

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Nurullah Ataç

Karalama Defteri Ararken

BÜTÜN YAPITLARI

DENEME

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

KARALAMA DEFTERİ

~ ARARKEN

Nurullah Ataç (1898-1957), Türk edebiyatında modern anlamda deneme türünde ürün veren ilk yazar ve eleştirmendir. *Dergâh* dergisinde yayımlanan şiir ve yazılarıyla edebiyat dünyasına giren Ataç, çeviri, deneme ve eleştirileriyle Cumhuriyet dönemine damgasını vurmuştur. Yeni bir kültür ve dil arayışı içinde, kendi türettiği sözcükleri, devrik tümceleri ve kendine özgü biçemiyle dili bir uygarlık sorunu olarak ele almış; Batılılaşma, Divan şiiri, yeni şiir, eleştiri gibi çeşitli konularda, kişisel yönü ağır basan yazılarındaki kuşkucu ve cesur tavrıyla pek çok genç yazarı da etkilemiştir. Elliye yakın çeviri yapan Nurullah Ataç'ın yazıları şu yapıtlarda toplanmıştır: *Günlerin Getirdiği* (1946), *Sözden Söze* (1952), *Karalama Defteri* (1953), *Ararken* (1954), *Diyeğim* (1954), *Söz Arasında* (ös 1957), *Okuruma Mektuplar* (ös 1958), *Prospero ile Caliban* (ös 1961), *Söyleşiler* (ös 1964), *Günce I -II* (ös 1972), *Dergilerde* (ös 1980).

*Nurullah Ataç'ın
YKY'deki öteki kitapları:*

- Günlerin Getirdiği - Sözden Söze (1998)
Diyelim ~ Söz Arasında (1998)
Okuruma Mektuplar ~ Prospero ile Caliban (1999)
Günce - 1953 - 1955 (2000)
Günce - 1956 - 1957 (2000)
Dergilerde (2000)
Söyleşiler (2000)

NURULLAH ATAÇ

Karalama Defteri
~
Ararken

DENEME

Yapı Kredi Yayınları - 1021
Edebiyat - 263

Karalama Defteri ~ Ararken / Nurullah Ataç

Kitap Editörü: Elif Gökteke

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Üç-Er Ofset
Yüz yıl Mah. Massit 5. Cad. No: 15 Bağcılar / İstanbul

Karalama Defteri, 1. Baskı, Varlık 1953
Ararken, 1. Baskı, Varlık 1954
YKY'de 1. Baskı: İstanbul, Nisan 1998
6. Baskı: İstanbul, Şubat 2005
ISBN 975-363-821-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1998

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.yapikrediyayinlari.com>
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://yky.estore.com.tr>
www.teleweb.com.tr

İÇİNDEKİLER

KARALAMA DEFTERİ • 7

ARARKEN • 69

Kendi Kendime • 73

Şiir mi Güç Nesir mi? • 76

Beyitler Ararken • 80

Samimilik • 84

Yağmur • 87

Anlamıyanlara Öğüt • 90

Yazar ile Eleştirmeci • 93

Devrim • 97

Sanat İçin • 101

Okurken • 105

Kendimizi Tanıtalım • 109

Monsieur Gide • 112

4 Haziran • 117

Abdülhak Hâmit • 122

Gerçek ile Doğru • 126

Okumak • 130

Anlamamak •	134
İşin Kolayı •	138
İçki, Afyon •	142
İftira Çağı •	146
Büyücü Çırağı •	150
Düşsül Görüşme •	154
Yarına Kalamayız •	158
Bir Mektup •	162
Günün Getirdiği •	167
Ölüm Üzerine •	171

KARALAMA DEFTERİ

Kişileri roman okumağı sevenlerle roman okumağı sevmiyenler diye ikiye ayırabiliriz. Roman okumağı sevmiyenlerden bir hayır gelmez demiyorum, büyük işlere asıl onların giriştiğini söyleseler ona da inanırım. Ama ben hoşlanmam onlardan. Kendilerinden çıkamaz, başlarından geçmemiş şeyleri geçmiş sayamaz, kendilerini başka kimsenin yerine koyamazlar. Bir tek yaşayışları vardır, ömürlerine bin bir kişinin yaşayışını sıkıştırıramazlar. Her şeyi anlamağa çalışırlar. Her şeyi anlarlar da kişioğlunun karşısında bir anlayışsızlıkları vardır.

Acıdıkları olur, ama acımak da iki türlüdür. Biri üstünlükten gelen acıma ki gururla, bir çeşit bayağı sevinçle karışıktır; öteki ise karşımızdaki kimsenin acısını kendimizde imiş gibi duyarak acımak. Roman okumağı sevmiyenlerde işte bu duygu, karşılarındakinin acılarını paylaşma gücü yoktur. Onların acımalarında bile bir türlü kurtulamıyacakları bir sertlik sezilir. Bir suçu bağışlıyabilirler; ama sevgisizce, anlayışsızca bağışlarlar; suçunu bağışladıkları kimseye yukarıdan baktıklarını, o suçu kötü gördüklerini sezdirmemek ellerinden gelmez.

Roman okumağı sevmiyenler arasında masaldan destandan *tat* alanlar bulunabilir; masal ile destan romandan büsbütün başka birer şeydir de onun için. Masal bize olmayacak şeyler anlatır, bizi bu yeryüzünün zorluklarından, yasalarından, törelerinden uzaklaştırıp bizlere benzemiyen kişilerin, devlerin, cinlerin, perilerin acununa götürür. Orada her istediğiniz, sizin gönlünüzden geçer geçmez oluverir, dileklerinizi durduracak bir şey yoktur orada; masalın anlattığı kişilere benzemekle kendi benliğinizden çıkmış olmazsınız, sizi sıkı dar çevreyi yık-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

mış, tam gönlünüzce bir yere varmış olursunuz. Masal dinlemekten hoşlanan çocuk, masal dinlemekten hoşlanan kişi, kendini dileğince bir acunda görür, kendi kendinden sıyrılmış olmaz, tam tersine, büsbütün kendi içine kapanır. Destan, kahramanları anlatan destan da masal soyundandır; bize, benzemek isteyeceğimiz, düşlerimizde benzediğimiz kişilerin yaşayışlarını söyler. Destanları okur, yahut dinlerken de gene kendimizi gönlümüzce bir yerde görürüz.

Roman ise gerçekten uzaklaşmaz, hep gerçeği kavramağa, hep gerçeği anlatmağa çalışır. Romanlardaki kişiler de bizleri yöneten yasalara uymak zorundadırlar, onlar da bizim gibi, ancak bizim gibi birer kişidir, gerçeğin çocuklarıdır. Roman okumağı sevmiyenler gerçeğe bakmaktan kaçınırlar demiyeceğim; çoğu ancak gerçeğe ilgi gösterdikleri için romanları sevmediklerini söylerler. Ancak onların ilgi gösterdikleri gerçek yalnız kendi gerçekleridir, yalnız kendileridir. Onlar için gerçeğin, doğrunun bir tek yüzü vardır; onu görmek, onu bilmek yeter onlara. Gerçeğin daha birçok yüzleri olabileceğini düşünmek bile akıllarından geçmez.

Bu söyleyeceğimi belki tuhaf bulursunuz, gene de doğrudur: roman okumağı sevmiyenler arasında roman yazmak isteyenler, bir çeşit romancılar da yetişebilir. Bunlar romanlarında hep kendilerini, yalnız kendilerini anlatırlar, yahut düşlerini söylerler. Ama öylelerini de romancı saymak bilmem doğru mudur?

2

Her doğruyu söylemeğe gelmezmiş, birtakım doğruları yaymamak, çokluktan, kamudan gizlemek gerekmiş... Peki ama bir doğruyu söylememek, gizlemek, yayılmasını önlemeğe çalışmak, o doğrunun yerinde duran yalanı sürdürmek demektir. Yalanın yalan olduğunu bilerek gene sürmesine bırakmağa hakkınız var mıdır?.. Bazı yalanlar kutsalmış, onlara dokunmağa gelmezmiş... Bir şeyin yalan olduğunu anladık mı kutsallığına artık inanmıyoruz demektir; bunun için "kutsal yalan" sö-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

z  bir Şeyin hem köŐeli hem de yuvarlak, hem katı hem de bi-
imsiz olduğunu söylemek gibi bir saçmadır. Ama duygularını
b rer düşünce saymaktan ekinmiyenler böyle samalarla ko-
layca baĐdaŐabiliyor.

Birtakım doğruların gizlenmesi gerektiğini ileri sürmek es-
ki kibarlık, asillik, *aristocratie* düşüncesinin bir kalıntısıdır. Bir
yanda büyükler, kibarlar, damarlarında *mavi kan* akanlar var,
onlar doğruları bilebilirler, onların bilmesinden bir k t l k gel-
mez; ama küçüklere, kibar olmıyanlara, kölelere sakın ama-
yın!..  yledir kişioğlu: kendisi için ille birtakım ayrıcalıklar is-
ter. Eski acunun kibarlığı, *aristokrat*’lığı yıkıldı ama onun yerine
aydınlar türedi...

Bir kişi olarak ilk ödevimiz, yalan olduğunu anladığımız
düşüncelerden benzerlerimizi, yâni bütün kişileri kurtarmağa
alıŐmaktır. “Ben bunun yalan olduğunu biliyorum, ben buna
inanmıyorum, ama kamunun bu bağlar altında kalması, onun
anlamaması daha iyi olur” diyen kimse öğrendiği, anladığı
doğrulara lâyık olmıyan kimsedir. İnandığı bir Şey yoktur
onun: bir Şeyin ne doğru olduğunu düşünür, ne de yalan oldu-
Đunu... Ancak kendini düşünür, kendini büyük görmek için bir
yol arar.

Her doğru söylenebilir, her doğru söylenmelidir, yoksa
Çevremizi aldatıyoruz, çevremize yalanı yayıyoruz demektir.

3

 l m  düŐünmeden, aklımıza getirmeden yaşamak elbette
en iyi Şey, ama elimizde mi? Ölüm düşüncesi bizi bir yol sardı
mı, bir daha bırakmıyor, sevinlerimiz g lmelerimiz içinde bile
kendini duyuruveriyor. Yaşamak c mertliktedir: saatlar, günler,
aylar, yıllar geiversin ne çıkar?.. Ölüm korkusu ölüm düşünce-
si ise bizi cimri ediyor: aman bu saat geçmesin! sıkıntılar için-
deyim, yarın belki bir geniŐliĐe kavuŐacaĐım, olsun gene de bu
saat geçmesin! yarın, o güzel yarın benim ömrümü kısal mış bu-
lacak...

Ölüm düşüncesinin çağımızda çok yaygın olduğunu sanı-
Ucretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

yorum: bakın şairlerin çoğu, hemen hepsi yaşamının güzelliğini anlatıyorlar. Yaşamının geçici olduğunu, o nimeti çabucak yitireceğimizi duymasalar, düşünmeseler, hep onun güzelliğini anlatırlar mıydı? O sevincin altında bir acı var ki kendini gizli-yemiyor.

Öyle sanıyorum ki dünün acıları seven, ölümü isteyen, yeryüzünden yakınıp duran, bir an önce yerin dibine mi, göğe mi, neresi olursa olsun işte oraya göçmek için çırpınan, "Ey ölüm! koca kaptan, vakit erişti, demir al! – Bu ülkeden sıkıldık, ey ölüm! açılalım!" diyen romantik şairi, ölümün ne olduğunu, yaşamının durasızlığını bizim kadar anlamamıştı. Ölümle oynuyordu o, biz ise onunla oynanamıyacağımızı anladık, bir yol gözlerimizi kapadık mı bir daha hiçbir güzelliği duyamıyacağımızı, göremiyeceğimizi, bu yeryüzünden başka bir acun olmadığını anladık, onun için ölümle şakalaşamıyoruz, çabucak kaçacağımızı bildiğimiz yaşamayı yudum yudum tatmak istiyoruz.

4

Genç yazarlarımızın çoğu özen düzen düşünmeksizin, kalemlerinin ucuna nasıl gelirse öylece yazıverip gidiyorlar. Başka türlü söylemeler dediklerinin daha iyi anlaşılacağını, belki daha güzel, daha çekici olabileceğini, şu yahut bu sözü yerinde kullanmadıklarını gösterdiniz mi: "Adam sen de!" der gibi bir bakışları var... Yazdıklarını önemli bulmuyorlar, bir günde unutulup geçeceğini biliyorlar da onun için mi özenmiyorlar? Onun için mi baştan savma ile yetiniyorlar? Hayır, hemen hepsi en büyük sorunlarla uğraştıklarına, o sorunları çözümliycek doğruları bildiklerine kanmışlar, kendi kendilerini kandırmışlar. İçleri inan dolu o gençlerin: tuttukları yolun bütün bir ülkeyi, ondan da öte, kışoğlunu kurtaracağına inanıyorlar, kendi değerlerinin üstünlüğüne inanıyorlar, yazdıklarının yarın bir "muştı" diye okunacağına inanıyorlar. Getirdikleri, yaymak istedikleri doğruların yüceliği yanında biçim güzelliği, deyişin akıcılığı, bir sözün yerinde kullanılması nedir ki? Öyle küçük şeylere bakar mı, öyle küçük şeyler üzerinde durur mu hiç on-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

lar? İnanları, yazdıklarına özen göstermelerine engel oluyor, inanları onları yitiriyor.

İnanmasınlar, yalnız sanatlarını düşünüp ona inansınlar demiyorum. Bir yazarda, bir şairde, sanat, güzellik kaygısından başka düşünceler de bulunması gerekli olduğunu unutmuyorum. Şairin, yazarın, doğruluğuna inandığı düşünceleri, duyguları olmazsa yaratacağı güzel kalıplara ne koyacak, ne dökcek? Güzellik bir başına gözükmez, başka bir şeyin giyimi kuşamı olarak ortaya çıkar. Ama güzellik de aranmalıdır. En büyük doğrular ancak güzel bir kalıba büründükten sonra yayılabilmişlerdir.

Gençlere ille güzelliği aramalarını da öğütlemek istemiyorum. Güzellik çok su götürür. Güzel diye çıkardıkları, bakarsınız, çabucak çirkin görünür... Peki, ille güzellik arkasından koşmasınlar, doğrudur diye bildiklerini söylesinler; ama sözlerin değerini, anlamını düşünerek, okuyanın da hemen anlamasını sağlamağa çalışarak, sıkmaktan kaçınarak söylesinler. Bilsinler ki doğruyu içimizde duymamız yetmez, onu bozmadan belirtecek kalıbı bulmak gerektir.

Yazarlarımız biçim kaygısını duymuyorlar da okurlarımız duyuyorlar mı? Onlar da duymuyor. Okuduklarından bir şey anlamak değil, onda bir şeyler sezmek istiyorlar. Onların da birtakım inanları var; eserini okudukları yazarın kendi inanlarını paylaştığını bilirlerse yetiyor onlara, başka bir şey aramıyorlar: yazarın söylemek isteyip de söyleyemediği ne varsa hepsini, belki daha çoğunu eserinde buluyorlar. Günümüzün okurları anlamak, öğrenmek, önlerine konulan düşünceler üzerinde tartışmaya girmek için okumuyorlar; ellerine aldıkları dergide, betikte kendilerinde bulunan düşünceleri, duyguları arıyorlar. Bunun için de soruyorlar: "Bu yazar ne yandandır?" Kendi bulundukları yandan ise güvenle, beğeneceklerini önceden bilerek okuyorlar; kendi bulundukları yandan değilse yazısına bakmıyorlar bile...

Biz bir düşünce çağında değil, bir duyguculuk, *sentimentalisme* çağındayız. Birtakım toplum sorunlarına dokundukları söylenen yazıları *Ekmeççi Kadın'ı*, *Sergüzeşt'i*, *Simone ile Marie'yi*, Henry Bataille'ın oyunlarını okur gibi okuyoruz: onlarda

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rahtey.org>

kendi duygularımızı, birer düşünce sandığımız duygularımızı “okşıyacak” sözler arıyoruz. Dün sevgi hikâyelerinden, bir öksüzün türlü sıkıntılar çektikten sonra bir zenginin oğlunca sevilip parlak konaklara girmesini anlatan romanlardan hoşlanırdık; çünkü duygu bir tel gibidir, o hikâyeler, o romanlar bizim içimizdeki sevme teline, acıma teline dokunur, o telleri artık uzun uzun inletirdi. Bugün de içimizde başka türlü teller var; ama onlar da düşünce değil, ancak birer duygu. Birer düşünce olsalar bir tel gibi dokunur dokunmaz inlemeğe başlamazlardı, kendilerini besliyecek azığı anlaşılacak şeylerden ararlardı.

Okurlarımızla yazarlarımız biribirlerini bulmuşlar, daha ne istiyoruz?..

5

İnanmak... Günümüzde hep inanmak sözü ediliyor. İnanın da neye inanırsanız inanın! Büyük işler hep inanmakla başarılmış... Hani Baudelaire'in bir yazısı vardır: “Esrikleşin, *serhoş olun* da ne ile esrikleşirseniz esrikleşin” der, işte onun gibi bir şey. Sağa dönüyorsunuz, kişiden inan istiyorlar, sola dönüyorsunuz, gene inan istiyorlar. Oturalım da bir konuşalım, inandığımızın ilerisini gerisini bir düşünelim, bakalım doğru mu?.. Bunu söyleyemiyorsunuz, hemen inansız diye atıyorlar sizi aralarından. Berdiyaef söylemişti, yeni bir ortaçağa girdik: inancağız, bize öğretilenlere, doğru olup olmadıklarını araştırmadan, bir yerine ses çıkarmadan, bir noktasına dokunmadan inancağız. Usumuzu bir yana koyacağız, ona aldırılmıyacağız, belki de kötü bir şey diye, şeytanın elinde bir oyuncak diye bakacağız, kara, kıvil, ak, türlü renklerde kitapların öğretilerine bağlanacağız.

Asıl güç, asıl *kuvvet* inanda değil, doğrudadır; doğruya ise küşüm ile, *şüphe* ile varılır. Bir şeyi doğru saymayın, küşüme sarılın, küşümcü, *sceptique* olun demiyorum; küşümü ancak doğruyu bulmak için bir araç, bir yöntem, *méthode* olarak kullanın. Bir şeyi doğru bulmamak, bir şeye inanmamak öldürücü olabilir, kaçın küşümcülüktten. Ama görmüyor musunuz? Bütün

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ğünün inancılığı, kendini gizliyen bir küşümcülükten başka bir şey değildir. Doğruya inanmadıkları için öyle de, böyle de denilebileceği kanımında oldukları için salt inanmağa çağırıyorlar: “Doğru mu değil mi, araştırmadan inanın!” diyorlar. Bunu söylemek, bir doğrunun bulunmadığını söylemekten başka nedir ki? Günümüzün tartışmaya yanaşmıyan, bu böyledir diye kesip atan, kişinin özgürlüğünü boyuna sınırlandırmak isteyen öğretileri, *doctrine*’leri hep küşümcülükten doğmuştur, küşümcülüğün ta kendisidir. Sağda olsun, solda olsun, çok kişilerin Pirandello’yu beğenip alkışlamaları, göklere çıkarmaları şaşılacak bir şey değildir: onun oyunlarında kendilerini, hiçbir şeyi doğru bulmıyan kendi içlerini görüyorlar.

İnanları, o her şeyi başarabileceğini söyledikleri inanları bir doğruya, doğruluğundan küşümlenmedikleri bir şeye dayansaydı, tartışmadan kaçınmazlardı. Neden kaçınırsınlar? Siz inanzmazsanız doğruluğunu gösteriverirler, sizi de kandırırlar. Doğrudur diye bildiğiniz bir şeyin, doğruluğunu iyice denediğiniz bir inanın, şunun bunun sataşmasıyle devrileceğini, yıkılacağını sanır mısınız? “Buyurun, konuşalım” dersiniz. Diyemiyorlar, biliyorlar ki inanlarını bir doğru üzerine değil, ancak her işin bir inan üzerine kurulabileceği sanısına dayamışlardır. Bu yüzden en küçük takışmaya, *itiraza* bırakmıyorlar.

Tevfik Fikret:

*Şüphe bir nura doğru koşmaktır,
Şüphe etmek ukul için haktır.*

diyor. Nura inanmadıkları için, hiçbir yolun sonunda gerçek ışığa erişilemeyeceğini sandıkları içindir ki küşüme yer vermiyorlar, usun küşümlenmek hakkını tanımıyorlar.

6

Övülmek her kişi için, hele tuttuğu işi kendine gerçekten dert edinmiş her kişi için, gerekli bir azıktır. Özenerek ortaya koyduğumuz şey beğenilsin, benzerlerimizi ilgilendirsın iste-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rante.org>

riz. Pazara götürdüğü mala alıcı bulamıyan adamın içi ne olur, bir düşünün! bu dünya pazarında hepimiz bir malın satıcısıyız; alıcı çıkmadı mı, şöyle kurularak: "Anlamazlar ki!" deriz ya, bakmayın, gene boynumuz bükülmüştür, gene özgüvenimize bir kurt düşmüştür. Neymiş eksikimiz, söyleseler bari... Yerme de çünkü, bir bakıma, övmenin kardeşidir, bir ilgi gösterir.

"Elin yargısından bana ne? Ben kendim için çalışıyorum" diyen kimsenin sözüne inanmam. Öyle demesi ne beni kandırır, ne de kendini avutur. Yahut ki özünü pek beğenmiş, çevresinde kim, ne varsa hepsini yukarıdan süzen, yalnızlığı ile böbürlenmiş bir adamdır. Bir çeşit deliliktir onunki; insanın ne idüğünü delilere bakıp da mı anlayacağız?

Mademki insan toplum kurucudur, mademki toplum dışında kalınca kişiliğini geliştiremez, salt kendine vergi sandığı zenginlikleri dahi yitirir, öyle ise gördüğü her işte, kendisi bilsin bilmesin, toplumu gözetir; nasıl toplum kişiye işliyorsa kişi de topluma işlemek ister. Bunun için övülmeğe, yâni işinin çevrede yankılar uyandırdığını, benzerlerinin birkaçınca olsun doğru bulunduğunu bilmeğe ihtiyacı vardır.

Övülmek isteği kutlu bir istektir: kişinin işini sahiden benimsediğini, toplumu, insanlığı özünden üstün bilip onlara yaramak için çalıştığını gösterir. Ama kimin övmesine sevinebiliriz?

İlkçağ tanrıları, yakılan kurbanların dumanını hazdan bayıla bayıla koklarmış; kitaplı dinlerin Tanrısı da insanları kendisine tapsınlar diye yaratmış... Bu *kanı*'lar insanoğlunun yalnızca düşündüğü, ilk duygularını yenmek, kendini aşmak dileğini daha edinemediği günlerde uydurulmuştur. Kullanın övmesiyle yetinmek!.. Böyle bir şey şimdi bizim gücümüze gidiyor. Kul kendini yaratanı anlayabilir mi? Belki sever onu; kendisini yoktan var ettiği için, yâni gene ancak kendi özüne bağlılıkla onu sevmeyi boynuna borç bilir, onun için över. Ondan korkar, yoktan var ettiği gibi vardan yok etmesin diye över. Kulun övmesi daima bir yalvarma, yakarmadır; bir şey ister, bir şey umar da onun için över. Kullanın, yâni bizden küçüklerin, bizden bir iyilik bekleyenlerin, bizi beğenmek, sevmek zorunda

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

olanların övmesiyle yetinemeyiz. Bizdeki övülmek ihtiyacını doyuramaz da onun için. İşimizin gerçekten beğenildiğini, benzerlerimizce doğru bulunduğunu göstermez ki! kulun övmesi övme değil yaltaklanmadır.

Evet, insan kendisine yaltaklananlar olmasını da ister. Bizden korkanların, çekinenlerin, bir şey diliyenlerin bulunması da bizim gücümüzü, benzerlerimiz arasında bir üst nlüğümüz olduğunu gösterir. Bu duyguya da ihtiyacımız vardır. İnsan kendini hiç beğenmese çatlarmış, öyle derler. Çatlamamak için birkaç kişiyi olsun kendimizden küçük bulmamız, büyüklüğümüzü o yoldan anlamamız gerektir. Ama bu ihtiyaç kutlu değildir, özseverliğimizden gelir, üstümüzden bir türlü atamadığımız bir küçüklüktür; onu, kutlu olan övülmek dileğiyle bir tutmamalıyız.

Kulun, yâni kendisinden küçüğün, kendisinden çekinen, bir iyilik bekliyenin övmesiyle yetinen kişiye iyice bakarsanız görürsünüz ki özüne gerçekten güveni yoktur. Varsın kurulsun, böbürlensin, hep: "Ben! ben!" diyerek gezsın, inanmayın, şüphe içindedir o adam. Kendini beğenmediği, bir türlü beğenemediği için çatlıyacak gibi olmaktadır; çatlamamak için kullar arasında dolaşmağa, onların yaltaklanmalarıyla avunmağa ihtiyacı vardır. Beğenilmemeğe, en değersiz bir kimsenin bile beğenmemesine katlanamamaları da o yüzdendir. "Varsın söylesin" diyemezler; çünkü onun söylediklerini, yalnız kaldıkları zaman, kendi içlerinden de duymaktadırlar. İçlerinde çöreklenmiş bütün şüpheler vardır o sözde; o sese nasıl dayanabilirler?.. Kendine gerçekten güvenen adam, beğenmiyenlerin sözünü öfke ile değil, olsa olsa şaşırarak karşılar: "Neymiş? Acaba yanılmış mıyım? Yaptığımı doğru sanıyordum, değil miymiş?" Böyle düşünür önce. O sözleri ille doğru bulur demiyorum; inceleyip onların çürüklüğünü görür, gösterir, ama sinirlenmez.

Asıl övgü, bizdeki kutlu övülme ihtiyacını doyuracak övgü, kendimizden üstün, hiç olmazsa kendimizle eşit bildiğimiz kimselerden gelecek övgüdür. Bizi öven insanın övmemekte, isterse yermekte serbest olması gerektir. Övmek zorunda olduğu için öven kimse kulluğa, küçüklüğe razı oluyor, silkinip yükselmek istemiyor demektir. İnsanlık için bir ayıptır öyle kişiler.

Ama onların övmesiyle göğüsleri kabaran kimseler de aslını ararsanız, onlardan daha büyük değildir. Duygularını yenememiş, kendi kendilerini aşamamışlardır.

7

Şimdiyedek yazdıklarımın birini bile beğenemedim, şöyle tam istediğimce bulamadım. Bakıyorum, hepsini de hem eksik bırakmışım, hem de bir sürü gereksiz, boş sözlerle doldurmuşum. Hele bazı yazılarımın başında, şairlik takınarak özene bezene sıraladığım satırlar yok mu, onlar büsbütün sinirime dokunuyor. Yaradılışımı zorlayacağım da ne olacak? Bende şairlik yok işte, olmadığını da bunca yıldır anladım, katlanmalı değil miyim artık?.. Biliyorum bunları, biliyorum ama kişi kendi kendine kolay kolay sözünü geçirebiliyor mu? Bunları biliyorum ama her yazıya oturduğumda gene bir boy şairliği deniyeceğimi de biliyorum.

Neden beğenmiyorum yazdıklarımı? Hepsinde, nasıl söylüyeyim, bir *sahtelik* görüyorum da onun için beğenmiyorum. Konuşurken, ya ancak kendime değgin işleri başkalarına bildirmemek için, yahut kabalık olmasın diye elbette birçok yalanlar söylemişimdir; ama yazılarımda ötedenberi yalandan kaçınıyorum, yıllardır yazdıklarımda üç beş yalan ya söyledim, ya söylemedim. *Sahtelik* derken onları düşünmüyorum. Onlar birer günahı, o günahları işlemiyebilirdim. Ben şimdi, giderilmesi elimde olmıyan bir sahtelikten, tam bir doğruluğa, tam bir gerçekliğe ulaşmanın olanaksızlığından yakınıyorum. Nedir yazdıklarım? Nedir yazdıklarımız? Bir konuyu alıyoruz, onun üzerinde bildiklerimizi, duyup düşündüklerimizi söylüyoruz, birtakım sınırlar çizip onların içinde kalmağa çalışıyoruz. Önümüzde, aldığımız konu ile ilgili sorunlardan başka sorunlar çıkınca: “Ben bunlardan anlamam, bunlardan açmağa yetkili değilim” diyoruz, yahut: “Bunları başka bir güne bırakalım, ben bugün seçtiğim konunun dışına çıkmak istemiyorum” diyoruz. Hayat, konulara mı bölünmüştür sanki? Bir yanda bilim, bir yanda sanat, bir yanda ahlâk, bir yanda yiyecek içme, bir yanda yatıp uyu-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

ma... Hayatta birbirlerinden böyle kesin olarak ayrılmış bölümler mi vardır? İşte bir kişi: yiyor, içiyor, düşünüyor, duyuyor, seviyor, seviniyor, ağlıyor... Yerken sevmiyor mu? Duyarken düşünmüyor mu? Onda, biri bilim yolunda gidip doğruyu, öteki sanat yolunda gidip güzeli arıyan iki kişi mi var? Yooo... Bir kişiyi böyle ikiye, üçe ayırmanın yanlışlığını görmüyor musunuz? Bir kişiyi ikiye, üçe bölemezsiniz de hayatı, birbirlerine dayanan, birbirlerinden çıkan sorunlarının hepsiyle bir bütün olan hayatı konulara ayırabilir misiniz sanıyorsunuz?.. Ayırıyoruz, ayırıyoruz, ama elde ettiğimiz sonucu da görüyoruz: hangi konu üzerinde ne söylesek eksik kalıyor, gerçekte olmıyan sınırlar çiziyoruz; bu yüzden de ne söylesek, ne yazsak hepsinde bir sahtelik, giderilmez bir sahtelik bulunuyor.

Önümüzde, birbirlerine giren, karışan sorunlarının hepsiyle bir bütün olan, o karışıklıklar içinde yalın kalmasını bilen hayat var; biz onun bir parçasını alıp o parçayı çözümlemeğe, o parça üzerine birtakım sözler söylemeğe kalkıyoruz. Sonradan söylediklerimizin, yazdıklarımızın eksik kalmamasını, sahte olmamasını, derinlere gidebilmesini istiyoruz. Düşüncelerimiz, duygularımız bütünden doğuyor, biz onları bir parçaya yüklüyoruz... Bu yoldan gidince doğruya varılır mı? Söylediklerimiz, yazdıklarımız, hayatın birtakım konulara bölünmüş olduğu sanısını sürdürüp yalanı perkitmekten başka neye yarar?

8

“Uğraş Saygısı” adlı yazımdan sonra idi, yazarlarımızdan biriyle konuştum. Beğenmemiş o yazıyı. Zorla güzellik olmaz, sağ olsun da beğenmesin. Ama neden beğenmemiş? “Kötülüyor, yıkıyorsunuz, yerine bir şey kurmuyor, yapmıyorsunuz” dedi.

Kafam yavaş işlediğinden midir nedir, böyle sözlere çabuk cevap bulamam; belki de ne demek istediğini hemen kavrayamadığımdandır. Sonradan düşündüm: “Yapıcılık neymiş acaba?”..dedim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Ben bir sanat adamı, yaratıcı bir yazar değilim. Ne şiir yazmak elimden gelir, ne roman. Bunca yıldır yazdıklarım epeyce bir şey tutar; ama toplamağa kalkışmadım. Çünkü gazete yazısı başka, kitap yazısı başkadır. Ben bir gazete yazarıyım, söylediklerim bir gün, iki gün okunur, sonra geçer. Neyi severim, neden hoşlanmam, onları söylerim; dilimin döndüğü kadar hayranlıklarımı anlatmağa çalışırım; beğendiğim bir şiir, bir kitap olursa, onu tanıtayım derim. Belki bir iki düşüncenin yayılmasında benim de hizmetim olmuştur. Yapıcılık değil midir bu? Neydi o yazımda söylediğim? Yazarlarımıza: "Yalan söylemeyin. Okurlarınızı aldatmağa, kandırmağa kalkmayın. Yazarlık uğraşının şerefini düşünelim, koruyalım" diyordum. Yapıcılık değil midir bu? Büyük bir yapıcılık demedim, gücümün yettiği kadar bir yapıcılık. Küçük, küçük ama yıkıcılık değil.

Bir zamanlar *müsbet adam*, *menfi adam* derlerdi; şimdi unuttular o sözleri, yerine yapıcı, yıkıcı çıktı. *Müsbet adam*, *yapıcı adam* her emeğin değerini bilen, bunun için de ortaya konan her şeye hoşgörölrlükle bakan adamdır. Ama ne olursa olsun; mademki bir şiir, bir roman yazılmış, bir iş görülmüş, onu beğenir, sevinçle gülümser, yahut beğenmez, gülümser gibi görünür, böylelikle de edebiyatın, düşüncenin ilerlemesine yardım ettiğine inanır. Ortaya konanda kusur ararsanız, kusur bulursanız, o zaman menfi adamsınız, yıkıcı adamsınız...

Ben size bir şey söyleyeyim mi? Müsbet adam olmak, yapıcı adam olmak gerçekten bir şey kurulmasına, şöyle çabucak geçmiyecek, zamana dayanacak bir şey kurulmasına çalışmaksa, asıl müsbet adam, asıl yapıcı adam onların menfi adam, yıkıcı adam dedikleridir. Edebiyat alanı, düşünce alanı, belki her alandan çok, gerçek inanma ister.

İnanan için şunun bunun emeği yoktur, şunun bunun hatırı yoktur, doğruluğuna inandığı, doğruluğunu tâ içinden duyduğu, öyle şakaya, yalana gelmiyen hakikatler vardır. Okuduğu kitapta inandığı güzelliği bulamıyorsa, o kitabın gerçekten beğenilmeğe, şöyle kendimizi ortaya atarak, tehlikeye atarak, kelimemizi ortaya koyarak beğenilmeğe lâyık olduğunu sanmıyorsa, söyler onun değersiz olduğunu, söyler onun kusurlarını.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Susmaz, susamaz: inancı komaz ki sussun. Susması beğenmediğini göstermeğe yetiyorsa, o zaman susar.

Her çirkin eserin, her kusurlu, yanlış eserin, hele herhangi bir kaygı ile övülür, örnek diye gösterilirse, kendisinin inandığı güzelliğe, kendisinin inandığı doğruya bir kötülüğü olacağını, onların kurulmasını geciktireceğini bilir. Bile bile de nasıl alkışlar? Çirkinlikler üst üste yığılır, karşısına geçip pöhpöhlিয়েcekler bulunursa, onlardan bir güzellik çıkacağına inansın mı diyorsunuz? Onun istediği, bir şeyi güzel saymak, bununla kendini avutmak değildir ki... İnandığı şeyler vardır diyorum size, onlara uymıyana düşman kesilir.

İki türdür asıl yapıcı, biri yapar, temelleri de atar, üstüne yapıyı da çıkar. Ötekinin temel atmak, yapı çıkmak elinden gelmez ama atılan temel, çıkılan yapı sağlam mı, çürük mü, onu anlar. Çürüktür diyorsa, elinden geldiği kadar onları yıkmaya, toprağı temizlemeğe çalışır. Büyük küçük, gerçekten bir saray yapılmasını istediği yere yamrı yumru bir kulübe dikilmesine neden razı olsun? O kulübe yarın nasıl olsa yıkılacak, kendiliğinden çökecek değil mi? Bari bir gün önce süpürülsün de orada bir şey var diye kimseyi aldatmasın.

Yıkıcılara, yıkıcı dedikleri adamlara neden bu kadar sinirleniyorlar? Sağlamı yıkmak kimin haddi? Güzel bir eseri istediğiniz kadar kötöleyin, tanınmasın, kimseler görmesin diye üstüne örtüler örtün, toz toprak yığın, günü gelir, gene bütün güzelliğiyle görünür.

Yıkıcı adam, yâni yıkmak isteyen, yıkayım diye çırpınan adam vardır. Hiçbir şeye inanmaz o. Güzellik kavramaz onu. Hayranlık nedir bilmez. Ben öylesine bir insan olmadığımı gösterdim sanıyorum. Hayran olurum, hem de azdır benim kadar hayran olan. Kimi ölmüş, kimi sağ, nice şairlerimize olan saygımı, adlarını anar, yazılarını okurken nasıl duygulandığımı beni tanıyanların hepsi bilir; hayran olduğum, yahut sadece beğendiğim şairler için kavgadan da çekinmem, alaya alınmaktan da korkmam. Ama bir de beğenmedim mi, istedikten kadar menfi adamı desinler, yıkıcı desinler, gene de beğenmem.

Şu bilgelik, *sagesse* denilen halden hoşlanmam. Kişi sevince de, acıya da aldırmamalıymış, kendini tutkulara kaptırmamalıymış. Sevinçsiz, acısız, tutkusuz yaşamının tadı mı olur? Baki Efendi, en güzel beyitlerinin birinde: “*Biz tâlib-i teveccüh-i ikbal ü rûzigâr – Gülberk-i bağ-ı ömr ise berbâd olup gider*” diyor. (*Rûzigâr* sözünü *rûzgâr* yazmak daha doğru olduğunu bilirim ama burada öyle okununca imale mısraı bozuyor, bir ağırlık veriyor; birinci mısra yavaş yavaş, sese bir hız vermeden okununca güzel oluyor, *rûz* diye uzun okumak ise gidişi değiştiriyor. Onun için *rûzigâr* diye yazdım.) Peki, ama ben *ikbal*’den, *rûzigâr*’dan bir şey beklemezsem, başka kimselere kendimi tanıtmaya, beğendirmeğe çalışmıyacaksam, yeryüzüne gelmiş olmanın ne değeri kalır? Baki Efendi öyle demiş, ama kendi de o sözüne uymamış, şairler sultanı olmağa, alkışlanmağa çalışmış: sözünü dinliyeceğime yaşamasına öykünürüm daha doğrudur.

Ama kişinin öyle düşündüğü, kendi kendine: “Herkesi ne umur edersin? Sen bir daha dönmiyecek bugünün tadını çıkarmağa bak!” dediği günler oluyor. Bilgelik, içimizde bir duygu olarak kaldıkça, bize ancak özlemini çektiirdikçe tatlı, hoş bir şey. Bizi kavradı mı, buyruğu altına aldı mı, en yaman dediğim-dedik, *müstebit* oluyor, kendi kendine karşı dönüyor. Kendini başkalarına beğendirmeğe, sözünü geçirmeğe çalışmıyan, salt yaşamağa bakıp sevince de, acıya da aldırımıyan, bir tutkusunu olmıyan kişi nasıl bir kişidir? Öylesinin gönlünde tutkuların en yılınıcı var demektir: yaşamak tutkusu, nasıl olursa olsun yaşamak tutkusu... Yaşıyacak, yüreği vuracak, yılın yazını da, kışını da görecek; yeter ona. Öyle bir kişi, kendini her eğlenceden yoksun edip ille parasını biriktirmek istiyen pintiye benzemez mi? Bir bakıma pinti de bir bilgedir: alacağı şeylerin geçici olduğunu bilir de almaz onları. Canımızı pintinin parası gibi kullanmıyalım, türlü tutkulardan esirgemiyelim. Kişiyi kişi eden yaşaması değil, tutkularıdır.

Andaçlarını yazan kimselere bayılırım: yaşadığımız bir günü düşümlerde bir daha yaşamak, ne güzel şey! yarın ne yapacağımı bilmeği pek istemem: ummadığım beklemediğim şeylerle karşılaşayım, daha iyi; ama dünümü hemen elimden çıkarmamağa çalışırım. Andaçlarımı yazmağı ben de isterdim, bilirim ki beceremem. Geçmiş günlerimi unutmadım, çoğunu oldukları gibi söyleyebilirim; ama hepsini biribirine karıştırırım. Hangisi daha önceydi, hangisi daha sonra, iyice söyleyemem. Zamanı bölümlere ayıramıyorum; Ahmet Hamdi Tanpınar:

*Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında:
Yekpare, geniş bir ânın
Parçalanmaz akışında*

diyor. Bu mısraların ne demek olduğunu doğru anlıyorsam, ben de içimde o hali duyuyorum: yaşadığım zaman, benim ömrüm, benim için bir tek parçadır. Bunun içindir ki bundan on yıl önce duyduğum bir sevinci bugün de hemen o günkü gücü ile duyabilirim; işittiğim ağır sözleri de öfkelerimi de unutmam. "O geçti gitti, sen bugüne bak!" diyorlar; benim için bir türlü geçemiyor, bir türlü gidemiyor, aklıma gelince sinirlendiriyor, hasta ediyor.

Doğrusu, sevinçlerimden çok öfkelerimi anıyorum. Geçimsiz olduğumu söylerler, belki onun içindir. Ama kendimi yokluyorum da kini pek bulamıyorum, daha çok öfke var. Kin öfkenin durulmuşu, sindirilmiş değil midir? Benim öfkelerim durulmuyor, sinip kin olamıyor.

Birinci Dünya Savaşı'nda çarpışanlar, en çok Fransızlarla Alamanlar, dört buçuk yıl ağız dolusu sövüştilerdi: biribirlerine yaban dediler, yozlaşmış dediler, demediklerini komadılar.

Doğrusu çirkindi o sözler, çirkindi ya, dövüş bu, elbette sövüşmesi de olur diyorduk... Dövüş biter bitmez iki yan da, ettiklerinden utanmış gibi susuverdilerdi. Susmakla da kalmadılar, birbirlerini övdüler, birbirlerinin erdemlerini, bilim yolundaki, sanat yolundaki yararlıklarını sayıp döktüler. Yenenler arasında da, yenilenler arasında da karşılarındakilerle kucaklaşmak, olanları artık unutup elbirliği ile çalışmak isteyenler çıktı.

Bu son savaşta öyle olmadı. Topların, bombaların gürültüleri arasında sövüşme sesleri pek işitilmedi. Ağızlar kilitlenmiş, belki gözler bile kötü kötü parlamamış. Dudaklara çıkamayan kin, yüreklerde çöreklenmiş, ağusunu biriktirmiş, biriktirmiş, uzun yılların kolay kolay yıprandırmıyacağı bir güç edinmiş. Şimdi duyulan sözler kişinin tüylerini ürpertiyor: "Alamanın iyisi olamaz!.. Alamanın iyisini olsa olsa mezarlıkta bulursun!.." Devrilmiş koskoca bir millete acımıyorlar. Acımak şöyle dursun, insan değilmiş de başka bir şeymiş gibi bakıyorlar. Anladık, çok kötülükler etmiş, ama bunun hiç mi bir iyiliği yoktu? Yüzyıllardır yarattığı büyüklükleri nasıl unutuveriyorlar?

Hitler ile yoldaşlarına, ortaya ilk çıktıkları günden beri hep tiksinti ile baktım. Birçok işler gördüler, topraklar çiğneyip geçtiler, yaptıklarının birine hayran olmadım. Yıkılmalarını diledim. Kazanmaları insanlık için büyük bir felâket olurdu. İnanmadığımız, sevdiğimiz birçok şeyleri yıkacak, birçok milletleri aşağı görüp boyunduruk altına alacaklardı. Yenilmelerine sevindim... Ama bugün bakıyorum da: "Yoksa Hitler kazandı mı?" diyorum. Alaman milletini aşağı görmek, Alamanın iyisi olmaz demek ırkçılığa inanmak değildir de nedir? Alamanya her şeyin üstündedir demekle Alamanya her şeyin altındadır demek arasında, düşünce bakımından ne ayrılık vardır?

Biliyoruz, gazetelerde okuyoruz, kitaplarda okuyoruz, 1939 eylülünden 1945 mayısına kadar Hitler Alamanya'sı çok yavuzluklar etmiş, çocuk dememiş, ihtiyar dememiş, asmış, kesmiş, yakmış; adlarını söylemeği bir türlü beceremediğim birtakım yerlerde insanları insanlıktan çıkarmış, aç bırakmış, kısacası her şeyi yapmış. Doğrusu önce inanmamıştım: "Savaş çağında böyle yalanlar olur, abartıyorlar" demiştim; sonra sözlerine inanılacak kimselerin yazılarında okudum, şaşarak inan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranfey.org>

dım. Demek kişioğlu ne denli ilerlerse ilerlesin, Alamanlar gibi uygarlığın, *medeniyetin* en yüksek katına da varsa gene yavuzluktan büsbütün kurtulamıyormuş. İçimizde bir canavar var, onu yensek de büsbütün öldüremiyoruz, beklemediğimiz bir günde gene başını kaldırıveriyor. Bunu titriyerek düşünmemiz gerektir. “Biz yapmadık Alamanlar yapmış, biz yapmayız” demekle iş bitmiş olmaz. Bizim gibi bir kişi olan Alamanın yaptığı bir gün biz de yapabiliriz: iyilikte yaptıklarını yapabileceğimiz gibi kötülükte yaptıklarını da yapabiliriz. Alamanlar bilimde ilerlemiş, sanatta ilerlemiş, gene de günün birinde içlerindeki yavuzluk canavarı baş kaldırıyor, birçok kişileri tutup ölüm fırınlarına atıveriyorlar. Bir milleti Kant, Bach, Goethe o canavardan büsbütün kurtaramazsa, bir şey kurtaramaz, yer yüzünde de bir kimse: “Ben o canavardan kurtulmuş bir toplumdanım” diye övünemez. Adlarını söylemeği beceremediğim o yerlerde edilen yavuzluklar her kişinin yüzünü kızartmalı, hepimizi ürpertmelidir.

Bugün dünya, Alamanların ettiklerini unutsun, o yerlerin adlarını anmasın demiyorum. Hayır, oraları düşünmeliyiz, kişioğlunun elinden öyle kötülükler geldiğini de söylemeliyiz. Ancak bunları salt Alamanlara yüklemek doğru olmaz; 1939 ile 1945 arasında Alamanlar yapmıştır, başka bir günde başka bir millet yapıverir. Salt Alamanlara yükleyip onlara kin beslemek, yarın öyle kötülükleri önleme şöyle dursun, onların yenilenmesine sebep olur. Alamanların içindeki o canavara baş kaldırtan kendilerini beğenmeleridir, çevrelerindeki böhörlenerek bakmalarıdır, kinleridir; öyle ise kini, böhörlenmeyi doğuran sebeplerle çarpışmalıyız.

Alamanın iyisi olmayacağına inanmıyalım; tam tersine: “Yeryüzünün her bucağında olduğu gibi Alamanya’da da kişilerin çoğu elbette iyidir” diyelim. Böyle demeği bir düşünce arkasında koşmak, doğruya gözümüzü yumup bir düşünce kendimizi avutmaktır sanmayın. Gerçekçilik kişioğlunu iyi saymaktadır; kötülüklerini, içinde bir türlü öldüremediği canavarı bilip gene iyi saymaktadır. Kişioğluyuz biz, kendi kendimizle geçineceğiz, yaradılışımız bize bir veridir, ister istemez kabul edeceğiz, ister istemez onunla iş göreceğiz. İyi olduğumuza inanmazsak

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

kötü olduğumuza inanmak gerekir; öyle olunca da kendimizi o kötülüğe, içimizdeki kötü benliğe bırakırız. Yalnız kötü olduğumuzu görmek gerçekçilik değildir, çünkü içimizde ne de olsa bulduğumuz iyiliği, iyilik eğilimini yadsımuş oluruz. Asıl gerçekçilik, tam gerçekçilik kişioglunun içindeki kötülük canavarını görürken ondan utandığını, iyiliği ile onu yenmeği dileğini de görmektir. Öyle bir dileğimiz olunca iyiyiz, yaradılışımızdan iyiyiz demektir. Ama bunun yalnız kendimiz için böyle olduğuna inanmakla kalmamalıyız: iyilik dileğinin bize vergi olduğunu sanıp başkalarında ancak kötülük canavarını görmek, benciliğin, bencilikten de daha utanılacak bir şey olan benciliğin, her türlü kinin başlangıcıdır.

12

Şu Thomas Mann denilen adamı zaten sevmezdim, son yazdıklarını okuyunca büsbütün soğudum. Hitlerciliğin yenilmesine elbette sevinecekti, tâ ilk günlerden beri o akışa karşı koymak istedi, ona bir diyeceğim yok; ama Alamanya'nın, kendi yurdunun, milletinin ezilmesi karşısında da bir üzgünlük duymuyor. "Oh olsun!" der gibi bir hali var.

Bir yazar ille milliyetçi olmalıdır, Avrupalılardaki anlamıyla milliyetçi olmalıdır demiyorum; bir insan kendi milletinin kabahatlarını, suçlarını da görüp söyleyebilir; milletini hak gözetmeğe, başkalarını çiğnemek dileğini bırakmağa çağırabilir; kendi milletinin her işine gelenin doğru olmadığını söyleyebilir. Bütün bunlara peki. Hattâ bir yazar için, bir düşünce adamı için: "Milletinin tutkularının üstünde olmalıdır, her şeyden önce hakkı, doğruyu düşünüp onu söylemelidir" denebilir. Ama milletinin uğradığı felâkete üzülmeyen kişiden tiksindiririm; insanlığı, insanoğlunu sevmiyor demektir. İnsanlığı sevse, aralarında yaşadığı kimseleri de sevecek, onların haline de ilgilenecek. "Komşum vardı, oğlu savaşta ölmüş, evi bomba altında yıkılmış, kendisi, karısı, kızı açlıktan kıvranıyormuş..." diyecek, bununla içi yanacak. Böyle olmazsa, gözlerinin gördüğü insanların acısını paylaşmazsa, öteki insanları nereden anlar? Tho-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

mas Mann'da işte bu insanlık yok: "Neme gerek? Ben artık Alaman değilim, Amerikalıyım!" diyor. Yurduna dönmek, orada şaşırılmış yığınlara yol göstermek istemiyor. Aralarında büyüdüğü, dillerini konuşup yazdığı insanlara hiç mi sevgisi yoktu? Ama geçen harpte, II. Wilhelm'in "taze, sevinçli harp"inde o da coşmuş, bağınıyordu: "Çarpışma güçlerini yitirmiş, soysuzlaşmış Fıransızları döveceğiz, adam edeceğiz..." daha bilmem neler! böyle saçma sözlerin altına imza atan doksan beş "Alaman aydını" arasında onun da adı vardı. Yıllar geçti de unutuluyor: Hitlerciliğin çıkmasında, dünyada bazı milletlere soysuzlaşmış-tır diye bakılmasında, o adamların hepsi sorumludur.

Schopenhauer ile Nietzsche de Alaman milleti, yâni kendi milletleri için çok ağır sözler söylemişlerdir; ama onların kükre-meleri altında bir üzüntü sezilir. Milletlerini öyle görmek içleri-ne dokunuyor, onu bir sarsmak, uyandırmak, daha doğru bir yola sokmak istiyorlar. Kaçış yoktur onlarda. Thomas Mann ise yurdundan kaçıyor, yalnız Hitler'den değil, bir daha dönmemesine, Hitlercilik yıkıldıktan sonra da dönmemesine Alanya'dan kaçıyor. Memleketinden, milletinden, bütün tarihinden sıyrılmağa kalkıyor.

Bir onu düşünün, bir de hapisten hapse giren, her sıkıntıya katlanıp memleketinde kalan Niemoeller'i düşünün. Asıl adam o işte...

Thomas Mann'ın ne adam olacağı kitaplarından da belliy-di; öyle özentili bezentili cümleler düzen, bilgilerini göstermek için kitaplarının yarısını başka bir dilde yazan kimselere hiç güvenim yoktur. Onun büyük birer düşünce gibi göstermek istediği sözlere bir tırnak vurun, görürsünüz; birtakım bayağı, köhne şeylerin böbürlene böbürlene söylenilmesinden başka bir şey değildir.

Özgür koşuk, yâni serbest nazım aldı yürüdü, iyice yerleşti, yavaş yavaş öğrenim betiklerine bile giriyor. Kafalarını ötedenberi alışıktıkları dar çerçevelerden bir türlü kurtaramı-

yan, gençliklerinde bellediklerinden başka ne görürlerse dudak büken birkaç kişiyi bir yana bırakırsak, diyebiliriz ki o ölçüsüz, uyaksız şiirleri artık kimse yadırgamıyor. Özgür koşuğu doğarken alkışladım şimdi de kötülemeğe kalkacak değilim. Duygunun, coşkunun dile dökülüştündeki duraklara, kıvrımlara daha yakından uymağa, kuralların yardımına sığınmaksızın ezgilerini kendi kendilerine yaratmağa çalışan o kimi uzun, kimi kısacık mısralara bayılıyorum. Onları okurken ya doğrudan doğruya düşünceyi, ya salt kulağı hoşlandıran uyumu, ahengi bulmak için benim de bir çaba göstermek zorunda kalmam, beni sevindiriyor: ölçülü koşukta, kendimizi biraz bırakıverdik mi bizi uyutacak bir şey, bir ninni vardır; özgür koşuk ise okurun da ille uyanık, ille aygın olmasını ister. Özgür koşuğa bir türlü ısınamıyanlar belki de şiirde bilincimizi uyuşturan, bizi bellisiz düşlere, daha doğrusu bir düş havasına sürükleyen tatlımsı sesleri arıyanlardır.

Özgür koşuğu sevenlere, onunla şiir söyleyenlere bir diyeceğim yok, ancak ölçülü koşuğun büsbütün bırakılmasını isteyenlerden de değilim. Hep özgür koşuğa gitmeği diliyenler, bana öyle geliyor ki ölçülü koşuğun zorluklarından kaçıyorlar. "Sen de mi ölçülü, uyaklı koşuğun güç olduğunu ileri süreceksin!" demeyin. Sözlerimizi hece ölçüsüne de, aruza da uydurmanın, uyaklar bulmanın pek öyle güç bir iş olmadığını bilirim; birkaç günlük, en çok birkaç aylık bir sıkıntıya katlandık mı, ne istersek ölçülü olarak söyleyebiliriz. Benim düşündüğüm güçlük, o güçlük değil.

Bir dilde büyük, usta bir şair geldi mi, o dilin şiir kalıplarını kendi dileğince yeniden yoğurur, yumuşatır, sonra da onları yeniden katılaştırır. Ondan sonra gelen şairler, ona uyarak kolayca mısralar söyleyebilirlerse de bir yenilik getirmekte güçlük çekerler. Ne demek istediğimi örnek göstererek anlatayım: Baki Efendi'den sonra, Baki Efendi gibi şiir söylemek zor bir iş değildir; içleri, dilleri şiire yatkın kimseler, Baki Efendi'ye kolayca öykünebilirler. Ama Baki'den sonra Nefi'nin, Nefi'den sonra Nedim'in, o büyük ustalardan sonra Yahya Kemal'in, kendi dileklerine göre mısralar yazabilmeleri, şiire yeni bir değiş getirmeleri çok güç bir iştir. Bugün ölçülü koşuğu bırakan

şairlerimiz, kendileri pek bilmeseler de, bence işte bu güçlükten kaçıyorlar. Şiirlerini aruzla yazarlarsa Yahya Kemal mısraları, hece ile yazarlarsa altı-beş ile, yahut yedi-yedi ile hep birbirine benzer mısralar söylemekten korkuyorlar. Bu korku öyle yayılmış ki Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Dıranas gibi ölçülü koşukla yazan iyi şairlerimiz bile altı-beşi, yedi-yediyi bırakıp altı-altı, altı-yedi, beş-yedi gibi ölçüler deniyorlar. Oysaki şiire getirmek istedikleri yeni sesi, yeni uyumu eski ölçülere dökebilme-leri, eski kalıpları yumuşatıp yeniden yoğurmaları daha iyi olurdu. Racine'den, Hugo'dan, Baudelaire'den, Verlaine'den sonra Mallarmé, Fıransızcanın *alexandrin*'ini, altı-altılık ölçüsünü bırakmamış, yepyeni bir Mallarmé *alexandrin*'i yaratmıştır.

Bir gün Cahit Sıtkı Tarancı'yı, hece ölçüsüne yeni kalıplar katmağa çalıştığı için övmüştüm; o gün daha çok Ronsard'ı, türlü denemelere girişmiş o büyük ustayı düşünüyordum. Ama şimdi Ronsard'dan neler kaldığını göz önüne getiriyorum: hepsi de altı-altı ile, yahut dört-altı ile, yâni kendinden önce de bulunan kalıplarla söylenilmiş şiirlerdir; bunlardan başka da Fıransız türkülerinin ölçüleriyle yazılmış birkaç şiiri kalmıştır.

14

Baki'nin mısraını Nefi'nin, Naili'nin mısraını Nedim'in-kin-den ayıran nedir? Aralarındaki ayrımları duysak, sezsek bile açıkça söyleyemiyoruz. Bizde nesnel eleştirme, *afakî tenkid* yok da onun için. Biliyorum ki "*Sen bihaber, hayalin ile gûşelerde biz – Tâ subh olunca her gece ayş ü dem eyleriz*" beytini Baki de, Nefi de söyleyemezdi, Nedim'den önce kimse söyleyemezdi. Aruz ölçüsünün o kıvraklığı, o akışı, o hali elde etmesi için, Nedim'in gelmesi gerekti. Bize bunları anlatacak, içimizde ancak bir sezgi olanı açıkça gösterecek nesnel eleştirmeye de kimse özenmiyor.

Bizde "nesnel eleştirme" denince bir yazının, bir şiirin, herhangi bir sanat eserinin güzel olup olmadığını söylemek, erdemlerini ağıdıklarını belirtmek, beğenilmeğe değeri olup olmadığını, kalıp kalmıyacağını söylemek anlaşılıyor. Oysaki bunların hepsi de birer değer yargısıdır; değer yargısı işin içine

karışınca da nesnellik kalmaz, öznellik başlar, "Nesnel kalarak, özünüzü karıştırmadan bana bunun güzel olup olmadığını söyleyin" demek saçmanın ta kendisidir. Bu saçmadan bir türlü kurtulamıyoruz. "Nesnel eleştirme" diye bir söz duymuşuz, ona istediğimiz anlamı vermeğe kalkıyoruz. Herhangi bir sanat eserini değerce yargılamaya kalkan, onun güzel, yahut çirkin olduğunu söyleyen eleştirme, öznel olmak, öznel kalmak zorundadır.

Bir eseri değerce yargılamaktan çekinmiyen eleştirmeci, yargılarının nesnel olduğunu ileri sürünce korkulacak bir kişidir; kendisinin hangi şey güzeldir, hangi şey çirkindir bildiğini, kendisinin beğendiğinin ancak güzel, beğenmediğinin ise ancak çirkin olacağını sanan, buna inanan bir zavallıdır. Ama öyle kendilerini beğenmiş budalalara kanalar da bulunuyor: Boileau söylemiş: *"Her budala, kendine hayran edecek daha bir budalayı bulur!"*

"Soysuz, mütereddi, *dégénéré*, dünya çapında güzellik" gibi iri lâkırdıların pek kullanıldığı bir çağda "nesnel eleştirme" sözüne öyle bir anlam verilmesine şaşılmaz.

15

Aruz ölçüsü bir gün yeniden dirilecek mi, bilmiyorum. Doğrusunu isterseniz, bugün gerçekten yaşamıyor. Aruzla yazan şairlerimiz yok değil: dergilerde olsun, betiklerde olsun, arasına aruzla yazılmış şiirler görüyoruz. Ama hepsi de boş, daha doğmadan ölmüş şeyler, birini bile ayırmağa değmez.

"Yahya Kemal'in yazdığı günlerde bu sözü nasıl söyleyebiliyorsun? Onun yazdıkları da mı doğmadan ölmüş şiirler?" diyeceksiniz. Yahya Kemal'in büyük bir şair olduğunu, çağımızın en büyük Türk şairi olduğunu ben de biliyorum; gazelleri de, "Vuslat" "Açık Deniz", "Ses" gibi şiirleri de dilimizin en yüksek eserlerindendir. Yahya Kemal'in şiirlerini bugün bizim sevdiğimiz gibi gelecek kuşakların da seveceğine inanıyorum. Ama bir Yahya Kemal, aruzun yaşadığını ileri sürebilmemiz için yetmez: ondan başka birkaç kişi, gençler arasında da birkaç

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kişi gösterebilmemiz gerekir, onları gösteremiyoruz. Hece ile yazan, özgür koşukla yazan iyi şairlerimiz, ilgi çeken gençlerimiz var, aruzla yazan yok.

Biliyorum ki bazı kimseler, aruzla yazılmış bir şiir gördüler mi hemen beğeniyor: "Oh! ne güzel! ne güzel! şiir dediğın işte böyle olmalı!" diyorlar, aruz dirildi sanarak seviniyorlar. Öyle beğenip övdükleri şiirler bir iki ay, daha doğrusu bir iki gün içinde unutulup gidiyor; yalnız beğenenler değil, öyle sanıyorum ki yazarlar bile hatırlamıyor.

Aruzun artık Yahya Kemal'inkilerden başka güzel şiir vermemesine seviniyorum sanılmasın, ben salt gördüğümü söylemek istiyorum. "Bizim millî şiir ölçümüz hecedir, aruza artık katlanamayız!" diyenlerden değilim; öylelerine ne dediklerini pek bilmiyen kişiler diye bakarım: Baki gibi, Nedim gibi, Yahya Kemal gibi en büyük Türk şairlerinin işledikleri bir ölçüye millî değildir demek, yalnız o ölçüyü değil, onunla çalışmış şairlerimizi de bizden saymamak olur. Pek yalnız, pek tarihsiz kaliveririz. Bir topluluğu büyük şairlerinden ayırıp sonra ona: "Kendini sev, kendini beğen!" demek, pek aykırı olmaz mı? Fuzuli ile, Baki, Nefi, Nedim, Yahya Kemal ile övünmezsem hangi şairle övüneceğim? Unutmayalım ki Baki de, Nedim de Karacaoğlan kadar, bizim kadar Türktür, Türklüğü yüceltmış olan kişilerdir; onları bizden ayrı saymağa kalkmıyalım.

16

Tevfik Fikret'i bir şair olarak da, bir kişi olarak da pek sevmediğimi şimdiyedek çok söyledim, yeniden söyleyecek değilim. Bugün de onu savunmağa kalkacağımı sanmayın; öyle bir şey istesem bile o eciş bücüş mısralarını, düşüncesinin de, bilgisinin de darlığına bakmıyarak böbürlenmesini anmak, beni o dilekten döndürmeğe yeter. Hayır, Tevfik Fikret'i beğenip övmeğe kalkacak değilim.

Ama *Büyük Doğu* dergisinin 12'nci sayısında Tevfik Fikret için söylenenlere, doğrusu ya, öfkelendim. Sonundan başlayalım. Kâzım Nami Duru: "Fikret'in kahramanlığından bahsolum-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://fantey.org>

du. Ben o zaman Selânik'te idim. İttihat ve Terakki gizlice İstanbul'a adam gönderip Fikret'e marş sipariş etti. Fikret o şiirleri ısmarlama yazmıştır. Fikret'in İttihat ve Terakki'den evvel Abdülhamid'e muhalefeti yoktur. O da İttihat ve Terakki'ye intisap gayretiyledir. Bilâhare İttihat ve Terakki'den yüz bulamayınca ona da muhalefete geçmiştir. Ben de canlı vesikalar halinde Fikret'in ne samimiyet, ne halisiyet, ne de hakikat çilesiyle yuğrulmamış bir kimse olduğunu isbata hazırım" diyor. Kâzım Nami Duru bu söylediklerinin biribirini tutmadığını görmüyor mu? İttihad-ü Terakki, 1908'den önce Fikret'e adam gönderdiyse, demek ki onun Abdülhamit'e karşı olduğunu biliyormuş, ona güveniyormuş, demek ki Fikret Abdülhamitçi değilmiş. Fikret, İttihad-ü Terakki'ye "intisap etmek" istemiş; ne zaman? 1908'den önce değil mi? Buna "intisap etmek", yâni bir çıkar düşünerek yaranmağa çalışmak denmez, gizli bir parti ile, tehlikeleri de göze alarak işbirliği etmek denir. Fikret ısmarlama marş yazmış... Yazar a! marş denilen şey de ısmarlanmadan yazılmaz ki!.. Hepimiz biliyoruz, Tefvik Fikret Sultan Abdülhamit'i sevenlerden; ondan iyilik görmek diliyenlerden değildi. İttihad-ü Terakki'nin ona yüz vermediği de doğru değildir: Fikret İttihad-ü Terakki'nin bütün yaptıklarını beğenmedi, eski arkadaşlarının arasından çekildi. Bugün bunu bir suç diye göstermeğe kalkmak, Kâzım Nami Duru için övünülecek bir şey olmasa gerek.

Kâzım Nami Duru'dan önce Zahir Güvemli, Fikret'in birtakım şiirlerini Coppée'den aldığını göstermek istiyor. Olabilir. Fikret Coppée'yi pek beğenirdi, onun şiirlerinden birçok parçaları benimsemiştir. Bundan ne çıkar? "*Sünbülî bir hava ki mest-i riikûd – Duruyorken muhit-i nâ-mahdûd – Acı bir hisle sanki ra'şelenir*" gibi mısralar Coppée'nin: "*Sous l'implacable thermidor – Souffre la nature immobile*" mısralarını andırmasa güzel mi olacak? O mısralar güzel olsaydı aşırılmış olmaları gene çirkinleştirmezdi. Bir şairin bir sözü ilk olarak söylemesi değil, güzel söylemesi aranır. Bir şairin çalmalarını aramağa kalkmak kısır bir iştir; Zahir Güvemli daha genç bir yazardır, kendini böyle kolay uğraşmalara kaptırmasa daha iyi eder. Ama bana ne? Gene kendi bilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Necip Fazıl Kısakürek, Tevfik Fikret'i kötölemek için ne bulmuş bilir misiniz? Tevfik Fikret Abdülhamit için bir "cülûsiye" yazmışmış... "Hani nerede?" diyeceksiniz. Necip Fazıl Kısakürek, *Servet-i Fünun* dergisinin herhangi bir "cülûsiye"sini alıyor, altında imza olmadığı için Fikret'indir diyor. *Büyük Doğu*'da imzasız çıkan yazılar kendisinin sayılmış, *Servet-i Fünun*'u da Fikret yönetirmiş, demek o dergide çıkan imzasız *cülûsiye*'ler de Fikret'indir. Akan sular durur, değil mi? Necip Fazıl Kısakürek kendisinden önceki dünyayı pek bilmez, bilmek istediğini de duymaz, ama biz gene kendisine söyleyelim: o yıllarda *cülûs*, yahut *velâdet* donanmalarından sonra çıkan gazeteler, dergiler, Sultan Abdülhamit'i öven şiirler korlardı, koymayanlar kapatılırdı; bunun için de her dergi, her gazete birtakım tatsız tuzsuz şiirler uydururdu. Necip Fazıl Kısakürek o şiirleri Fikret'in yazdığına kendisini, çevresindeki delikanlıları, belki Kâzım Nami Duru'yu da kandırabilir, ama işin ne olduğunu bilenleri ancak güldürür. "Necip Fazıl Kısakürek güldürmekten korkar mı?" diyeceksiniz; orası da öyle.

17

Sinema elli yaşına girmiş... Bir yol şunu söyleyeyim de içime hicran olmasın: *Sinema*'yı böyle "s" ile yazmak yok mu, be-time gidiyor. Fransızlarla daha bir iki millet Yunancanın *kappa* harfini "c" ile gösterir "s" gibi okurlar diye bizim "s" ile yazmamız mı gerekirdi? *Kinema* demeliydik. *Cinema* da hoş olurdu: cinli ninli, ne güzel! Giderek belki "cin aynası" der çıkardık. Bizim çocukluğumuzda vilisipite hani "şeytan arabası" derlerdi, fena mıydı? Sonradan *velosipet*, *bisiklet* diye adlar çıkardılar da iyi oldu sanki!.. Neyse: sinema elli yaşına girmiş. Elli yıl içinde ne kadar da ilerledi!

Öyle sık sık gitmem, ama severim sinemayı; sık sık gitmeyişim gözlerim bozuk da onun için. Yoksa şimdi ne güzel, ne iyi filimler yapılıyor! tiyatroyu göklere çıkarırcasına övüp de sinemayı kötölemeğe kalkanlara kanmayın, ne dediklerini bilmiyorlar. Onlar daha sinemanın tiyatrodan büsbütün başka, apay-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

rı bir sanat olduğunu bile anlayamadılar. Sinema elli yıl içinde gelişti, fotoğrafla neler yaratılabileceğini gösterdi. Doğrusunu isterseniz insanlığı, sinemadan önceki, sinemadan sonraki diye ikiye ayırabiliriz: sinema bizim dünya görüşümüzü, tabiatı, insanları anlayışımızı değiştirdi. Bir yüzün, bir elin neler neler söyleyebileceğini sinemadan önce pek bilmiyorduk. İyi ki doğrudan doğruya sesli sinema çıkmadı da uzun zaman sessiz sinema ile çalışıldı; şimdi ses ne kadar ustalıkla kullanılırsa kullanılsın, sessizliğin de ses kadar, söz kadar zengin olduğu anlaşıldı. Elli yıl nedir ki! sinema bundan sonra kim bilir daha neler başaracak!

Sinemayı severim, severim ya, bugünlik biraz da çekiştirmek istiyorum. Çekiştirmek de değil, içimi kurcalayan bir şüphe var, onu söyleyeceğim. "Sinema bir sanat mıdır?" diye düşünüyorum, evet demek için içim titriyor, bin bir tane sebep buluyorum, gene de diyemiyorum. Şiir gibi, musiki gibi, resim gibi, tiyatro gibi bir sanat değil...

Neden değil? Geçip gidiyor, kalmıyor da onun için değil. Bundan yıllar önce gördüğüm birkaç filimi düşünüyorum: meselâ Max Linder'in komediaları, meselâ Jacques Feder'in *Thérèse Raquin*'i. Ne güzel şeylerdi onlar! ne oldular şimdi? Çocuklarımıza gösterebiliyor muyuz? Anlatabiliyor muyuz? Geçip gittiler, bir gün gelecek, büsbütün unutulacaklar.

Max Linder'in filimleri, Jacques Feder'in *Thérèse Raquin*'i sessiz sinema zamanında idi. Charlie Chaplin'in eski filimleri gibi ortadan kalktı, bugün bir yerde gösterilse sesli sinemaya alışan müşteriler artık beğenmez. Bir kere böyle eskimek, geçmek, sanat için bir suçtur. Hem yalnız sessiz sinemanın güzel eserleri mi eskidi, geçti? Daha beş yıl önce görüp de pek beğendiğimiz bir filimi bugün bir daha görmek istedik mi, bir türlü çaresi bulunmuyor. Sevdiğim bir şiiri, bir romanı istediğim zaman yeniden okuyabilirim; bir bestenin fonograf için pılağını alırım, resmin iyi kötü bir *reproduction*'unu edinebilirim; tiyatro eserini hiç olmazsa okurum. Sinema için böyle bir şey yok. Bir komediyı, bir tragediyı okur gibi bir sinema *scénario*'sunu okuyamam ki! Deminden de söyledim; tiyatro başka, sinema başkadır; bir tiyatro eserinin özü kitaptadır, sinemanınki ise re-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

simdedir, hem de canlı, yâni kımıldanan resimde: bir filminden beş on resmi kesip fotoğraf gibi bassanız ona sinema denmez ki! kitabını okuyacağınız *sc  nario* ise filminden büsbütün başka bir şeydir; güzel bir hikâye olabilir, ama bir film değildir.

Walt Disney'in bir filimini görmüştüm: Miki Fare orkestra başına geçmiş, *Wilhelm Tell*'in *ouverture*'  n     aldırıyordu; ben ömrümde o kadar güzel sanat eseriyle az karşılaştım. Ama ben onu   zledi  imde gene görmek isterim, çocuğuma da g  sterebilmeliyim; ne kadar güzel bulduğumu söylediğim kimselere: "Gidip siz de g  r  n!" diyebilmeliyim. Yoksa yalnız eskiyi   v  p de yeniye k  t  leme  e kalkan bunaklara dönerim. Benim o film için şöyleydi, böyleydi demem bir şey değildir, sözüme inanacak kimsenin o filimi görmesi gerektir.

Sinemanın bir sanat, resim gibi, şiir gibi, musiki gibi kalıcı bir sanat olması için bunun bir çaresi bulunmalıdır. Bir kişinin kitapları olur, fonograf pılakları olur, resimleri olur; onun gibi evinde filimleri de olmalıdır. B  g  n de olabilir; ama bir düşünün, ne kadar para ister!

Dediğimi anlamıyanlar bulunabilir; onun için şunu da s  yliyeim: ben, sinema bir sanat değildir demiyorum; sinemada sanat olmak için her şey vardır, yalnız b  g  nk   halinde bir şeyi, yarına kalma gücü eksiktir diyorum. Bence de sanatın en önemli erdemi odur.

18

Kalmak kalmak diyoruz, ama sanat eserleri gerçekten kalıyor mu?.. İki bin şu kadar yıldır Homeros'un destanları ya  ıyor diyoruz, sahiden ya  ıyor mu? Fuzuli, Baki, yahut daha yakın çağların yazarları, meselâ Balzac ile Stendhal, b  g  n okunuyorlar mı?

Bu sorulara cevap vermek zordur. İlk bakışta: "Evet" diyebiliriz. Ama bir düşünelim: iki bin şu kadar yıldır okunan Homeros destanları, sadece Homeros'un yazdığı destanlar mıdır? Bozulmuştur, birçok mısralar karışmıştır, biz onların dilini anlamıyoruz gibi şeyleri için i  ine katmıyorum: onlar ayrı. Diye-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

lim ki *İlion Destanı*, Homeros'un yazdığı gibi elimize geçmiştir, biz de Yunancayı çatır çatır okuyup anlıyoruz. Ama gene Homeros'la bizim aramızda iki bin altı yüz, iki bin yedi yüz yılın yargıları, övgüleri var, eser onlarla büyümüş, şişmiş, tazeliği kalmamış Balzac için, Stendhal için de öyle...

Zaten eski yazarları kim okuyor? Okurların en çoğunun, yüzde belki doksan beşinin aradığı yeni kitaplardır. Çünkü okurların çoğu, okudukları kitaplarda ille kendilerini, kendi zamanlarını görmek isterler. Eski kitaplardan da alırlar, ama okumazlar, bir rafa koyup bırakırlar. Bunun için kalmak, bir bakıma, bir masal olmak, dillerde bir *efsane* olmak demektir.

Biz yazı yazarlar hepimiz kalmayı dileriz, kalacağımızı kurarız; boş bir avuntudur o. Yazdığımız günlerde ne kadar okunuyorsak işte o kadar okunacağız. Sonra da belki okul çocuklarının başlarına belâ kesilir, sınavlarda dönmelerine sebep oluruz, işte o kadar.

19

Varlık dergisinin şubat sayısında okudum, Ahmet Hamdi Tanpınar şiir üzerine derin derin, büyük büyük sözler söylemiş. Ne dediğini, doğrusu, ben pek anlamadım, ancak o sözlerin önemi deyişten de seziliyor. Düşündüklerini bildirmesine Türkçe yetmemiş, dilimize karışan Arapça ile Farsça da yetmemiş, Firenkçeye de sık sık başvuruyor. "Biçim" demek şöyle dursun, "şekil" bile demiyor, "form" diyor. Der a! daha güzel oluyor öyle... Neden "geştalt" dememiş, ben asıl ona şaştım; anlama bir şey katmazdı, katmazdı ya, sözü bir kat daha yükseltiverirdi. Şairin ödevi de, biliyoruz, öylesine güzellikler, ruhluluk okuru büyüleyiverecek yüksek lâkırdılar yaratmaktır... Yalnız *form* demekle kalmamış; eli değmişken "kriz, sübjektif, enkonsiyan" gibi sözleri de alıvermiş. Bir "raccourci" sözünün Türkçe olabileceğinde küşümü var ki onu eğik yazıyla dizdirmiş.

Hamdi Tanpınar şiirin "Kanatlı söz" olmasını istermiş... Hah! sonunda kuşa benzetti şiiri! "Kanatlı söz" de ne demek
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ola?" diye düşünüyordum, çabuk buldum: Firenkler "vers ailés" "paroles ailées" derler. Homeros destanlarının Fıransızca'ya çevirilerinde de o söz ikide bir geçer. Öteden beri alışıklık var da ondan mıdır nedir? Firenkçe olunca bana batmıyor da Türkçesi betime gidiverdi. Doğrusu, "bir Tanrı geldi, şu kanatlı sözleri söyledi" demekle "fakat benim şiirden anladığım bir taraf daha vardır: 'Kanatlı söz'" demek bir değildir; destanda, şiirde tüm bir açıklık aramıyoruz; ama bir şair, bir yazar şiirin ne olduğunu anlatmağa kalkınca ne demek olduğunu kavrayabileceğimiz sözler söylemesini bekliyoruz; Hamdi Tanpınar şiirin "kanatlı söz" olmasını, şiirde öyle bir *taraf* bulunmasını istermiş, peki, ama "kanatlı söz" deyince ne anlıyor, onu bir söylesin.

Firenkçeye pek vurulmuş Hamdi Tanpınar, söz almakla kalmıyor, Firenkçe deyimleri de dilimize çeviri çeviriveriyor. "Tercihlerimin nereye gittiğini anlıyorsunuz" diyor, belki gözden kaçır diye aşağıda bir daha söylüyor: "Modern Fıransız şiirini elimden geldiği kadar takip ediyorum. Fakat tercihlerim yenilere değil..." Evet, Fıransızların *préférence*'ları *aller* eder ama bizim *yeğînleme*'lerimiz, yahut *tercîh*'lerimiz oturur oturduğu yerde, Efendim, gitmez bir yere. Hamdi Tanpınar da bilir bizim *tercîh*'lerimizin bir yere gitmiyeceğini, bilir ya, günden güne Türkçeyi beğenmez oldu, böyle incik cincikle bezemeğe kalkıyor. Yakındır, keman da oynar Hamdi...

Yahya Kemal için şöyle diyor: "Modern Türk şiiri Yahya Kemal'le başlar. Yâni sokak ve ev konuşmasını nazım diline getiren ilk adamımızla..." Buradaki "sokak konuşması" sözünü beğenmedim, Türkçede "sokak konuşması" demek kötü bir şeydir, Yahya Kemal şiire sokak konuşmasını sokmadı, onu eskiden Vasıf "Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol" yahut "On beş yaşında kendime bir oynaş arayım" gibi mısralarla denemiş, sonradan Âkif becerebilmiş... Ama öyle demek istemiyor Hamdi Tanpınar, "sokakta her gün konuştuğumuz Türkçe" demek istiyor, biz de bir yol Tanrıya benzeyelim de eylemleri dileklere göre yargılayalım... Evet, Yahya Kemal konuştuğumuz dille şiir yazan ilk şairimiz oldu, böylece bugünkü şiiri o kurdu. Hamdi Tanpınar da Yahya Kemal'e benzemeğe pek öze-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

nir, o da yapsa ya Yahya Kemal'in yaptığını! Yahya Kemal şiiri-
ni evde konuştuğumuz, sokakta konuştuğumuz dille yazıyor-
sa, bu da iyi bir şeyse ne duruyor Hamdi? Şiir üzerine düşün-
düklerini, daha başka konular üzerine düşündüklerini, evleri-
mizde duyduğumuz, sokaklarda duyduğumuz dille yazsın.

Hepimiz biliriz, ya kendimiz düşünmüşüzdür, ya bir yerde
okumuşuzdur: kurallara uymak, şaire birtakım şeyler buldur-
tur; bir şiirde uyak, *kafiye* hatırı için yazılmış mısra, o şiirin en
güzel mısraı olabilir. Bakın, Hamdi Tanpınar bunu nasıl söylü-
yor. "Kaldı ki eski retorik kaidesi dediğimiz ve hattâ benim
muasırılarımınla konuşurken taraftarı olmaktan mahcup oldu-
ğum şeyler, yâni şu vezin ve kafiye ve onların etrafında ferdî
olarak kendi kendimize kurduğumuz icaplar, düşüncenin tesa-
düflerini zorlamakta büyük yardımcılardır." Her sözü okur
okumaz anlamak isteyenlerden değilim; bilirim, çabuk çabuk
kavranmıyacak düşünceler vardır, okurdan da bir emek bekler-
ler. Ama ben bir sözün anlamını çözmek için uzun uzun uğraşı-
rım da sonra kırk yıldır bildiğim, haylı da su götürür bir dü-
şünce ile karşılaşırsam ne yaparım? Emeğimi esirgemiyeyim,
ama sonra da bir şey öğrenmiş olayım. Yahya Kemal, söyleyece-
ği bir şiir olduğu için onu gündelik dille söylemekten kaçınma-
dı; böyle karmakarışık yazarlar ise düşündüklerinin, söyleye-
ceklerinin ahım şahım bir şey olmadığını biliyorlar, onu süsler
püslerlerse değerlendireceklerini sanıyorlar, yâni, kısacası, oku-
ru kandırmağa kalkıyorlar.

Söze başlarken Hamdi Tanpınar'ın dediklerini anlamadığımı
söylemiştim: neden anlamıyayım? Bilisizsem de büsbütün
okumam yazmam yok değil ya! neler dediğini anladım, ama
bir şey demiyor işte, biribiriyle ilgili olsun olmasın birtakım
sözleri yan yana getirmiş, bir hoh dediniz mi eriyiverecek bir
tutkalla yapıştırmış, kurula kurula: "Şiir nedir diye mi sordu-
nuz? Haa! bilirim ben onu, hele durun da anlatayım!" diyor.

Neden kızıyorum Hamdi'ye? Benim kırk yıllık dostumdur;
şu yeryüzünde en sevdiğim kimselerdendir. Ama gücüne gidi-
yor o tuttuğu yol, kendi kendine ediyor Hamdi, birtakım sözle-
rin anlamlarına değil, yabancılıklarına, ağzı doldurmalarına
vuruşuyor, onları sıralamakla işinin bittiğini sanıyor. Biraz ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

lın, yâni *sade* yazsın, söylediklerinin öyle büyük, önemli şeyler olmadığını kendi de anlar, bırakır onları, gerçekten düşünmeğe başlar. Hamdi'nin düşünürse iyi sözler, doğru, güzel sözler söyleyebileceğini sanırım, daha umudum kesilmedi ondan. İlle öztürkçe ile yazsın da demiyorum, şu konuştuğumuz dille yazsın, onunla da çok şeyler söylenebilir.

Ama, biliyorum, boştur Hamdi'ye öğüt vermek. O birtakım dostluklar arkasına çekilecek, o dostlarını övecek, dostları onu övecek, sonra da kendisi bunları gerçekten bir başarı sanacak. Kandırarak kendini, yitirecek kendini; kendini yitirmesi bir şey değil, iyi, belki de büyük bir yazar olabilirdi, biz de o yazardan yoksun kalacağız.

20

Yeni şair, *ısmarlama* şiir yazamıyan kişidir. Paul Valéry kendisine yazı ısmarlanmasına pek sevindiğini söyler; hele konusundan başka uzunluğu da önceden söylenirse daha çok sevinirmiş. İnanmayın: Paul Valéry kendisine, yazmak istediği yazıların ısmarlanmasını isterdi. Gerçekten ısmarlama şiir, ısmarlama yazı yazmaktan hoşlansaydı, yaşadığı günlerde yurdu birtakım sevinçler tattı, acılar geçirdi, onlar için de yazardı. Eserinde öyle bir şey bulamazsınız: günün olaylarından konuşurken bile eski bir şeyi, kendisiyle ilişkisi olmayan bir şeyi anlatıyor sanırsınız. Yahya Kemal'de övmek isteği vardır; eserinin bir kısmında Divan şiiri yolunu tuttuğu için kaside yazması gerektiğini de anlar. Över; ama kimi över? Fatih'i, Yavuz'u, Gedik Ahmet Paşa'yı över; çünkü geçmiş yüzyılların insanların övülmesi ısmarlama olamaz.

Yeni şair ısmarlama yazıdan, ısmarlama şiirden o denli çekinir ki gününün olaylarına, bir kişi olarak büyük bir ilgi gösterse bile, sevinse, üzülse bile, sevincini, üzüntüsünü şiirine kolay kolay koyamıyor. Eski çağların sevinçlerini, acılarını söyleyebiliyor da kendi çağındakileri söylemiyor, yahut kendi çağının sevinçlerini, acılarını söylemek için de gene eski çağlarınkini anlatmağa kalkıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Büğün ısmarlama şiir yazabilen şair yoktur demiyorum, var, belki eskisinden daha da çok var. Ama onların yazdıklarına, sözleri, biçimi ne olursa olsun, yeni şiir diyemiyoruz. Niçin diyemiyoruz? Niçin olduğunu bilmem, diyemiyoruz. Günümüzün büyük şairleri, gerçek şairleri, bize günümüzün olaylarının, sevinçlerimizin, acılarımızın şiirlerini söylüyemiyorlar.

21

Şiir üzerine tartışmalar, çekişmeler sürüp gidiyor. Bir bakımdan iyi bir şey: doğru, yanlış, hepsi de ilgiye değer birtakım düşünceler üzerinde durmamıza, kendimizin hangi yandan olduğumuzu, ne demek istediğimizi daha açıkça anlayıp anlatmağa çalışmamıza sebep oluyor. Bir bakımdan araştırmamız ne olduğumuzu bilmediğimizden gelmez mi? İyice bilseydik, şiir dediğimiz zaman hepimizin anladığımız bir olsaydı bu kadar çekişmezdik. Hattâ kendimizce şiirin ne olduğunu iyi bilsek gene bu kadar çekişmeyiz: karşımızdakilerin araştırdıkları bizim anladığımızdan büsbütün başka bir şeydir der geçeriz. Şiiri sevmiyoruz demiyorum; seviyoruz, ama sevdiğimizin ne olduğunu pek bilmiyoruz. Şiiri seviyoruz; ama niçin sevdiğimizi söylemek, sevgimize sanki bir özür bulmak istiyoruz. "Şiiri seviyorum da onun için seviyorum" deyip kesemiyoruz. Montaigne: "Ben onu severdim, çünkü o, o idi, ben de bendim" der... Biz şiiri öyle sevemiyoruz.

Doğrusu bu tartışmalarda bir kavga havası var: her söyleyen karşısındakileri yermek, kötülemek, dediklerini ille bozmak; hattâ anlamamak istiyor. Şiir sözü üzerinde anlaşılmadığımız gibi tartışmaya karıştırılan öteki sözler üzerinde de, meselâ *mânâ* sözü üzerinde de anlaşılmıyoruz. *Mânâ* ne demektir? Onu bir çözümlemeğe, açıklamağa çalışmalıyız.

Mânâ bize bir şey anlatır, bir haber verir: "Her kişi ölümlüdür" deyince karşımızdakine anlatmak istediğimiz bir düşünce vardır. Karşımızdaki bizim dilimizi bilmiyorsa tercüme ederiz, hattâ işaretlerle anlatmağa çalışırız. Bir sözün *mânâsını* anladıktan sonra artık o sözü unutsak da olur, biz başka türlü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

de onu anlatabiliriz. Ama sanat eserindeki mânâ yalnız şiirde değil, herhangi bir sanat eserindeki mânâ o eserde büründüğü şekilden başka hiçbir şeyle, hiçbir sözle anlatılamaz. Belki bir şiiri, herhangi bir sanat eserini, mânâsı için, yâni bize duyurduğu, bize düşündürdüğü şey için seviyoruz; ancak onun bize duyurduğu, düşündürdüğü şeyi yalnız kendisi duyurtabilir, yalnız kendisi düşündürebilir.

Bir bestenin mânâsı yok mudur? Vardır: bir bestenin mânâsı, siz o besteyi dinlerken duyduğunuz, düşündüğünüz şeydir, şeylerdir. Ama o besteyi dinlerken duyduğunuz, düşündüğünüz şeyleri sözle anlatamazsınız. Çözümlemeğe, uzun uzadıya açıklamaya çalışırsınız, gene de bilirsiniz ki bütün söylyecekleriniz o bestenin asıl mânâsı değil, asıl mânâsının çevresinde dolaşan, onunla birleşemeyen birtakım sözlerdir. Tatyos Efendi'nin "Kürdîli hüseyînî saz semaisi"ne bayılırım, ne zaman dinlesem içimde birçok duygular, mânâlar uyanır, belirir; ama o bestenin bir mânâsı, yâni tercüme edilecek, başka türlü de anlatılabilecek bir mânâsı var mıdır?

Şiiri, herhangi bir sanat eserini belki mânâsı için seviyoruz; belki bizim şekil dediğimiz mânâdan başka bir şey değildir, ama o mânâ, sanat eserinin sanat mânâsı, bizim her gün kullandığımız mânâ sözünden büsbütün başkadır.

Geçenlerde Nedim'in: "*Bir nîm neş'e say bu cihânın bahârını – Bir sağar-ı keşideye tut lâlezârını*" beytini anmış, "Bu dünyanın baharını bir yarı neşe say; lâleliğini çekilmiş, içilmiş bir kadeh şaraba müsavi bil" sözünün o beyitle bir ilişkisi olmadığını söylemiştim. Gene de ikisi arasında bir benzerlik bulamıyorum... Evet, ikisi de bir mânâda; ama mânânın şu her gün kullandığımız mânâsında bir mânâda. Nedim'in beytini okuyunca biz onları mı duyuyor, onları mı düşünüyoruz? Ben o beyitte eşsiz bir hüznü seziyorum: hüznü karışık bir hazseverlik. İçinde hem hüznü var, hem haz var. Ama doğrusunu isterseniz hüznü karışık hazseverlik dediğim zaman o beytin mânâsını bozduğumu, yâni benim ondan duyduğumu, anladığımı anlamadığımı seziyorum. Tıpkı bir besteden anladığım mânâ gibi, Nedim'in o beytini sevenler belki benim sevdiğim gibi sevmiyor, belki onlar o beyti duyunca büsbütün başka şeyler du-

yuyor. Olabilir. Ama şundan eminim: hiçbir, o beyti gerçekten sevenlerin hiçbir, onu okurken, dinlerken, Abdülbaki Gölpınarlı'nın tercümesindeki mânâyı anlamıyor, onu duymuyorlar. O beyit bize, tercüme edilebilecek mânâsiyle değil, ahengiyle, sözlerinin yan yana gelmesinden çıkan üstün bir mânâ ile bir şeyler anlatıp bir şeyler duyuruyor. Şiir değeri bizce işte o halindedir.

Benim duyduğum anladığımla sizin duyup anladığınız büsbütün başka olabilir dedim. Evet, ben o şiirden bir hüznü duyuyorum diye ille sizin de duymanız gerekmez. Belki sizce o beyit yalnız baharı anlatıyordur, belki yalnız hazzı söylüyor, belki büsbütün başka duygular uyandırıyor. Olabilir. Güzel şeklin öyle bir gücü vardır: birçok mânâlarla zenginleşir. Geçmiş yüzyıllardan kalma eserlerde bizim yeni yeni mânâlar bulmamız, yaratıcılarının belki hiç düşünmedikleri şeyleri görmemiz bunun için değil midir?

Şiir mânâda değildir derken işte bunu söylemek istiyorum; yoksa biz, şiiri yalnız ahengi için okuruz, şiirde yalnız kelimele-
rin verdiği zevki duyarız gibi bir şey söylemek istemedim. Şunu da söyleyebilirim: şiiri mânâsı için severiz, şiir mânâdadır, ama bu mânâ tercüme edilebilecek, başka kelimelerle anlatılabilecek bir şey değildir.

22

Biliyorum, Edebiyat-ı Cedidecilerin ettiği hizmet büyüktür. Onlardan önce gelenler Batı illerinin düşüncesini, duygusunu merak etmiş, öğrenmeğe çalışmış, yazdıklarında öğrendiklerinin bir izi, bir yankısı bulunmasını istemişler. Ama hepsi de dışarıdan, uzaktan bakmış, Batı ile Doğu arasındaki sınırı kaldırmak, Avrupalı bir yazar olmak birinin aklından geçmemiş. Ziya Paşa: *"Diyar-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm – Dolaştım mülk-i İslâmı bütün virâneler gördüm"* derken İslâm ülkesindeki halden elbette yakınıyor, kendi yurdunda da büyük şehirler, güzel yapılar görmeği diliyor, "diyar-ı küfr" diye alay ettiğinden belli: *"Avrupa'yı hor görmeyin, gâvur deyip de geçmeyin,*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rante.org>

örnek alın" diyor; ancak büsbütün değişmeğe razı değil, Avrupalı olmak arzusu yok. Avrupa'yı bilen, anlayan, Avrupa'dan örnek alan bir Doğu adamı olarak kalacak. Bakın, gazel yazmağı bırakmıyor, mısraı kıramıyor, ötedenberi yazılagelen şiirden ayrılamıyor. "Biz de Avrupalılar gibi yazalım, biz de birer Avrupalı olalım" diyemiyor. Geleneği kırmak, Avrupalı bir yazar, Avrupalı bir şair olmağa özenmek ilk adımı atmak şerefi Tevfik Fikret'indir. Halit Ziya'nındır, Cenap Şahabettin'indir.

Biliyorum öyle olduğunu, Edebiyat-ı Cedidecilere borcumuz büyüktür. Doğru yolu onlar gösterdi, doğru yola ilk onlar girdi. Biliyorum, ama sevemiyorum o adamları. Sadece hoşlanmamak, zevkime uygun bulmamak değil; kendimi ne kadar zorlasam boş, o adamlara saygı duyamıyorum. Fikret'in, Cenap'ın şiirlerini okumak istesem beni bir gülmek tutuyor. O adamların özleri, nitelikleri beni kendilerinden uzaklaştırıyor. Avrupalı olmak istedikleri doğru; ama Avrupa'yı derinden derine öğrenmek istemiyorlar. Tevfik Fikret Fırınsız şairlerini bilmiyor, öğrenmeğe de çalışmıyor. François Coppée'yi okumuş, Sully Prudhomme'u okumuş, zamanının birkaç şairini daha okumuş, o kadar: Villon'u, Racine'i, Hugo'yu, Baudelaire'i bilmiyor. Beyoğlu'nda duyduğu, yahut Paris'in bir gündelik gazetesinde gördüğü adlar ona pekâlâ yetiyor. Bize Avrupa'yı tanıtmak istiyen, Avrupalı bir şair olmağa kalkan adam, öyle bir adam olmamalıydı. Fikret'te, Fikret gibi gerçekten yenilik getiren bir adamda derin bir tarih duygusu bulunmalıydı; Fikret Fırınsız şiirini iyice öğrenmeliydi. Fikret kendi dilinin şiirini de iyice bilmeliydi, dilinin tadını duymalıydı. Onda bu erdemlerin biri yoktur. Bunun içindir ki Avrupalı bir şair olmuştur, ama Avrupa'nın ancak küçük şairlerine, ortanın altında sayılacak şairlerine benziyebilmiştir. Ahmet Paşa, Necati, onlardan sonra Baki İran şairlerine benzemeğe özenmişler, ama onlar İran şiirini gerçekten biliyor, örnek olarak zamanlarının herhangi bir şairini değil, İran'ın en büyük şairlerini seçiyorlar. Kurdukları dil Türkçe değildir, ama güzel bir dildir, Türkçenin zevkine uygundur; çünkü büyük şairlerle düşe kalka dil zevkini edinmişlerdir. Tevfik Fikret'le arkadaşlarının kurdukları dil ise Türkçe olmadığından başka güzel de değildir: François Coppée'nin, Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Sully Prudhomme'un şiirinden, Paul Bourget'nin nesrinden güzel dil hevesi edinilebilir mi?

Edebiyat-ı Cedidecilerde sinirlendiğim şey züppelikleri değildir. Ahmet Paşa ile Necati de züppedir, Baki Efendi de züppedir. Yaratıcılık için, bir memlekete dışarıdan bir yenilik getirebilmek için züppelik belki de gereklidir. Ama Ahmet Paşa, Necati, Baki Efendi üstün birer züppedir, Fikret'le arkadaşları ise öyle değildir. Bunun içindir ki bugün Ahmet Paşa'ya, Necati'ye, Baki'ye züppe deyince bir tuhaf oluyoruz, bir terbiyesizlik etmişiz gibi utanıyoruz. Fikret'le arkadaşlarının züppelikleri ise günden güne bize batıyor.

Geçen gün Ağâh Sırrı Levend'in "Servetifünuncular ne diyorlar?" adlı yazısını okuyordum. Cenap Şahabettin'in birkaç satırı üzerinde durdum: "Vâkıa meselâ *şehik* yerine *içini çekme* demek mümkünse de şehikin hâlât-ü derecatını tarif için kullanılacak sıfatları öyle *içini çekme* tâbiri gibi birkaç kelimeden mürekkep bir şeye cebren izafe etmek muhill-i vuzûh olacağından, öyle varlar âdetâ yok demektir... Bugün maddî ve manevî tatlılık keyfiyetiyle münasebet alan her şey o kelime ile (*nûşin* kelimesiyle) tavsif olunabiliyor: *emel-i nûşin*, *ömr-i nûşin* ve hattâ *hikâye-i nûşin* deniliyor, bu sayede alelâde zebanzer olan *tatlı emel*, *tatlı ömür*, *tatlı hikâye* terkipleri icab-ı siyaka muvafık bir şekle vaz' edilebiliyor."

Alay mı ediyor bu adam? Bir insanın gerçekten böyle düşünmesi, *tatlı emel* sözünde bir bayağılık bulup *emel-i nûşin* demekle bir kibarlık olduğunu sanması olacak şey mi? Ama öyledir Edebiyat-ı Cedideciler; hepsinde zorla kibar olmak kaygısı vardır; düşüncelerinde, duygularında bir büyüklük bir yükseklik yoktur; olmadığını sanki kendileri de bilirler de onun için özlerini kelimelerle örtmek, bizi de, kendilerini de kandırmak isterler. Hani "çukulata" demegi bayağı bulup da ille "şokola" diyen ne oldukları belirsiz insanlar var. Edebiyat-ı Cedideciler, hele büyükleri, işte onlara benzerler.

Edebiyat-ı Cedidecilerin ettikleri hizmetin büyük olduğunu biliyorum, biliyorum ama, nasıl söyliyeyim, onlara öyle büyük bir hizmet ettikleri için kızıyorum. Doğrusu, öyle büyük bir hizmet etmeğe lâyık adamlar değillermiş.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Baki Efendi en sevdiğim şairlerdendir; bence Osmanlı devletinin en ulu şairi odur. Nedim'in bir hoş edası, Galip'in bir derinliği, hiç olmazsa bizde derinlik duygusu uyandıran bir hali vardır; Nefi'de bizi saran, sanki ayağımızı yerden kesen esrikleyici bir hava buluruz. Ama Baki'nin şiirini okurken duyduğum saygıyı öteki şairlerimizin birini okurken duymadım. Baki divanını açınca bir hakan katına çıkmış gibi oluyorum.

O divanı elimden bırakmam demiyeceğim; insanın elinden bırakamadığı kitap olmaz. Olmaması da daha iyidir; bir şairden, sevdiğimiz bir şairden usanmak ne acı şeydir!.. Sık sık açarım o divanı, okumadığım yeri öyle sanıyorum ki kalmamıştır. Ancak her gazel, her beyit ezber edilemiyor. Bazıları da güzelliklerini bize ilk okuyuşta değil, sonradan, çok sonradan gösteriyor.

Dün divanı gene açmıştım: "*Hadis-i aşkı harf ü lafz ile kılmaz edâ amma – Ne ra'nâ söyler ol mâ'nâyı çeng ü nâyı söyletse*" beyti bana yabancı gelmedi; ama ne zamandır unutmuşum. Unutmasaydım bugünlerde, şiirde mânâ çekişmeleri sırasında anardım. Geçenlerde bir saz semaisinden mânâlar sezdiğimi söylemek istemiş, uzun uzun satırlar karalamıştım. Şair ise benim bütün söylemek istediklerimi, çabalayıp da söyleyemediklerimi bir beyitle aydınlatıveriyor.

Şairleri, büyük şairleri okudukça gönlümüz bir neşve ile doluyor ya, onlarda bizi küstüren bir şey de var; bizim bütün düşündüklerimizi bizden çok önce düşünmüş, hem de oynar gibi düşünüp oynar gibi söyleyivermişler...

Baki'den bir mısra daha. Güzel bir mısra değil, ama şiir tartışmaları sırasında anılması gereken bir mısra: "*Hüner esrar-ı mâ'nâ anlamaktır lafz-ı muğlaktan*". "Mânâ" demiyor, "esrar-ı mânâ" diyor; ne kadar aydınlatıcı bir söz! belki vezin hatırı için öyle söylemiş; ama vezin hatırı için sözü bozmayıp zenginleştirmeyi bilmiş.

Sanat adamı içinde yaşadığı dünya ile, gerçekte çalışmaktan kaçınmaz. İsterse Ahmet Haşim gibi: *"Seyreyledim eşkâl-i hayatı – Ben havz-ı hayalin sularında"* desin, ancak kendi düşünde var olan bir âleme daldığını sansın, gene bu dünyayı anlatır. Ahmet Haşim de söylüyor zaten: *"Bir aks-i mülevvendir anınçün – Arzın bana eşcâr ü nebati"*; yâni düşünün sularına eğilince gördüğü gene bu toprağın bitkileridir, yeryüzünde olanların belki daha renkli birer yankısıdır. (Doğrusu, hiç de iyi söyleyememiş! diyeceği kendiliğinden vezinli, kafiye olarak, bir heyecanın musikisiyle gelmiyor. Ahmet Haşim o diyeceğini bir şiir edebilmek için çalışıyor, didiniyor; uğraştığını da belli ediyor, temiz, güzel bir dil kaygısı duymadığını da belli ediyor.)

Sanat adamı gerçekte çalışmaktan, eserini gerçekte yoğurmaktan kaçınmaz, çünkü duyu, duygu, düşünce, nesi varsa hepsini bu dünyadan, kendisine verilmiş olan dünyadan almıştır. Ellerimizin değdiklerini küçümseyip ruhun yüce ağınlarını bildirdiklerini uman zavallılar bile gene toprağa bağlıdırlar. Ancak insanlar iki türdür: kimi kendine verilmiş olanı beğenir, onunla yetinir, kimi de onu düzeltmek, kendince daha güzelleştirmek ister. Bunlar birbirinden kesin sınırlarla ayrılmıştır demiyorum: hemen her insanın gördükleriyle yetindiği günleri olduğu gibi gördüklerini işlemeğe kalktığı günleri de olur. Ancak kiminde hayranlık, kiminde de düzeltme dileği daha güçlü olur.

Sanat adamları daha çok düzeltmek, güzelleştirmek isteyenler arasından çıkar. (Dünyayı düzeltmek; güzelleştirmek isteyenler derken devrimcileri, bir topluma, yahut bütün dünyaya yeni yollar çizmek diliyenleri düşünmüyorum. Sanat adamı bir devrimci olmayabilir.) Hemen hiçbir sanat adamı, gördüklerini olduğu gibi söylemek istememiştir; seçer, büyültür küçültür, istese de istemese de kendi kişiliğini katar. Gerçekle yetinemez; gerçeği alır, kendi düşleriyle, düşünceleriyle yoğurur. Bunun içindir ki hiçbir sanat adamı bir yandan bir gerçek adamı, bir yandan da bir düş adamı olmaktan kurtulamaz. Sanat adamlarını gerçekçi olmağa çağırmak da, gerçekten daha yük-

sek bir âlemi anlatmağa çağırarak da boştur; o iki dilek de onun içinde kendilerinden vardır. Tam bir gerçekçi olmak isteyen Emile Zola bile: “Sanat tabiatın bir mizaç arasında görünüşüdür” demekle sanata, sanat adamının kişiliğinin, yâni düşüncelerinin, düşlerinin, eğilimlerinin, titizliklerinin karıştığını kabul etmiştir. Sanat adamı gerçeği söylemekten kurtulamıyacağı gibi kendini bildirmekten de kaçınamaz.

25

Sanat adamının salt gördüklerini söylemekle kalmaması gerektiğini anlatmak için: “Sanat fotoğrafçılık değildir” diyenlere gülerim. Fotoğraf, önüne konulanı olduğu gibi mi gösteriyor? Ne kadar değiştirdiğini, düzelttiğini, bozduğunu, başkalaştırdığını fark etmiyorlar mı? Bir şeyi tam olduğu gibi gösteren bir fotoğraf çıkarmak ancak en büyük fotoğrafçıların elinden gelebiliyor. Çünkü ancak en büyük fotoğrafçılar bir şeye nereden, ne zaman bakılırsa kendini olduğu gibi göstereceğini anlıyorlar. Yâni çektikleri fotoğrafa kendi düşüncelerini, seçme güçlerini, kısacası kişiliklerini karıştırmak şartıyla istediklerine erebiliyorlar.

Öyle kusursuz, bir şeyi tam olduğu gibi gösteren bir fotoğraf karşısında da düşünüyoruz: “Acaba bu şey gerçekten mi böyle? Yoksa buna da fotoğrafçının kendi görüşü karışmış mı?” Biliyoruz ki büyük sanat adamları kendi görüşlerini bize doğrudur diye kabul ettirenlerdir; öyle ise bize bir şeyin fotoğrafını gösterdiği zaman o şeyi tam olduğu gibi gösterdiğine inandıran fotoğrafçı bizi büyük bir sanat adamı olduğu için, salt onun için kandırmıyor mu? Ressam fırçasına, şair kalemine nasıl buyursa fotoğrafçı da merceğe (*adeseye*) öylece buyurur.

— Ama mercek onun her buyurduğunu dinlemez.

— Fırça ressamının, kalem şairin her buyruğunu dinler mi sanıyorsunuz? Fotoğrafçı merceğin sınırlarını hesaba katmak zorunda olduğu gibi her sanat adamı da kendi araçlarının, ressamsa fırçanın, boyanın, şairse dilin sınırlarını hesaba katmak zorundadır. O sınırları aşmağa kalkarsa hiçbir şey yapamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://fantasy.org>

Ne de tuhaf halleri oluyor şu sanat adamlarının! Çevrelerindeki herkesi kendilerine ille ilgi göstersin istiyorlar, gene de kalkıp onlara yukarıdan bakıyorlar. Yaratıcı olmıyanlar, sanat işlerine karışmamalıymış... Karıştınız mı, dudaklarını büküp sizin için: "Arkasında bir eseri olmadan güzellik âleminde dolaşan bu adam..." gibi bir şey diyiveriyorlar. Siz de o sözü bir okşama, belki bir övgü diye karşılıyacaksınız, yoksa hatırlarını kırmış olursunuz...

Eseri olmıyanların da güzellik alanında gezdiklerini grmeşe katlanamıyorlarsa, yazdıklarını bizlerin okumamızı yasak etsinler. Kolay o iş; kapalı bir toplum kurup öyle yaşasınlar, birbirleriyle düşüp kalsınlar, dünya görüşlerini ancak birbirlerine anlatıp o güzelim şiirlerini, romanlarını ancak birbirlerine okusunlar; bizlerden beşenme, alkış, bir şey beklemesinler. Hayır, yle yapmıyacaklar: kitaplar bastıracaklar, dergiler çıkaracaklar, bizlerin gözleri önüne serecekler, bizlere de okutacaklar; ama bizler gene ağzımızı açıp ses ıkaramıyacağız. Bir şey dedik mi, hemen kafamıza indirecekler: "Sus! eserin yok senin..."

Oysaki güzellik alanı herkesin dolaşabileceği, herkesin dolaşması istenilecek bir yerdir. Güzelliği anlamak, o alanda dolaşmakla elde edilebilecek bir güçtür. Bğn eserleriyle övünenler de bir gün oraya elleri boş girmişlerdir, o güzelliklere yeni bir şey katmak dilekleri orada doğmuştur. Ama onların yapabildikleri sizin elinizden gelmiyormuş, gelmemesi sizin o gördüğünüz güzellikleri anlamadığınızı, onlar üzerine söz sylemeşe hakkınız olmadığını göstermez. O yaratıcıların da size yukarıdan bakmaları doğru değildir.

Yukarıdan bakarlarsa, kendilerinin eserleri olduğu için sizin susmanızı isterlerse, bilin ki o adamlar sanatlarını değil, ancak özlerini seviyorlardır; sanat alanında, kendilerinin dedikleri gibi "güzellik âleminde" yaşamaları, gözlerini gönüllerini hayran edecek şeyler görmek için değil, kendilerini beşenmeşe yeni yeni sebepler bulmak içindir. Gerçekten büyük yaratıcıların kimseyi küçümsedikleri, kimşeye: "Senin eserin yok, karış-

ma..." dedikleri olmaz; Shakespeare'e, Molière'e bakın, bizim tuluat oyuncularımız gibi: "Temaşakeran efendilerimiz" demekten çekinmezler, dolaştıkları güzellik alanına herkesi, bütün insanoğullarını çağırırlar. Onlarda, sevdikleri sanata hizmet etmenin verdiği sevinç vardır, bundan başka bir üstünlük aramazlar. Kendini beğenip çevresindekileri küçümseme, kendinde başkaca bir büyüklük olmadığını sezen kimsenin işidir. Acıyın öylesine.

27

Şiiri sevdiğim kadar bir şeyi sevmem... Roman, hikâye okumağa, kendilerini edebiyatçılığa kaptırmıyan kişilerin yazdıkları denemeleri okumağa da bayılırım; ama onlardan ne de olsa bıkılıyor. Bir romanı, isterse Stendhal'in olsun, üst üste kaç kere okuyabilirsiniz? Anlattıklarını öğrendiniz mi, elbette kapatacaksınız. Diyeceksiniz ki: "Kitabı kapattıktan sonra da bütün o kişiler içimizde yaşamıyor mu? Düşlerimize karışmıyor mu? Bir yere gider, bir kimse ile konuşurken onlar da birdenbire önümüze çıkmıyor, yanımıza gelivermiyorlar mı?" Doğrudur, romanlardaki, hikâyelerdeki kişilerin öyle bir canlılıkları vardır. Ancak roman kişilerinin, hikâye kişilerinin öyle kitabın dışında yaşayabilmeleri de bir romanda, bir hikâyede öz ile şeklin birbirine kaynaşmadığını, ikisinin birbirinden ayrılabilmesini gösterir. Mısrada, şiirde ise özü şekilden ayrı olarak düşünemeyiz... Düşünenler yoktur demiyorum, var; ama ben onların şiiri gerçekten sevdiklerine, anladıklarına inanamıyorum.

Şiirde öz ile şekil birbirinden ayrılamayacağı içindir ki, odamıza astığımız bir resme yıllarca bakmaktan bıkmadığımız gibi sevdiğimiz şiirleri, mısraları da boyuna söyleyebiliriz. Her söyleyişimizde de, bir dost yüzü gibi, bakmağa doyamayız.

Dün olduğu gibi bugün de yurdumuzda yaşlı, genç birçok şairler var. Yazık ki çoğu şiirde asıl bu erdemin aranması gerektiğini unutuyorlar. Şiirin, birtakım konular üzerinde söz söylemek olduğunu sanıyorlar. Bakıyorsunuz, duygularını, düşüncelerini anlatıyorlar, söylediklerinin size dokunduğu da oluyor,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

yüreklerinin çarptığını işitiyorsunuz; yahut hoş a gidecek benzetişler buluyorlar, gülümsüyorsunuz. Ama o çarpan yürek de, sizi gülümseten o benzetişler de kitapların içinde kalıyor. Ben asıl şiir diye kitaplardan çıkan, okuyanların bir daha dillerinden düşmiyecek kadar hayatlarına karışan, sözden kurulmuş şekillere derim. Bunun içindir ki şiirin konusuna da, eskisine yenisine de bakmam; konuların dışında, eskiliğin yeniliğin dışında, bir daha parçalanmıyacak bir söz bütünü olmuş, bir nesnenin varlığı gibi bir varlık edinmiş şiirler, mısralar ararım. Bir şiirin özü ile şeklini birbirinden ayırabildim mi, şeklinden ayrı olarak özünü, yahut özünden ayrı olarak şeklini düşünebildim mi, bence artık o bir şiir değildir; doğru, değerli bir söz olabilir, o başka, ama bir şiir değildir.

28

Farsçayı öğrenmediğime dövünür dururum. Bizim zamanımızda okullarda iyice gösterilmezdi ki! Öğretmenlerimiz belki iyi bilirlerdi; belki o dili bize sevdirmeye de çalışırlardı. Ama bizim Farsçaya inanımız kalmamıştı. Nasıl olsa kalkacağını seziyor, biliyorduk. Farsçadan sınıf dönülsün!.. Akıl alacak şey değildi o...

Sonradan, çok sonradan hevesim uyandı. Çalışıp Divan şairlerimizin dilini oldukça anlıyabildiğim için ona pek benzeyen Farsçayı da kolayca, çabukça öğrenebileceğimi sandım. Ah! o kolay gözüken şeyler yok mu? İnsanı en çok onlar kırar işte!.. Farsçaya biraz çalıştım, öyle kolayca öğrenemeyeceğimi, öyle kolayca öğrenilebilecek bir dil olmadığını öğrendim. Büyük, zengin bir şiir bütün güzellikleriyle önümüze serilmiş; bizim şiirimizin yanı başında; şu çiti aşiverince o bahçeye gireceğinizi sanıyorsunuz. Ama gidiyor, gidiyor, çiti aşamıyorsunuz. İçinizde bir üzüntü daha belirliyor: Fars şiirini bilmeden bizim şiirimizi de tamamiyle anlıyamıyacağınızı, bütün tadına eremiyeceğinizi seziyorsunuz. Dil işi değil bu: Farsçayı öğrenmeden de bizim Divan şiirimizin dilini öğrenebilirsiniz; çünkü Divan şairlerimizin dili, Farsçadan yığınlarla kelime almıştır, gene de

Ucretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranfey.org>

özü değişmemiş, Türkçe kalmıştır. Ama İran şairleriyle bizim Divan şairlerimiz arasında dünya görüşünde, şiir görüşünde bir birlik var ki Farsçayı öğrenmeden işte onu iyice anlayamıyorsunuz. Hafız'ın, Nizami'nin gazellerine giremezseniz Baki'nin, Nedim'in mısralarının gizlerini çözemezsiniz... Bu yaştan sonra öğrenmek de elimden gelmez ki! öğrenebilsem bile içime işlemez, sonradan görmüşün malı gibi insanı gülünç ediverir.

Farsçayı öğrenemeyeceğimi bilirim; gene de anlayabildiğim beyitleri bellemek hoşuma gidiyor. Bir yana Hafız divanını, bir yana da Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirisini açıyorum: Naci Efendi'nin lûgatı da el altında duruyor... Gene her beyti sökemiyorum; ama bir gazelde bir tek beyit anlasam o da yetiyor, büyük büyük zenginlikler edinmiş gibi oluyorum. Son günlerde bir de Fıransızca çeviri elime geçti; ama doğrusu o tuhaf bir şey! çevirici, M. Arthur Guy, Hafız'ın gazellerini Fıransızcaya aruzla, redifli beyitlerle çevirmeğe kalkmış. Birinci beyit şöyle bir şey olmuş: *"Hô là ô toi, l'échanson! Passe en rond la coupe et remplis-la: – L'amour parut d'abord très simple, mais bien tôt se compliqua."* Bu Fıransızca sözleri *meîâilün meîâilün meîâilün meîâilün* vezniyle okumağa kalkınca insanı bir gülmektir alıyor! ama çabuk bıkmıyor, gülererek de okunuyor o kitap... Bir yandan Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirisiyle, bir yandan da anladığım kadar Hafız'ın gazelleriyle karşılaştırıyorum; doğrusu Hafız'ı biraz daha anlamama, belki de anladığımı sanıp kendimi avutmama yarıyor. O da yetmez mi sanki?

Hafız'ı okurken Türkçeden, Fıransızcadan bildiğim mısraları da düşünüyorum. Baki'nin *"Çık bağa temâşâ edegör âb-ı revânı – Seyreyle nedir sürat-i ömr-i güzerânı"* beytinin, Hafız'ın *"Binişin ber leb-i cûy u güzer-i ömr bibin – K-in işaret zi cihan-i güzerân mara bes"* beytinden alındığını bilirdim: Yahya Kemal'in: *"Bir cûy-i balâhârın negamâtiyle dolar gûş – Dil farkına varmaz ki akan cûy-i zamandır"* beytini de onlara yaklaştırırdım. Belki Farsçayı bilmediğim içindir, Yahya Kemal'in beyti bana Hafız'ınkinden çok daha güzel geliyor...

Söylemek istediğim o değil; Hafız'da Baudelaire'in en güzel şiirlerinden birini andıran bir beyit buldum onu söyleyece-

ğim. “Keşti nişestegânım ey bâdi şurta berhiz – Bâşed ki râz binim didâr-i âşinâra”, yâni “Gemimiz öyle durmuş... Es, rüzgâr! kerem eyle: ola ki bildik bir yüz gözümüze görünsün” beyti bana Baudelaire’in ölümüne söylediklerini hatırlattı: “O mort! Vieux capitaine! Il est temps, levons l’ancre! – Ce pays nous ennuie, ô mort! appareillons!” yâni: “Ey ölüm! koca kaptan! vakit erişti, demir al! – Sıkıldık bu ülkeden, ey ölüm! açılalım!” Farsça beyti de, Fıransızca mısraları da Türkçeye çevirdim, ama öyle şeyler nesirle anlatılabilir mi?.. Neyse! Hafız’ın dediği ile Baudelaire’in dediği bana bir gibi geliyor; hele Baudelaire’in ölüm gemisiyle gideceği yerde yenilik aradığı düşünülünce, “bildik yüz” ile, “didâr-i âşinâ” ile o “yenilik” arasında da, önce biribirinin karşıtı gibi gözükse bile, bir birlik seziliyor. Şiir, bir şeyi ayrı ayrı, biribirinden çok uzak yollardan da söyleyebilir.

Böyle mısra benzetmelerden açıldı, birini daha söyleyeyim. Baudelaire’in “Le Balcon”undaki “je sais l’art d’évoquer les minutes heureuses” mısraını ötedenberi çok severim; Sami’nin “Gel söyleşelim cümle geçen demleri canâ” mısraını da birkaç yıldır bilirdim; ama ikisinin de söylediğinin bir olduğunu bugünlerde anladım. Fıransızca mısraı, nesir olarak, şöyle çevirebiliriz: “Elimdedir uyarmak saadet demlerini.” Ama gene söyleyeyim, o mısraların güzelliğini gösterebildiğimi hiç sanmıyorum.

Baudelaire’in mısraı ile Sami’nin mısraı arasındaki benzerliği şairlerimizden birine, Oktay Rifat’a söylemiştim: “Sami’ninki daha doğru!” dedi. Birdenbire şaşırdım, ne demek istediğini sonradan anladım: Sami’nin mısraında daha bir sahihlik, bir *authenticité* var; söylemek istediğini daha doğrudan doğruya söylüyor, Baudelaire ise, sıkıntı çekiyor demiyelim, sözünü biraz karıştırıyor.

Başka başka dillerde söylenilmiş mısralar arasında anlam birliği, ses birliği aramak bilmem işe yarar bir şey midir? Hiç sanmıyorum; ama eğlenceli oluyor, insana o şiirleri daha çok sevdireyor.

Üslûp. – Kaleminden çıkan bir yol okumayan bir iki yerini düzeltmiyen yazarı pek sevmem: kendini beğenmiş bir adamdır; yanılabilceğini aklına getirmiyor demektir. Öyle yazarların okurlarına da saygıları yoktur. Ama bir yazdıklarını bir daha, bir daha okuyan, bir türlü ellerinden bırakamayan, boyuna düzeltmek istiyen yazarlardan da hoşlanmam. Yazdıklarını öyle uzun uzun çalışmakla güzelleştireceklerini sanırlar. Oysaki üslûp, kişinin ta kendisi olduğuna göre, sonradan düzeltilemez, güzelleştirilemez, kaleminden nasıl çıktıysa öyle kalır.

Güzel yazmak için az yazdıklarını söyleyenlere de gülerim. Sonra da kalkar, Flaubert'i anarlar. Flaubert güzel yazmak için değil, çok yazamadığı için az yazmıştır. Fıransa'nın belki en büyük yazarı olan Voltaire çok yazmıştır; dili Flaubert'inkinden temiz, üslûbu onunkinden güzeldir. Üslûbu olan, güzel yazan kimse, komşusuna iki satırlık bir kâğıt yazarken de güzel yazar, kendini gösterir. Ama: "Biz güzel yazmak için az yazıyoruz" demek işlerine geliyor, karşılarındakileri aldattıklarını sanıyorlar.

Bir zamanlar oldukça tanınmış bir yazarımız vardı: "Ben eser yazıyorum, onun için az yazıyorum" derdi. *Eser*, onun dilinde güzel olan, ölmeyecek yazı demekti. Kendisi daha sağdır, çoktandır sustu, belki gene yazar; ama onun o pek övdüğü *eser*'lerini artık okuyan kalmadı.

"Üslûp" diyorum, ama hiç sevmiyorum bu kelimeyi. Hem dilimize uymuyor, hem de bir ukalâlık hatıra getiriyor. Yerine başka bir kelime bulamadım. Yakında o da çıkar gider dilimizden.

Baudelaire. – Fıransız şairi Baudelaire'i bir zamanlar çok severdim; gene de severim, ama doğrusu onun değerini gözümüzde pek büyüttük, pek şişirdik. Şimdi düşünüyorum, orta halli bir şair. La Fontaine'den, Hugo'dan, Verlaine'den üstün

tutulması değil, onlarla birlikte anılması bile haksızlık. "Şair göklerde uçar, yere inince yürümesini bile şaşırır, o yüce ülkele-
rin insanıdır" gibi bir söz bugün bizi kahkahalarla güldürüyor, söyliyene enayi diye bakıyoruz. Baudelaire'in "Albatros" şiiri başka nedir ki?

Ses ailes de géant l'empêchent de marcher...

Bu mısradaki ukalâlık insanı Baudelaire'in bütün şiirlerinden soğutuyor.

"En kötü şiirlerinden birinin en kötü mısraını alıp bir şairi batırmağa kalkıyorsun" diyecekler. Doğru, Baudelaire'in "La Chevelure" gibi "Le Jet d'eau" gibi, "Les Bijoux" gibi güzel şiir-
leri olduğunu da unutmuyorum; ama onları okurken de o söz, şairin göklerde yaşadığı sözü aklıma geliyor: "Böyle düşünen, böyle söyleyen adamda elbette bir bayağılık vardır, o bayağılık elbette her şiirinde kendini gösterir; demek ki bu sevdiğim şiir-
lerde de, ben göremesem bile, o bayağılıktan bir parça vardır" diyorum.

Baudelaire'i eskiden çok sevmeseydim, onu bize çok büyük bir şair diye göstermeselerdi, yeni şiirin ondan çıktığını ile-
ri sürmeselerdi, o mısraa bugün belki o kadar sinirlenmezdim. "Ne olur? Her şiirde öyle bir tane, hattâ birçok bayağı söz bulunabilir; gene de güzel mısralarının değeri azalmaz" derdim. Ama Baudelaire yalnız orta halli, yahut iyice bir şair diye anılmıyor, çok ince, çok akıllı bir şair diye gösteriliyor. Hugo'da bir yığın zevksizlikler varmış, ama Baudelaire öyle değilmiş, zevksizliğe düşmezmiş... İşte düşüyor.

"Şair göklerde uçar, yere inince yürüyemez" sözüne kızışım, benim düşünceme uymadığı için değildir. Avni Bey'in: "*Şair o hümmâdır ki iki âleme pinhan – Bir evc-i semâvîde hafiyü't-tayârândır*" beytine o kadar kızmıyorum. Baudelaire'ininde bir pestenkeranilik var. Benim düşünceme uygun olmıyan sözleri de sevebilir; meselâ gene Baudelaire'in Güzellik'e: "Çizgilere yer değiştirten harekete kinim vardır" dedirtmesine kızmıyorum: o düşüncüyü yanlış bulsam bile bulmuyorum: ötekinde, kelimenin en kötü anlamıyla, bir şairanelik var.

Zaten o Baudelaire, bize dedikleri gibi pek yüksek bir insan olsaydı, ötekini berikini şaşırtmağa kalkar mıydı? Şiirden

anlamıyanlara yukarıdan bakmayı, onların söylediklerine aldır-
mamayı becerememiş, bir küçüklüğü var.

31

Dilimiz. – Şöyle akıllı uslu yazsam da fiili hep sonuna bı-
raksam cümlelerin, olmuyor mu sanki? Zaten bir şeyimi beğen-
mezler, bu da kabahat olmuş, söz ediyorlar: yok Firenkçeye
özeniyormuşum, yok Rumeli ağzı ile konuşuyormuşum, daha
neler, neler...

İnat bu ya! uymıyacağım herkese. Ne yapalım? Ciddi
adam olsam, beğenilecek ne şiirler, ne kitaplar çıkıyor, beğen-
mez miydim onları? Bunca zamandır yazı yazarım, Abdülhak
Hâmit'in dâhi bir şair, adı lâzım değil, bir kadın yazarımızın
büyük bir romancı olduğu gibi hakikatleri hiç duydunuz mu
ağzımdan? Bir kere olsun: "Ben şunu yapmış bulunuyorum...
O bunu etmiş bulunuyor" demedim, bilginlerimizin pek bir
hoşlandıkları "dejenere" kelimesini kullanmadım. "Bulunmak"
fiilinin söze bir ağırbaşlılık verdiğini anlamıyan, anlar gibi olsa
da omuz silkip gülen bir insandan ne beklersiniz?..

Hayır Efendim, Firenkçeye özenmiyorum, özenseydim,
ben de Firenkçe sözleri çevirir çevirir Türkçe diye yazardım.
Hani gelir de elimden. Şimdi şuracığa bir: "Ve yapmadım" kon-
dururmak işten miydi yâni?.. Gelelim Rumeli ağzına. Rumel-
li değilim, İstanbul'da doğdum, İstanbul'da büyüdüm. Soyu-
mu derseniz, bir yandan Karadenizlidir, bir yandan Maraşlı.
Sordum, soruşturdum: dilim Rumelliye çalmazmış. Çalsa da ne
çıkarsın? Asi boyundan, Dicle boyundan Vardar'a, Tuna'ya kadar
her yerden olmak isterdim. Nabi gibi, Karacaoğlan gibi, Taşlıca-
lı Yahya Bey gibi konuşmak... Severim dillerini bu yurdun.
Azınlıkların konuşmalarıyla sizin gibi ben de eğlenirim, ama
şöyle gelin de fısılayayım kulağınıza: Rumun Türkçesine, Erme-
ninin Türkçesine de bayılırım. Ne de olsa alışıklık var, bu top-
rakta duya duya kulaklarımız dolmuş, aramam desem yalan
olacak.

Doğrusu, Rumeli ağzına da özendiğim yok. Gene kızacak-

sınız ama Allahın bildiğini kuldân ne saklıyayım? Benim böyle yazışım, herkese benzemeğe özeniyorum da ondan... Bir yazı dili uydurmuşsunuz, kimse ayrılmasın ondan diyorsunuz. Tat-sız, ölü bir dil. Ne yüreğin çarpmalarına uyuyor, ne de düşün-cenin yürüyüşüne. Kokusu yok, rengi yok, sesi yok... Dili daracık sınırlar içine kapatmışsınız, züğürtleştirmiş, yoksullaştır-mışsınız; sonra da istediğinizi söylemeğe yetmiyor diye hadi bakalım her dilden kelime almağa kalkıyorsunuz. Zengin dil, sözü bol olan dil değil, asıl nahvı kullanışlı olan dildir. Yunus'un çok mudur kullandığı sözler? Gene de neler anlatma-mış!.. Çarşıya pazara çıkın da konuşan insanları bir dinleyin: sizin bir türlü adını bulup da söyliyemediğiniz neleri bakın diyi-veriyorlar. Saz şairlerini, Divan şairlerini okuyun, sesin bir kıvrılmasıyla bütün bir duygu, düşünce dünyasını sezdiriverir-ler... Ama çarşmayı pazarı dolaşmaz, şairleri okumazsınız ki! do-laşsanız, okusanız da iyice bir dinlemezsiniz. "Biz aydınlar... Biz neler neler öğrenmiş bilginler..." diyip koltuklarınızı kabartır, kendi büyüklüğünüzden başka bir şey düşünmezsiniz.

Herkeslerin konuşmasına, şairlerimizin diline özeniyorum da onun için böyle yazıyorum. Başarabiliyor muyum, başara-mıyor muyum, o ayrı bir iş. Ama bilmiş olun: sizin yazdığınız dil sessiz bir dildir, yalnız gözle okunsun diye dizilmiş kara ka-ra birtakım işaretler, işte o kadar. Bir şey duyurmuyor insana. Bellediğinizi değil, düşündüğünüzü söyleyip de söylediğinizi kulağa duyurmak, kafalara, gönüllere duyurmak istiyorsanız, o daracık kalıpları bırakacaksınız, sesi yakalayıp satırlar arasına sindirmeğe çalışacaksınız, yoktur başka yolu. Dilimiz de o işe öyle bir elverişlidir ki!

Bir yerde gözüme ilişti: ünlü şairlerimizden birine bilmem hangi eseri nasıl bulduğunu sormuşlar: "Heyecan yaratmak... Bütün mânâsiyle hissetmek... Esrarlı bir gecenin sessizliği için-de zaman zaman parıldayan ve sönen yıldızlar... Ağrıyan ruh hâletleri... Üstatça şekle dökmek..." gibi sözlerle övüyor, gök-

lere çıkarıyor... Yooo! övüyor da denemez, o lâkırdı yığınının bir şey anlaşılmıyor ki! daha doğrusu o eseri bilmediği, okumağa da niyeti olmadığı anlaşıyor. Kendini zahmete sokmadan, birtakım şairce, parlak cümlelerle bir dostun hatırını hoş etmek istemiş, işte o kadar. Okusaydı, o eseri bilseydi, beğensin beğenmesin, övsün övmesin, onun özünü gösterecek bir iki söz söylerdi. Bilmemesine bir diyeceğim yok, ben de bilmiyorum, kimseyi bir eseri okumağa zorlayamazsınız, dilerse okur, dilemezse okumaz. Ancak okumayınca onu yermesi de, övmesi de doğru olmaz. Okumadan yermesi, yahut övmesi, şairin deyişiyle söyliyelim, yokluğu “şekle dökmeğe” kalkmak olur. Yokluğa şekil verilemez; yokluk, en tantanalı şeklin altından da kendini gösterir, sırtarıverir.

Yazık ki okurların çoğu, hemen hepsi, bu çeşit sözlerle yetiniyorlar. Neden yetiniyorlar? Boş olduklarını anlamıyorlar mı bunların? Anlıyorlar, bunların bir düşünceyi, gerçek bir duyguyu göstermediğini seziyorlar, biliyorlar, ama bir şairden, bir edebiyatçıdan bir düşünceyi, gerçek bir duyguyu bildirmesini beklemiyorlar: “Güzel söylemiş, ona düşen de güzel söylemektir” deyip geçiyorlar. Kulaklarında Fuzulî’nin mısraı çınlıyor: “Aldanma ki şair sözü elbette yalandır”. Bizim hangi şairimiz, hangi edebiyatçımız düşündüğünü, duyduğunu söylemiş ki bugünkü şairlerimizden edebiyatçılarımızdan öyle bir şey bekliyelim?

Biz, yüz yıldan beri edebiyatımızın bir devrim geçirdiğini, değiştiğini sanıyoruz: Divan edebiyatını bırakmışız da Batı âlemininkine benzer bir edebiyat kurmuşuz... Oysaki değişme ancak görünüştedir, edebiyatımızın kökü, özü değişmemiştir, edebiyat anlayışımız değişmemiştir. Batı âleminden birtakım kalıplar aldık, o kalıpların içine gene eski bildiğimizi döküp duruyoruz. Bugünkü şiirlerin çoğu, Divan gazellerinden, ancak dilce ayırdır: gene o mehtap, gene o gül, gene o bülbül...

Batı âleminde görüp eleştirmeye, yâni tenkide de özendik, elimizden geldi mi? Hayır, ancak “takriz” yazmağı başarabildik, ya takriz, ya kötüleme... Yukarıda ünlü bir şairimiz söylemiş diye andığım sözler takrizden başka nedir ki? Onları okurken Avni Bey’in: “Üstad-i suhan Hazret-i Hakkî Beyefendi”

mısrarını duyar gibi olmuyor musunuz? Divan edebiyatı anlayışıyla bir eleştirme... Oysaki Divan edebiyatı anlayışıyla eleştirme olamaz. Eleştirme nedir? Bir eserin özelliklerini görmek, onları göstermek. Divan edebiyatı anlayışında ise bir eserin özelliği olamaz, her şair kendinden öncekilerin söyledikleri gibi kendinden sonrakilerin de söyleyecekleri birtakım mazmunları söyler durur. İyi söyler, yahut kötü söyler, ustadır, yahut acemidir, Divan edebiyatı anlayışında eleştirme ancak biçime değgin olmaktan ileri gidemez; bir Baki'nin, bir Nefi'nin, bir Naili'nin kişiliklerini, ne getirdiklerini, eskiye ne kattıklarını araştırmağa gidemezsiniz. Kişiliği yoktur Divan şairinin, yeni bir şey getirmez, eskiye bir şey katmaz. Duruk bir toplumun yetiştirdiği bir kişidir o, herkesin düşündüğünden başka bir şey düşünmez, düşünse dahi eserine koymaz, konuları belli bir şiir alanı vardır, ondan dışarı çıkamaz. Divan edebiyatı deyip duruyorum ya halk edebiyatı da ondan başka bir şey değildir, o da gene duruk bir toplumun ürünüdür. Her yeni eser ancak duruk olmayan toplumlarda, bireylerinin herkesten başka bir şey düşünmesi yasak edilmemiş toplumlarda bir özellik taşıyabilir.

Bu yazıma başlarken şairlerimize, edebiyatçılarımıza sözlerinden sorumlu olduklarını hatırlatmak istiyordum: "Böyle boş lâkırdılarla yetinmeyin, övecekseniz de, yerecekseniz de elinize aldığınız eserin özelliklerini göstererek övün, yerin. Sözüünüzün güzel olması yetmez, doğru olması gerektir" gibi öğütlere geçecektim. Boştur onlar da, boş sözdür. Biz, bugünkü kafamızla, şairin, edebiyatçının sözlerinden sorumlu olduğunu kavrayamayız. Onu kavramamız için kafamızın değişmesi, edebiyat anlayışımızın değişmesi gerektir. Onu nasıl değiştireceğiz?

Bir tek yol vardır: çocuklarımıza Yunancayı, Lâtinceyi öğretmek, onları Yunan, Lâtin yazarlarının eserleriyle yetiştirmek. Batı âleminin edebiyat anlayışını başka türlü edinemeyiz. Diyeceksiniz ki o dilleri öğrenmeden de o yazarların eserlerini okutabiliriz. Avrupalılar kendi dillerine çevirmişler, biz de onlardan çeviririz... Peki, ama bizim dilimiz onları çevirmeğe elverişli değildir ki! nasıl elverişli olabilir? Bizim dilimiz de eski şairlerimizin eseridir, duruk bir toplumun ürünüdür; Yunan, Lâtin eserlerindeki kelimelerin çoğunu karşılayacak kelime bulsak

dahi o kelimeler, bizim eski anlayışımızın verdikleri mânâları taşır. Siz bugün Fıransızca, İngilizce, Alamanca kitapları okurken gerçekten anladığımızı mı sanıyorsunuz? Anlıyoruz, kendimize göre anlıyoruz, onlardaki fikirleri Divan edebiyatı anlayışıyla yetişmiş bir kimse nasıl anlayabilirse ancak öyle anlıyoruz. Çevirilerimizin birçoğunun yanlış olması bu yüzdendir; kelimeleri bilmediğimizden değil, bir Molière'i, bir Shakespeare'i, bir Goethe'yi, Fuzuli'yi, Baki'yi, yahut Cenap Şahabettin'i okur gibi okuduğumuzdan iyice anlayamıyoruz. Kafamızı değiştirmek gerektir, onun değişmesi, Batı âleminin düşünüşüne, görüşüne ermemiz için çocuklarımızı, bugünkü Batı âleminin kökü, kaynağı olan Yunan, Lâtin eserleriyle yetiştirmemiz gerektir. Yoksa edebiyatımız bir yığın lâkırdı olmaktan kurtulamaz.

33

Yılın en uzun günlerindeyiz. Saat dört buçuğa varmadan göğü sarıveren aydınlık geç vakitlere dek sürüp gidecek, sular kararmak bilmiyecek... Erkenden uyanıp gözlerime, gönlüme taze ışık dolduruyorum. Hep aşkı, hep inançları, hep yurt sevgisini şakıyan şairler vardır; ben şair olsaydım ışığın verdiği hazları söyler, hep güneşe övgüler yazardım.

Yaz insanı dinlendirir. En ağır sıcaqlarda, tenimize çöküp kımıldanmağa dilek komıyan sıcaqlarda bile bir dinlendiricilik vardır. Dünya önümüze serili işte, yanı başımızda; görmek için, anlamak için neden çabalayım? Her şey bize yaklaşıyor, yaklaşıyor, bir gizlisi kalmıyor... Ama vermiyor kendini, gerçekten sokulmuyor. Yaklaşması bizi istediğinden değil, bize aldırmadığından, bizi bilmediğinden. Biz de bir şeyi kavramak hevesini duymuyoruz, gözlerimizi oradan oraya gezdiriyor da bir şeye bakmıyoruz. Bu yakınlık, bu yan yanalık içinde, her şeyin böyle biribirine karışmasında bir uzaklaşma var. Uzaklaşma duygusu değil, uzaklaşmanın ta kendisi. Asıl yakınlık anmada, düşünmededir. Kollarımızın sardığı değil, ancak düşünüşümüzün, kafamızın sardığı gerçekten bizim olabilir. Bizimle yaşa-

yan, varlığını varlığımıza katan, varlığıyla varlığımızı zenginleştiren, bize kendini içimizden duyurandır. Yaz günleri, ıslıklı yaz günleri, bize dünyayı açıveren yaz günleri ise bize bir şeyi düşündürmez, kendimizi de düşündürmez, bizi sadece yaşamak sevincine, kendi kendini sezemiyen o sevince salıp düşünmeyi durdurur. Ancak haklarının kaygısında olan tenin türlü arzularını işletip ruhun dileklerini, yaratma gücümüzü sindirir.

Dinlendirmesi, benliğimizi, kendi kendisiyle yetinmeyip hep anlıyarak, kavrayarak, zenginleşmek isteyen benliğimizi, bir türlü doyamayan benliğimizi uyuttuğu içindir.

Nereden geliyor bu hırslımız? Renkleri, sesleri, kokuları ile önümüzde salınan bu dünya bize neden yetmiyor? Niçin bakmakla, dinlemekle, koklamakla kalmıyoruz da ille anlamak, her şeyi kendimize, sonra da biribirlerine bağlamak istiyoruz? Yaşamak, yalnız tenimizle, tenimizin iştihalarıyla yaşamak az bir bahtiyarlık mı? İşte hayvanlar, işte bitkiler, işte büsbütün cansız sandığımız taşlar... Onlar da yaşıyor, başlarına bir de ruh derdi çıkarmadıkları için yaşamağı, her günün getirdiği zevki bizden daha iyi tadıyorlar. Biz ise duyularımızın bildirikleriyle kalamıyoruz; onlara inanmıyoruz, ışığın aldattığını, ışığın eşya üzerinde bir örtü olduğunu, eşya ile bizim aramızda bir perde olduğunu sanıyoruz. Işık kalkınca da memnun değiliz. Gene her şeyin, bizden kendini gizliyen, bize kendini sezdirmek istemiyen bir yanı olduğunu düşünüyoruz. Bilmek, anlamak için çırpınıyoruz; sonra da her bilgimizi, her anladığımızı yanlışır diye çürütüyoruz. Öyle ki o bilmek, anlamak hevesi bir bilmemek, anlamamak hevesi oluyor. İçimizde sanki ne kadar uğraşsak, didinsek bilemiyeceğimizi, dışarıyı da kendi kendimizi de kavrayamayacağımızı bildiren bir ses var; "o melâle düşüyor", gene de durmadan o yolda koşuyoruz. Koşmak, durmadan koşmak, ama öyle bir koşmak ki ilerletmiyor, yer değiştirtmiyor. Kendi kendinde kalan bir hız...

Dışarısı aydınlık, her şey, her yer pırıl pırıl; bütün yüzler gözüküyor, sulara oynayan ışık bizi sevince, hayranlığa çağırıyor. Ama bizim gözlerimiz o parlıttan dönüyor, içimizdeki karanlıklara dikiliyor, asıl bildirecek olan, aldatmıyacak ışığı ora-

dan bekliyor. Bunun içindir ki benliğimizi, bize bir tanrılık sanısı veren benliğimizi uzun yaz günlerinden çok, uzun kış gecelerinde duyarız. Dışarıdaki karanlıkla içimizdeki karanlığı birbirine düzenleyip de gerçek âlemin yerine düşler, düşünceler âlemini kurabildik mi, yaratıyoruz diye coşarız. Yaratırız, bizi avutan, esrikleştiren, ağıulıyan birtakım yalanlar yaratırız. Adına şiir der, bilgi der, bilgelik der, bir yığın yalanlar uydururuz. Hemen hepsi kendimize kış gecelerinde anlattığımız, ışıklı günleri gibi karanlık geceleri de kararsız bu dünyada bizi oyalayan masallardır. İnsan masal anlatmasını seven hayvandır. Uydurduğu yalanlara inanmaktan, kendi elleriyle kurduğu sıkılar altında ezilmekten de hoşlanır. Bunun içindir ki yaz günlerini sevdiğini ne kadar söylerse söylesin, kanmayın; gerçi sever, canlıların çoğu gibi o da sıcağı ister, ışığı ister; ama sıcağın, ışığın verdiği hazlara çocukça birer eğlence diye bakar, onlara saygısı yoktur. Asıl saydığı, asıl değerli bulduğu işler, kış gecelerinde düşündükleridir. Gözlerinin renklerle, kulaklarının seslerle avunamadığı o saatlarda yalnızlığını bin bir hayal ile kalabalıklaştırır, kendi buyruklarına uyduğu için daha düzenli sandığı bir âlem yaratır, olmıyan renkleri görüp olmıyan sesleri işiterek kendi kendine anlattığı masallar, teninin asıl dilediği yaz günlerine hasretin can sıkıntısı denilen acayip tanrının bizden kopardığı iniltilerdir. Şair: *"Mihneti kendiye zevk etmedir âlemde hüner"* demiş; insanoğlu o hüneri edinmiş, hem de belki pek çabuk edinmiştir. Bakın, can sıkıntısını ne güzel kullanmış, ne güzel işlemiş! *"Canım bahar kokuların yitirmiş!"* deyip üzülmesi gereken günlerde, ışıksızlıktan, soğuktan yakınması gereken günlerde o yakınma sebebi ile şiir, bilgi, bilgelik denilen masalları uydurmuş, medeniyet diye övündüğü hulya âlemini kurmuş.

Şair olsaydım ışığın verdiği hazları söyler, hep güneşe övgüler yazardım... Ama bir şair değilim, dışarıdan aldığım hazlarla kalamıyorum. Onların ne olduğunu anlamak istiyor, düşünüyor, onları yok edinceye kadar çözümlemeğe kalkıyorum. Budur işte insanoğlunun kaderi: önüne serili şeylerin güzelliğini gördüğü halde o güzellekle yetinmiyecek, o güzelliğin arkasında bir şeyler arıyacak, oyuncağını kıran çocuk gibi saadetini, yaşamak bahtiyarlığını yıkacak. Niçin ben de taşlara serilen ke-

diler gibi, duvarlarda hayran hayran duran kertenkeleler gibi yaz günlerinin bütün tadını çıkaramıyorum? Yaz günlerini sevdiğimi söylemek isteyince de aklıma övgüler yazmak, duygularımı kâğıt üzerine dökmek hevesi geliyor... Niçin? İlle çabalamak, benliğimi göstereyim, dışarıdan aldıklarımı içimle yoğurup gene dışarıya vereyim diye didinmek mi gerek?

Yılın en uzun günlerindeyiz; yarın yaz mevsimi girecek, Hürmüz Ahrimen'e yenilecek, geceler yavaş yavaş uzamağa başlayacak. Bütün bir kış özlediğim bahardan ancak birkaç hâtıra, daha şimdiden belirsizleşiveren birkaç hâtıra kalacak... Ben kendimi bu vefasız günlerin zevkine bırakacağıma, bir damlasını kaçırmaktan korkacağıma bir kış günündeymişim gibi oturmuş düşünüyorum. Kışa o kadar alışmışım ki yaz günlerinde bile kış âdetlerini bırakamıyorum. Naili Efendi'nin: *"Varakların gül-i ter döktü Naili cûya – Bahar mevsimidir kim bakar risâlelere"* beytini çok severim, söyler dururum; o beyitteki öğüde uysam ya!.. Ama elimde mi? Zaten Naili de o verdiği öğüde uyabilmiş mi? *"Risalelere"* bakmayın diyor da niçin kendi o beyti söylüyor, o beyti bir yere yazıveriyor? O da benim gibi, o da bizim gibi; o da düşünmekten kendini alamıyor, kendini dünyanın verdiği hazlara bırakmıyor.

Yazın verdiği hazları söylemek değil, o hazları sadece tatmak; güneşe övgüler yazmak değil, benden övgü beklemeksizin nimetini üstüme saçan güneşte ısınmak isterdim. Ne olur kendimi de, günümü de, yılın en uzun günlerinde olduğumuzu da unutabilsem? Unutabilsem de, insanlar gibi değil, öteki canlılar gibi, bitkiler gibi düşüncesiz bir bahtiyarlığa dalabilsem ne olur?... Alnımızın yazısı öyle: biz yazı değil, ışığı, sıcağı değil, ancak yazın, ışığın, sıcağın düşüncesini seviyoruz, bizim içimizde uyandırdığı duyguları seviyoruz.

En güzel yaz, kış gecelerinin karanlığında bütün çiçeklerini, kuşlarını bizim yarattığımız yaz değil midir?

Şu beş buçuk yıl içinde ateş sayısız insan öldürdü, sayısız insanı da evsiz barksız kodu. Dün birer güllük denilen yerlerde bugün ot bile bitmez olmuş. Tanrı acısını unutturmasın, açılan yaralar tez kapanmıyacak... Gene de bakıyorum; bazı kimseler var, harpten açıldı mı, güldürecek sözler söylemeğe, güldürecek resimler yapmağa bakıyorlar. Gülen de bulunuyor. Yüreklere nasıl götürüyor, anlamıyorum.

Kin, doğrusu, çirkin bir duygudur. Elimizden geldiği kadar kaçınmalıyız ondan. Ama kötülüğe uğramış, yurdunun çiğnenildiğini, ocağının yıkıldığını görmüş bir insanın dişlerini kinle gıcırdatması, öç almak istemesi ayıplanmaz. Öyle acılar vardır ki çeken kudurmuş kurda döndürür. Güzeli çirkin ayırt etmek akla vergidir; tutkuların kükrediği günlerde akıl sözünü dinletemez ki! insanoğlunun, yalnız düşmanından değil, düşüncesiz öğelerden bile öç almak istediği olur. Öyle zamanlarda ellerimizle gözlerimizi kapatmaktan, insanın ifritlerinden kurtulması için yakarmaktan başka yapılacak belki hiçbir şey yoktur. Kin sevmesem de anlıyorum.

Ama alay edenlerin, o kanlı dövüş dışarıdan bakıp da eğlenmeğe kalkanların günahına bir özür bulamıyorum. Var onların da özrü: hayal yoksulu oldukları için alay ediyorlar, felâketin büyüklüğünü düşünemedikleri için gülüyorlar. Ateşin kendi etlerine değdiğini bir an hayal edebilseler onlar da ürperir, onlar da gülmeyi bırakırlar. Onlar için harp, milyonlarca ölü, yanıp yıkılan şehirler birer sözden başka bir şey değil: o sözlerin arkasındaki gerçeği duyamıyorlar. Anlayışsız oldukları için, duygusuz oldukları için gülebiliyorlar. Gülünecek bir söz söylediler, gülünecek bir resim yaptılar mı, akıllı olduklarını sanıp kuruluyorlar ama biraz akılları olsa hayalleri de işlerdi, yalnız sözler üzerinde değil, gerçekler üzerinde de işlerdi. Bugünkü fıkracının, karikatürcünün harp ile alay edebilmesi, akılsızlığından geliyor. Dünyanın uğradığı felâketi akli almıyor.

Bir de harp şiirleri yazanlar var. Şiir insanların bütün duygularını söylediğine göre harp elbette şiire girer, şiirin konusu

olabilir. Bğnk insanlığın ateşten, demirden neler çektiğini söylemeliyiz. Bunu söylemek her insan gibi şairin de hakkıdır, boynunun borcudur. Ama benim anlatmak istediğim şairler öyle değil. Dergilerde siz de görüyorsunuz. Ankara'nın, yahut İstanbul'un bir kahvesinde, bir odasında oturup cıgarasını tüttüren bir delikanlı söylüyor: tanka binmiş de, pike uağı ile inmiş de, düşmana saldırmış da, kurşunu yemiş de, daha bilmem neler... Onların yazdıkları şiirler de fıkracının nktesinden, karikatürcünün karikatüründen farklı değildir. Harbi, lf ebeliğine elverişli bir konu diye kullanıyorlar. Söylediklerinin gerçekte bir kökü yok, onlar da "karşılıksız ek" imzalıyorlar. İşin kolasını bulmuşlar.

İnsan kendi girmediği bir savaşı dşnememez mi? O savaşın heyecanlarını, korkularını, kahramanlıklarını syliyemez mi? Düşünebilir, söyliyebilir. Homeros Troia cengine gitmemiştir. Hugo Napolon savaşlarında bulunmamıştır. Ama Homeros da, Hugo da harbin nasıl olduğunu anlattıklarını ileri srmezler; onların istediği bizim içimizde destan, bir destan havası uyandırmaktır. Bğnkler ise harbin gerçekten anlattıkları gibi olduğunu sanalım istiyorlar. Herhangi birine sorun, niçin Troia destanını yazmıyor? Niçin Aksak Timur, yahut Bolivar savaşlarını anlatmıyor? Cevapları hazır: o savaşlar bğnn konuları değilmiş, bğnn şairi onların nasıl olduğunu iyice bilemez, iyice duyamazmış... Bğnk savaşa giren, yaralanan, ölümden zorla kurtulan bir şair kalksa da duygularını, çektiklerini bir masal savaşı içinde anlatsa, uğrunda çarpıştığı ülküyü meselâ "Güzel Helene" diye anlatsa, yeni şairler: "Hayır, zamanımızın şiiri böyle olamaz. Hani bunun tankı uağı?" diye alay etmiye kalkıyorlar. Son günlerde bazı Fıransız şairlerinin, Eluard'ın, Pierre Emmanuel'in, Aragon'un harp şiirlerini okuyoruz; o adamlar gidip cephede çarpışmış,  yıl Fıransa'da etelerde çalışmış, düşmana karşı koymak için ellerinden geleni esirgememiş adamlar. Onların şiirlerinde, bizim şairlerimizinkilerde olduğu kadar top, tank, uak yok. İngilizler, Ruslar, Alamanlar da elbette bu harp üzerine birçok şiirler yazmışlardır; o dilleri bilmediğim için okumadım. Bilmem onlarda bu kadar top tüfek var mı?

1932’de mi, 33’te mi, öyle bir şeydi, İtalya’nın edebiyat buyrukçusu, yâni diktatörü F. T. Marinetti İstanbul’a gelmişti, bir konuşmasını dinledim. Böbürlene böbürlene birtakım şeyler söyledi, sonra da birkaç şiirini okudu. Bunların içinde, İtalyanca yazdığı bir “Edirne Savaşı” vardı: topları, makineli tüfekleri, Şükrü Paşa’nın telefonla emir vermesini, Bulgar erlerinin yanık yanık ırlamasını, hepsini anlatıyordu. Dinliyenler arasında İtalyanca bilen ya var, ya yoktu, ama hepimiz ne olduğunu anladık. Anladık da ürperdik mi? Biz Türkler kendi tarihimizden bir sayfa okunuyor diye coştuk mu? Yoo! hepimiz güldük. Oysaki orada çoğumuz Edirne savaşı günlerini hatırlıyan kimseledik, Şükrü Paşa’nın adını umutla, övünçle söylediğimizi unutmamıştık. Marinetti’nin şiiri işlemedi bize, yalnız güldük, eğlendik; o şiirde top sesleri, tüfek sesleri vardı, ama savaşın özü yoktu. Şunu da söyliyeyim ki Marinetti o savaşı uzaktan duymamış, bir gazete muhabiri olarak Edirne’ye gitmiş, çarpışmaları kendi gözleriyle görmüş, kendi kulaklariyle duymuş. Öyle yazılmış bir şiirde bile savaş gerçek olarak duyulmazsa, şimdi bizim harbi uzaktan düşünerek yazacağımız şiirlerde istediğiniz kadar tank, uçak bulunsun, bugünkü harp bir gerçek olarak duyulur mu?

Öyle sanıyorum ki şairlerimizin bu işlere kalkışmaları, şurada burada okudukları duydukları sözleri iyice anlamamalarından geliyor. Şiir zamanı anlatmalı, zamanı söylemeli diye bir öğrenmişler. Eh! zamanımız da harp zamanı... Boyunlarının borcunu bilir birer insan oldukları için hemen harp konusunu ele alıyorlar. Birkaç da *Images, Victory, Signal* okuyup resimlerine baktılar mı harbin nasıl olduğunu yakından öğreniyorlar. Yazdıkları şiirin bu zamanı, bu zamanın meselelerini göstermesi için yetmez mi? *Gül ile Bülbül* bilmem kaçınıcı yüzyılı, Şiraz bahçelerini anlatırmış, ona dokunamazlar, varsa top, yoksa top... Okuyup duyduklarını iyice anlasalar bile zamana uyacağız, zamanımızı söyleyeceğiz diye tepinmezler. İnsan ne yaparsa yapsın zamanından, içinde yaşadığı toplumdan çıkamaz. 1945 yılında Şiraz bahçelerini, ortaçağ sevdalarını, Troia destanını anlatan şair de gene 1945 yılını, hattâ 1945 yılında kendisinin bulunduğu toplumu söylemiş olur. Evet, her toplumun ile-

ri, geri bireyleri (*fertleri*) vardır; ileri olanlar o toplumun asıl eğilimlerini daha kuvvetle duyup daha kuvvetle gösterirler; ama bunun için ille günün konularını işlemeleri gerekmez. Yenilik, zamanın asıl eğilimleri konularda değil, konuları görüştedir.

O adamlara “yeni şairlerimiz” diyemiyorum, onlar olsa olsa “yenici” şairlerdir. Ama yenilikle yenicilik bir değildir, bazan birbirinin büsbütün karşıtı bile olur. “Yenici”, konularını ille yaşadığı günden almağa kalkan, ama o konuları eski bir kafa ile inceleyip söyleyen adamdır. “Yeni” adam ise kendisinin yeni olduğunu belki bilmez, herkeslere uymak ister; ancak kişiliğinde bir yenilik, bir ilerilik bulunduğu için zamanını herkeslerden daha iyi gösterir.

Bu “yenici”, yahut “yenilikçi” şairlerde anlıyamadığım bir şey daha var. “Biz eskiyi istemiyoruz, eski konuları, eski çerçeveleri istemiyoruz. Geçmiş yüzyılların masalları, inanışları, insanları bugünün okurlarını ilgilendiremez. Her zamanın adamı ancak kendi zamanının güzelliklerini sever, kendi zamanının konularına ilgilenir” diyorlar. Öyle ise kendileri de çabucak eskiyeceklerdir; bugün dünden ne kadar başka ise yarın da bugünden elbette o kadar başka olacaktır. O halde yarının insanları da bugünkülerin yazdıklarına, maceralarına, inançlarına omuz silkeceklerdir. Öyle ise neden zahmet edip yazıyorlar.

Bugünkü harp de, Troia cengi gibi, Çaldıran cengi, Napoléon savaşları gibi ancak bir zamanın, şu on beş yılın insanlarını ilgilendirecek bir olaydır. Bunun acılarını, sevinçlerini, zaferlerini söylemenin ne yeri olur? Ok, mancınık gibi silâhlar nasıl eskimişse bugünün tankları, uçakları da eskiyebilir. Siz niçin ille bugünün meselelerini, yarın eskiyecek, belki kalmıyacak olan meseleler söylemek istiyorsunuz? Yazılarınız, şiirleriniz birer belge değerinde olsun da yarının insanlarına bugünü anlat-sın diye mi? Ama kendiniz heyecanların eskidiğini, eskiyip değiştiğini, bir zaman insanların başka bir zaman insanlarına gerçekten ilgilenemeyeceklerini söylüyorsunuz. Öyle ise belgeler yazıp bırakmak zahmetine girmesene de olur?

Belki de söylediğiniz bu değildir. Belki şunu demek istiyorsunuz: “Bir çağın asıl meselelerini, duygularını söyleyen şair, o

çağı gerçekten gösterdiği için kendisinden sonra gelecek insanları da ilgilendirebilir. Biz mancinik zamanında mancinığı anlatmış şairi kınamıyoruz: onun duyuları, duyguları gerçektir, sahihtir. Ama tank, uçak zamanında mancinığı anlatmağa kalan şairin duyguları, duyuları yalandır, yâni içten gelmez; ancak öğrenmekle edinilmiştir. Biz de zamanımızın gerçek duyularını, duygularını söylersek yarın yaşayabiliriz. Yarının adamı olarak değil, geçmişte gerçek bir zamanın gerçek bir adamı olarak yaşarız.”

Demek istediğiniz bu ise size şu cevabı veririz: “Siz mancinik zamanında mancinığı anlatmış şairin şiirlerini okurken onda gerçek bir duyunun izlerini buluyorsunuz; kendiniz mancinik başında hiçbir şey duymuyorsunuz, ama onun duyduklarını seziyorsunuz. Demek ki sizin için o şiirlerde asıl olan mancinik değildir, duydur, duygudur. Öyle ise bugünün adamı da duyularını, duygularını eski konular içinde sezdirmeğe kalkarsa tuttuğu yol neden yanlış olsun? Konu üzerinde duruyorsanız, geçmiş zamanlardan kalma eserlerin sizin için bir değeri olamaz, çünkü o meseleler sizin için anlaşılmaz birer meseledir. Yok konu üzerinde durmuyor da duyu, duygu üzerinde duruyorsanız, o zaman da konuya ancak bir kalıp diye bakacaksınız, bir insanın gerçek duyularını, duygularını istediği kalıba dökmesine ses çıkarmıyacaksınız. Yâni bir insanın eski tarihten, masallardan, gülden, bülbülden, mancinikten açarak da bugünü, bugünün insanını söyleyebileceğine inanacaksınız.”

Bana öyle geliyor ki onların demek istedikleri ne o, ne de bu. “Biz günümüzü söylüyoruz! biz zamanımızın insanını, zamanımızın meselelerini anlatıyoruz!” diye tepinmeleri işin kolayını aradıklarından: yeni olacaklar, ama yeniyi duyarak değil, yeniyi sezerek değil, sadece yeni şeyleri söyleyerek yeni olacaklar. Bu arada işin içine bugünkü harbin tank, uçak gibi araçları da karışacak... Elbette! Onlardan daha yeni ne var ki!.. Ama bilmiş olsunlar, yaptıkları, harbi, milyonlarca ölüyü öne sürerek kendilerine bir ün payı istemekten başka bir şey değildir. Fıkracıları gibi, karikatürcülerinki gibi onlarınki de dünyanın felâketi ile alay etmektir, o felâkete işlerine yarıyan herhangi bir konu diye bakmaktır.

Diyebilirsiniz ki ben de onlar gibi harbi bir edebiyat yazısına konu etmeğe kalkmışım... Öyle değildir, ben bu yazımda harbi anlatmıyorum, harbi bilmeden anlatmağa kalkanlara bizi de, kendilerini de kandırmaktan vazgeçmelerini söylüyorum. İçlerinde sevdiğim adamlar vardır, böyle kanlı işleri şakaya almaları gücüne gidiyor.

ARARKEN

"Okuruma Mektuplar" başlığı altında yer alan dört yazı (Karasevdaıı Leylek, Yalnızlık, Gene Yalnızlık, Bahar), Ataç'ın ölümiinden sonra Okuruma Mektuplar adıyla yayımlanan kitabına alındığı için Ararken'den çıkarılmıştır.

*Ziya Yazıcıoğlu'na,
Suphi Aytımur'a*

Gazetelerden siz kesmiş, siz toplamışsınız bu yazıları.
Kitap sizindir.

N.A.

Kendi Kendime

Günler akıp geçiyor, ancak bilinçsizliğe (*şuursuzluğa*) vergi bir yavuzlukla, ne bulurlarsa hepsine kıyarak, hepsini sürükliyerek günler akıp geçiyor. Dağıttıklarının, öldürdüklerinin yerine, bizi eğliyecek, şaşırtacak yenilikler mi getiriyorlar? Nerede!.. Yaratıklarının hepsi de birbirine benziyor, hepsi de eşi biribirinin. Bu yıl ağaçlarda gördüğümüz yapraklar, bıldır güzün sarartıp da yollara serdiği yapraklardan başka mı? Gene onlar dirilmiş, durmaksızın akan aylar ötesinden onlar gelmiş olmasın?.. Böyle bir umut gönlümüzde belirsizce kımıldansa bile çabucak sönüverir: bizim o yaprakları çiğnediğimizi, toz toprak ettiğimizi, yok ettiğimizi unutmak elimizde midir? Evet, bu yaprak geçen yıl koparıp elimin ayasına döşediğim yaprağın eşi; bakıyorum da en ufak bir başkalık, bir ayrılık göremiyorum. Gene de kanmıyor içim: bu yaprağın başka bir yaprak olduğunu, geçen yılkinin çürüyüp gittiğini, onu bir daha göremeyeceğimi, giderilmez, avunmaz bir üzüncüle ta derinlerden söylüyor.

Nedir bu değişmezlik içindeki geçicilik? Nedir bu durasızlık içindeki benzerlik? Gün doğunca gözlerimiz yöremizde bilmediğimiz neler belirdi diye bakıyor, umudu boşa çıkıyor. Dün beğenip, sevip de doyamadıklarını arıyor; bulsa, görse bile doyduğunu, bıktığını, gönlünün onları gerçekten aramadığını anlıyor. Geçen günler, akıp geçen günler çevremizdekileri de, içimizdekileri de soldurup çökertiyor, yıkıyor da yenisini kurmuyor yerine... Beklerdim gençliğimde, bu günlerin benzerlik-

leri içinden yepyeni, bambaşka yarınların doğmasını, doğup da bana kimini umduğum, kimini de ummadığım mutluluklar getirmesini beklerdim. O beklemelede, gelmiyecek, doğmayacak yarınları ummaktaymış yarının büyük tadı. Yıllar onu da komuyor elimizde: bekleme, umma gücümüzü yıpratıyor, söndürüyor; yaşamanın duralı güzellikler getirecek parıl parıl yarınlarla değil, hepsi de biribirlerine benziyen, hepsi de biribirinin güzelliklerini, kanıp da güzellik sandığımız gölgelerini öldürüp unutturan donuk, yoksul bugünlerle olduğunu öğretiyor. Ah o beklediğim, beklemenin düşler yaratan odu ile yandığım günler! şimdi bir yandan özlem, bir yandan da hınçla anıyorum sizi. Ne eşsiz, ne anlatılmaz bir tadınız vardı! yalanmış o tat, benim kendi kendime kurduğum bir düşmüş, gerçekte kökü olmıyan bir düşmüş. O düşle avutmuş, aldatmışsınız beni...

Yarınlardan umudunu kesince kişi, beklemenin boş olduğunu anlayınca arkaya dönüp dünlere sarılmak, dünlere tutunmak istiyor. "Varsın yarınlar olmasın! benim en tatlı umutlarla bezediğim dünlerim var ya, yeter bana onlar. Hepsini birer birer anıp yeniden yaşarım, sevinçleriyle gülüp acılarıyla ağlar, odlarıyla yanarım. Sevinçleri gibi acıları, odları da birer yalan, benim kendi kendime kurduğum birer düşmüş. Olsun! o düşlerle gene eğlerim gönlümü!" diyor. Diyor da dönüp baktı mı ürperiveriyor. Dünlerde de bulamıyor aradığını... Ey benim eski duygularım, eski düşüncelerim! neden böyle uzaksınız benden? Ey benim eski gözyaşlarım! sizin sıcaklığınızı neden gene duyamıyorum? Yanaklarımda bir iziniz olsun kalmamış... Koyup gitmişsiniz beni... Sizi tanımıyor değilim. Ey benim eski duygularım, düşüncelerim, gözyaşlarım! ey benim gönlümün eski yalanları! birer birer tanıyorum, birer birer biliyorum sizi, ancak, ne türlü söyleyeyim? İçeriden değil, dışarıdan tanıyorum sizi. Sizi biliyorum, biliyorum ya, nerede, ne türlü tanıştık, onu bilemiyorum. Artık siz ben değilsiniz, ben de siz değilim, yabancıyız biribirimize... Yoksa ben sizi eskiden ilgiyle okuyup sonra adını bile unuttuğum bir öyküden mi biliyorum? Etimde değilsiniz benim artık: ben şimdi sizi bensiz, kendimi de sizsiz düşünebiliyorum. Demek sizinle ben bir değildik, sizsiz de bir ben olabilirmiş... Oysaki ben sizi varlığımın, benliğimin

özü, ta kendisi sanmıştım. Size benimle, kendi etime de sizinle yoğurulmuş diye bakıyor, "Ayrılamazlar biribirinden!" diyordum. İşte, göz göze geliyoruz da biribirimize gülümsemeden, öfkelenmeden, omuz silkmeden geçebiliyoruz. Tanıyorum sizi, ancak ben değilmişsiniz gibi, benden büsbütün ayrı, benim dışımda bir varlıkmışsınız gibi bakıyorum size... Ey benim eski duygularım, düşüncelerim! ey benim eski gözyaşlarım! bir gün gelecek, ben size dışarıdan bakabileceğim, sizi böyle dilimize yabancı sözler katıştırmadan bitirmeğe çalıştığım bir yazının konusu edebileceğim deseler, inanır mıydım ben?

Yarın da yoktur, dün de yoktur: bir bitmiyen bugünün sınırları içine kapanmışsınız. Bizden büsbütün uzaklaşabilen, bize büsbütün yabancı olan bir dün, bizim düşümüz müdür? Ayaklarım altında çiğneyip toz toprak ettiğim, yok ettiğim yaprakla birlikte ben de ölüp gitmemiş miyim? Bugünkü beni dünkü ben sanıyorlar, ben de öyle sanıyorum. Doğrusu, biribirini andırıyor, biribirine benziyor ikisi. Ancak iyice bakın: o benzeyişler, andırışlar altında biribirinden ne denli uzak, biribirine ne denli yabancı olduklarını görürsünüz. Yarınımız da yoktur: öyle değişmiş olarak, benim etimden ayrılmıyacaklarını sandığım duygularımı, düşüncelerimi yitirmiş olarak vardığım yarın, gerçekten benim yarınım olabilir mi? O gün doğmuş, gene o gün ölecek, dün yaşamış olan kendisine biraz yakın, kendisinden büsbütün uzak bir kişininkilere benzer duygular, düşüncelerle kendini avutacak, bu durasız değişmezlik içinde çırpınıp ölecek bir kişinin yarınıdır o...

Günler akıp geçiyor... Belki de ancak bize öyle geliyor. Ayrı ayrı günler yoktur, bir bitmiyen bugün vardır ki hepimiz onun içine kapanır, onun içinde akar gideriz deseler, bilmem o da doğru olmaz mı?..

Kendi kendime kapandım, yalnız kendimi aradım da düşündüm bunları, düşündükçe de bunaldım. Doğrusu, kendi sınırlarımız içine, kendi benliğimizin karanlıkları içine sinmenin bir çekiciliği var: dünle yarını biribirine karıştırıp ikisinin de yokluğunu söyleten düşüncelere sürüklüyor kişiyi. Dünsüz, yarinsız, değişmez bir bugün içinde yaşama... Bilmem, ölümün ta kendisi değil mi bu?

Şiir mi Güç, Nesir mi?

Nesir güçtür şiirden, diye çok kimselerden işitmiş, çok kitaplarda okumuştum. Gene de inanamazdım. "Nasıl olur?" derdim içimden, "nasıl olur? Nesir yazan, düşündüklerini, duygularını, başından geçenleri, yahut hayal ettiklerini söyleyiverecek. Deyişine bir çekidüzen vermeğe özenecek elbette, dilinin pürüzsüz olmasına bakacak, kelimelerini seçip her birini cümlede tam yerine oturtmağa çalışacak. Onun da kendine göre kaygıları var, var ya, şairinkiler gibi mi? Şair de çeker o sıkıntıları, üstelik sözlerini vezne uyduracak, kafiye arıyacak, vezinsiz, kafiyesiz şiirler söylüyor diyelim, gene de bir ahenk yaratacak, hem de kuralların yardımını teptiği için yaratılması daha da çetinleşen bir ahenk. Hayır, olamaz, nesir şiirden güç olmaz" derdim.

Bugün de öyle düşünüyorum. Nesir az çok benim de elimden geldiği için midir nedir, kabul edemiyorum şiirden güç olduğunu. Hem, dikkat edin, nesrin şiirden güç olduğunu söyleyenlerin çoğu, hemen hemen hepsi, yalnız nesir yazan kimselelerdir. Şiir söylemeğe uğraşmış, başaramamışlardır. Onu kötüliyecekler, hiç olmazsa, hafıfsiyecekler, yetişemedikleri ciğere pis diyecekler ki koltuklarını kabartabilsinler. Kışioğlu övünmekten geçebilir mi hiç?

Ama büsbütün de yanlış mı onların dedikleri? Şiir söylemek, iyi şiir söylemek gerçi çok güç bir iştir; ben çok özendim, iyisini değil, şöyle orta hallisini bile söyleyemedim. Şiir güç ya, şair olmak, şair geçinmek o kadar değil. Şair duygusunun, dü-

şüncesinin cılızlığını, bayağılığını vezinle, kafiyeyle, ahenkle örtebiliyor, şair olduğu için birçok kusurları bağışlanıyor. O kusurlar nesirde daha çok göze çarpıyor. Ben otursam da boyuna bülbülü, gülü anlatsam, çekilir mi? Şairler, nice yüzyıllardan beri hep onu söylüyor, gene de seve seve okuyanlar bulunuyor. Hele bir hikâyecinin anlattıkları başka bir hikâyecinin anlattıklarına benzesin, bir kıyamettir kopuyor, üşüşüyorlar zavallının üstüne. Şairlere neden çatmıyorlar? Nesir yazarınki çalmak da onlarınki çalmak değil mi?

Şairin okurlar gözünde, halk gözünde büyük, çok büyük bir yeri var. Bilirim, alay etmek âdettir şairlerle. Gene de inanmayın, alay edenler dahi şairde bir çeşit kutsallık bulunduğuna inanırlar, açıkça söylemezler, gene de inanırlar. Nesir yazana, hikâye yazana öyle bir saygı göstermezler. "Biraz sıksam kendimi, böyle şeyleri ben de yazarım" derler, ama şiir yazmak Tanrı vergisidir, herkesin harcı değildir. Bu inan yayılmıştır, çabuk çabuk söküp atamazsınız, nesir yazmanın da öyle bir vergi olduğuna inandıramazsınız. Okuldayken, nesir yazmağı size de öğretmişlerdir, şiir yazacaksınız diye zorladılar mı sizi? Şiir yazamıyorsunuz diye sınıf döndürmeğe kalktılar mı? Demek nesir yazmak herhangi bir kimsenin elinden gelebilirmiş, kendini biraz sıkması yetermiş, öyle ise hayran olunacak bir şey yok o işte. Şiirde ise var... Ne denli uğraşsanız boştur: nesir yazanın da şair kadar saygıya lâyık olduğuna kimseyi inandıramazsınız. İşte bunun için şairlerin, Tanrının özene bezene yarattığı o kimselerin kusurlarını hoş görürler de nesir yazarlarınınkini bağışlamazlar.

Değiştirmedim ben düşüncemi: güçtür şiir söylemek, nesir yazmaktan çok güçtür. Şimdiye kadar yazdıklarım arasında benim de beğendiğim bir iki şey vardır, ama bir gün şöyle orta halli bir şiir söyleyebilsem, en beğendiğim, en sevdiğim yazılarımı veriverirdim onun uğruna. Güçtür şiir söylemek, ama ne tür-lü şiiri söylemek güçtür? Bir şair vardır, yıllardır, yüzyıllardır bilinen, alışılmış şeyleri tekrar eder durur, yaygın duyguları, yaygın düşünceleri alır, onları vezne uydurur. Güç değildir onun yaptığı. Kendimizi biraz sıkamakla elde edeceğimiz bir ustalıktan başka bir şey değildir. Saygım yoktur öyle şairlere. Neden

olsun? Yaratıcı değil ki onlar. Birtakım kalıpları belliyorlar, birtakım şairâne denilen sözleri belliyorlar, şiir konularını belliyorlar, yazı yazıveriyorlar. Birer asalak onlar, çalışmadan, kendilerini yormadan şair geçinmeğe, şairlerin gördüğü itibardan kendilerine pay çıkarmağa kalkıyorlar. Ama şair de vardır, ötedenberi alışılmış sözleri ötedenberi alışılmış kalıplara dökmekle yetinmez, yeni yeni duygular, yeni yeni düşünceler getirir, yaygın olanları almaz, kendi bulduklarını yaymağa çalışır, kalıplarını kendi yaratır, kelimelerine kadar her şeyi kendi yaratır, Galip gibi: "Bir başka lisan tekellüm ettim" der, Hugo'nun Baudelaire için söylediği gibi: "Yeni bir ürperme getirir", işte o şairinki güçtür. Onda gerçekten bir Tanrı gücü vardır: yaratmıştır, yoktan var etmiştir, güzelliği sezilmiyen, bilinmiyen şeylerin güzelliklerini göstermiştir. İnsanlar onlara ne kadar saygı gösterecekleri yeridir; azıklarının, benliklerinin azıklarının çoğaltmıştır onların. Duygularımızı biz doğuştan mı getiririz sanırsınız? Şairler öğretir bize onları, gerçek şairler yaratır onları. Şairler olmasaydı, gerçek şairler olmasaydı, bugün bizim duygularımız da olmazdı, bülbül ötüşünün, güldeki kokunun güzelliğini de anlamazdık.

Ama azdır öyle şairler, binde bir gelir. Ötekiler de kendilerini öyle göstermeğe çalışırlar. Hani aslan derisine bürünen eşeğin masalı yok mu, onun gibi. Bundan yüzyıllarca önce gelmiş, adı bile unutulmuş büyük bir şair, gülün, bülbülün güzelliğini göstermiş, bugünkü şair onu söylemekle övünüyor. Şaşarım onun kendini beğenmesine, böbürlenmesine! gerçekten şairse, yaratsın, eskiden kalma ile, babalarından öğrendiği ile yetinmesin de kışoğlunun baba mirasına yeni bir güzellik katsın. Bir şair çıkmış: "*Sirkat-i şi'r edene kat'-i zeban lâzımdır*" demiş, ne duruyorlar? Gülle bülbül şiirini ısıtıp ısıtıp önümüze sürenlerin dillerini kesiversinler, bal gibi çalmak değil mi onlarınki de? Gülle bülbül şiirini ilk söyleyen, o güzelliği yaratmış, kışoğluna yeni bir duygu aşlamış, eskiye bağlı değilmiş o, gelenek diye direnmiyormuş, yenilik aramış, bulmuş. Bugün gülle bülbül şiirini söyleyenler ona benzediklerini mi sanıyorlar? Gülerim onlara! yeni değiller ki ona benzesinler! her büyük şair yenidir, yenilikler getirir, yeni biçimler yaratır, kendinden öncekilerin çizdikleri yoldan yürümez, kendi yeni bir yol açar.

Bakıyorum da bugünkü şairlerimizin çoğu, hep eskilerin, başkalarının gösterdikleri yoldan gidiyorlar, eskiden kalma duyguları, düşünceleri söylüyorlar. Birtakımının yeni gözük-melerine bakmayın, onlar da bundan on beş yıl öncekini taklit ediyorlar. Beş yüz yıl önceki eskidir de on beş yıl önceki eski değil midir? Bir şairin kendi yaratmadığı, başkasından öğrendi-ği her şey eskidir.

Çağımızı kötölemek, bugün gerçek şair eskisinden azdır demeğe getirmek için mi söylüyorum bunları? Hayır, günümüzde gerçek şair eskisinden ne daha çok, ne de daha azdır. Bugün de, kendi yarattıklarını değil, başkalarından öğrendiklerini söyleyen şairler dünkü kadardır. Her çağda çoğunluk onlardır. Bunun için de bazı kimseler yalnız onlara bakmış, onları görmüş, nesir yazmanın şiir söylemekten daha güç olduğunu ileri sürmüşlerdir. İnanmayın onların dediklerine. Onlar da yalnız uydurma şairleri okumakla yetinip ona göre yargılayan kimselerdir.

Beyitler Ararken

Hep bırakayım artık derim, olmuyor bir türlü, yoksa gerçekten istemiyor muyum kurtulmağı? İçime bir bilinmedik hasret işlemiştir de onu dindirsin diye midir nedir, boş bir vakıt buldum mu, – boş vakıttan da çok ne vardır bu dünyada? – boş bir vakıt buldum mu, eski şiirimizde beni saracak sözler ararım. Yüzyıllar arasından gözüküveren bir beyit, bir mısra güzelliğıyle, inceliğıyle, yahut acayıplığıyla oyalar bizi, avutur gönlümüzdeki perişanlığı. Gidermez üzüntümüzü, unutturmaz onu, ama bir dert ortağı olur, bir dost eli uzandığını sandırır... Pek de kapılmayın, bir de bakarsınız ki gam yükünü sizin kine katıvermiştir. Neşe, sevinç mi aranır şairlerde? Kendileri söylüyor: *“Eksik olmaz gamımız şöyle ki bizden gam alıp – Her gelen gamlı gider şâd gelip yanımıza”*. Üstelik siz zaten yeis içindeyseniz...

Bu değildi diyeceğim, büsbütün başkaydı. Şairlerle düşüp kalkmaktan olacak, ben de kendimde birtakım onulmaz yaralar hayal edip onları söylemeğe özendim. Yarasız insan mı olur? Ama benimkiler o türlüünden değil, şairlerin anlattıklarından değil. Kişi haddini bilmeli de kendine yakışacak sevdalara düşmeli. Ben de şairlikten umudumu keseyim de: *“Taklîd-i zâğ kebki hirâmâm güldürür”* dedirtmiyeyim okuyanlara.

Gene tutarağım tutmuş, *Nevâdirü'l-Âsâr*'ı karıştırıyordum. Pek sevmem o kitabı, bir yığın tatsız beyit vardır. Recaizâde Ahmet Cevdet Efendi onların nesini beğenmiş de defterine almış, anlaşılmaz... Anlaşılmaz derim ya, anlarım. Adamcağız

güzel beyitler toplamak istemiş, divanları, kendisinden önce gelenlerin bıraktıkları mecmuaları okumuş, şundan bundan duyduklarını da bir yere yazmış. Belki ilk düşüncesi bunların en iyilerini, gerçekten güzel olanlarını seçmekti, ama sonra işin içinden çıkamamış. Hani “Şuna değdi, buna değmedi” diye bir hikâye vardır, onun gibi, sonunda hepsini de beğenivermiş. Ben de bir güldeste yapmağa kalkarsam, öyle sanıyorum ki benim başıma gelecek de odur. Kimse kurtulamaz bundan. Bakın, Monsieur Gide’in Fransızca güldestesine, onda bile ne lüzumsuz şiirler var. Başka türlü olur mu? Bir kere kişiden kişiye zevk değişir, sizin hoşlandığınızı ben beğenmem. Bundan başka hepimizin içimizde bir korku vardır: sadece üç beş şiir, bir iki yüz beyitle yetindik mi adımızı bir şey beğenmiyora çıkartırız. Bütün bunlar bir araya gelir, bir de kimsenin bilmediğini, dikkat etmediğini tanıtıp sevdirmek hevesi belirir, güldeste bü-yüdükçe büyür, *Harâbât* gibi, *Nevâdiri’l-Âsâr* gibi, *Müntehabât-i Mîr Nazif* gibi tatsızlıklarla dolu bir kitap oluverir. Benden size öğüt, neye özenirseniz özenin, güldeste yapmağa özenmeyin, yıllar geçer, yüzyıllar geçer, ondan başka ne yapmışsanız hepsi unutulur, sizden bu yeryüzünde iz olarak bir o kalır, birinin eline geçti mi damgayı yersiniz: “Amma da zevksiz adammış!” Babamın bir *İktıfâfı* vardır, birinin hatırına gelecek diye ödüm kopuyor, ben bile dayanamıyorum, kızıyorum o kitaba.

Kaçırdım gene ipin ucunu, bir türlü konuya giremiyorum. Suydu diyeceğim. Ne olur ne olmaz, belki gözüme çarpmamış güzel bir beyit bulurum diye *Nevâdiri’l-Âsâr*’ı karıştırıyordum. Veysi’nin bir beytine takıldım. Gerçekten Veysi’nin midir, orası da bilinmez; Recaizâde Ahmet Cevdet Efendi Veysi’nin der de bakarsınız büsbütün başka bir şairindir. Mübarek kitap! insanın şüphelerini gidermeğe dahi yaramaz! neyse! biz de Veysi’nin diyelim, şu beyit: “*Şimdi fikrim visâl-i dilberdir – Dil-i âşık olur muhâl-endîş*”.

Recaizâde Ahmet Cevdet Efendi bu beyti alıyor da Fuzulî’nin gene bu mânâdaki, daha doğrusu bu mazmundaki: “*Ben gedâ sen şâha yâr olmak yok ammâ neyleyim? – Ârzû sergeşte-i fikr-i muhâl eyler beni*” beytini beğenmemiş, almıyor. Kalkın da siz güvenin onun zevkine!.. Yukarıda Şeyhülislâm Yahya’nın mıs-

rainı anmıştım: *"Taklîd-i zâğ kebk-i hirâmânı güldürür"*. Ahmet Cevdet Efendi karganın keklîğe benzemek istemesine gülmüyor, o kadar da değil, asıl karganın gidişini, yürüyüşünü beğeniyor, keklîğe bakmıyor. Ben de severim kargayı, şirin hayvandır, insanın yüzüne bakar da bir: *"Gak!"* der, eski beyitler gibi size dert ortağı olmağa gelmiş sanırsınız. Öyle keklîğe meklîğe benzemeğe de özenmez. O başka. Ama karganın da kendine göre güzelliği bulunur diyip Fuzuli'nin yerine Veysi'yi anmanın yeri yok.

Bir tek işe yarıyabilir Veysi'nin beyti: bize şiirin mânâda olmadığını gösteriyor. Mânâsı, Fuzuli'nin beytindeki mânâ, belki ondan daha da derlitoplu söylenilmiş, ama şiir değil, şiirde aradığımız güzellik yok onda. Şimdiye kadar ben, şiirin mânâda olmadığını anlatmak için Galip'in: *"Daha ziyadesine yok tahammülü bezmin – Mey ola, mutrib ola, tut ki bir de dilber ola"* beyti ile Nedim'in: *"Ben olsam, mutrib olsa, bir kenâr-ı cûy-bâr olsa – Hoş imdi bir de farzâ bir civân-ı şîvekâr olsa"* beytini anardım. Bundan sonra Veysi'nin beytini de Fuzuli'ninkiyle karşılaştırayım... Gene de anlamazlar, ben Galip'in beytini Nedim'inkinden daha güzel bulanları da gördüm. Veysi'ninkini neye beğenmesinler?

Merak etmeyin, Veysi'nin o ecişbücüş beytine takılıp kalmıyacağım. Unutalım onu, unutalım da güzel beyitlere geçelim. Güzel bir beyit buldum, size onu söyleyeceğim. *Nevâdirü'l - Âsâr*'dan değil, orada yok, *Harâbât*'a baktım, Ziya Paşa da almamış. İyice taramazlar ki divanları, şöyle bir göz gezdirip geçerler. Ayıplanmaz da. Kolay mı divanları baştan aşağı okumak? Öylesi vardır ki yalnız şiirden değil, insanoğlundan, yaşamaktan soğutur. Ben de gelemem o işe. Biliyorsunuz, bu son günlerde Muhibbi divanını karıştırıyorum, gözüme ilişiverdi. Gazelin dört beyti daha var, tatsız mı tatsız! ama o, o biricik beyit, bence Türkçenin, bizim divan şiirimizin en güzel beyitlerinden biri: *"Dönülmez, ben reh-i aşka yöneldim – Duâ-yi hayr kılın bana yârân"*.

Ürperiverdim bunu okuyunca, *"Aşk insanın başına türlü belâlar getirir"* diye çok söylenmiştir. Hele Baki'nin bu mazmunda bir beyti vardır, o da çok güzeldir: *"Bakiya! hangi gönül şehrine gelse şeh-i aşk – Bile endûlî u belâ hayl ü haşem gibi gelir"*.

Ama Muhibbi'ninki yanında bu da sönük kalıyor. Muhibbi'nin beyti, aşkta türlü belâlar olduğunu belki açıkça söylemediği için, sadece "dönülmez" demekle, dostlarından hayır duası istemekle bize bunu sezdirdiği için bizi ürpertiyor. Dönülmez... Bu söz sanki Kader'i, Alın Yazısı'nı diyor gözlerinizin önüne, Yunanlıların Ananke'si. Sonra Muhibbi'yi, Sultan Süleyman'ı düşünüyorsunuz. Onun aşkına, Rokselan kızına tutulmasına ne güzel yakışıyor! o uğurda felâketlere sürükleneceğini, elini kana bulaştıracağını önceden seziyor. Kendi de bir yıldı içinde. Dört yanından çevrilmiş bir karaca gibi perişan, bağırıyor da, sadece: "*Duâ-yı hayr kulsın bana yârân*" diye yalvarıyor. Bir hakan olduğu için daha da bahtsız. Gerçi aşkın önünde hakan ile kul birdir; Baki, "*Der-i dergâhına sultân-ı aşkın serfirû eyler – Emîr-i tâcdâr olsun, gedâ-yi hâksâr olsun*" der, o da söylüyor: "*Kim ki âşıktır, Muhibbi, âstân-i yârda – Pâdişâh-i delir ise kendiiyi çâker gösterir*". Ama bu yalnız sevgiliye karşıdır. Kul, kendi çeker; hakan, elinden her şey geldiği için, yanındakilere de çektirir; Süleyman çocuklarına da çektireceğini anlıyor. Yoksa aşkın getireceği dertleri, belâları bir zevk de sayabilirdi. Yavuzluk edeceğini bilmiş, onun için sanki af diliyor... Belki böyle değil, ama ben bütün bunları görüyorum, duyuyorum o beyitte. Şair ne söylemek istemiş? Ona neden bağlanayım da beyit daha neler söylüyor, onu araştırmıyayım? Siz belki Haşim'in: "*Bir eldir ufuklardan uzanmış – Zulmet bizi çekmekte visâle*" demesini de hatırlarsınız. Ama onun mânâsı büsbütün başka. Haşim aşkın başlangıcından değil, sonra kendisinin de unutuvereceğinden yakınıyor.

Böyle beyitlerle doldurdum yazımı da kendiliğimden bir şey söylemedim. Daha iyi değil mi? Ne yapacaksınız benim sözlerimi? Okuyun o beyitleri, düşünün onların üzerinde, dalın. Benim karmakarışık, saçmasapan söylediklerimi unutun da yalnız onları saklayın. Veysi'nin beğenmediğim beyti yok mu? O bile benim bütün dediklerimden, diyeceklerimden üstündür, ne de olsa bir şair söylemiş onu.

Samimilik

Samimilik demiyorlar mı, büyük bir söz ettiklerini, her işi ta kökünden çözümleyiverdiklerini sanıyorlar. Samimi olmak kolaymış gibi. Öyle ya, aklınıza geleni, daha doğrusu ağzınıza geleni söyleyi söyleyiverirsiniz, olur biter. İçinizden öyle doğmuş. Ya sizin içinizden saçmasapan şeyler doğuyorsa, karşınızdakinin onurunu kıracak sözler söylemek doğuyorsa, samimi-dir diye onları da mı beğenecek, onları da mı alkışlıyacağız?

İkide bir samimiliği öne sürmek, kendini beğenmişlere vergidir. "Ben alçakgönüllüyüm, ben mütevazıyım" demek gibi. Alçakgönüllü, mütevazı olduğunu söyleyen adamın düşüncesi nedir? "Bendeki bu değerle, bu üstünlüklerle ben gözlerimi çok yukarılara dikebilirim ya, yapmıyorum, şanıma lâayık olanı aramıyorum da azla yetiniyorum." Budur onun dilinin altındaki. Samimi olduğunu söyleyen de: "Bilseniz neyim ben! söze bir giriştim mi, kendimi sıkmağa hacet yok, inciler, hikmetler dökülür. Güzellikler yaratmam için kendimi bırakıvereyim, yeter!" Hayır, Efendim, yetmez, sıkıverin biraz kendinizi, dedikleriniz karşınızdakilere yarıyacak mı, onu düşünün.

Toplum hayatında kişiler birbirlerinden samimilik beklemezler, terbiye beklerler, nezaket beklerler, birtakım kurallara uyulmasını isterler. Mürailik edeceksiniz, düşünmediğinizi, inanmadığınızı söyleyeceksiniz demiyorum, ama aklınıza geleni şöyle iyice bir tartmadan söylemeğe hakkınız yoktur. Yeryüzünde bir başınıza değilsiniz, başkalarının zevkini, hatırını da gözetmeniz gerektir.

Bir gün bir mektup almıştım, okurlarımdan biri benim yazılarımdaki samimiliği beğendiğini bildiriyordu. Sövlümüşüm gibi betime gitti: "Acaba başka bir değeri yok mu benim yazılarımın? Bu okurum benim yazdıklarımda kendi işine yarıyacak, hoşuna gidecek hiçbir şey bulamamış da onu söylemek mi istiyor?" diye içlendim durdum. Samimilik arkasından koşanlardan değilim ben, kendimce önemli bulduğum birtakım işler üzerinde düşünürüm, düşündüklerimi de karşımdakilere açıkça anlatmağa özenirim. Doğruyu bulabilir miyim? Ne demek istediğimi anlatabilir miyim? Bilmem orasını, bilemediğim için, içime bir güven gelmediği için de üzülürüm. Böyle konuşma diliyle yazmağa çalışmam samimilik için değildir, düşündüklerimizi karşıımızdakilere bildirmek için Türkçede en iyi yolun bu olduğuna inanırım da onun için böyle yazarım. İnsan işini, sevdiği, saydığı işini içinden doğana bırakır mı? Ben de işim üzerine, yâni yazarlık üzerine haylı düşündüm, türlü yolları dene-dim, bugünkü deyişimi uğraşarak kurdum. Bunu övünmek için de söylemiyorum, yalnız kendimi yaradılışıma bırakmadığımın, yazarlığı küçümsemeyip onun gereklerine uymağa çalıştığımın bilinmesini isterim.

Samimiliği yermeğe, kötülemeğe mi kalkıyorum? Hayır, bilirim onun büyük bir değer olduğunu. Ama nedir samimilik? uluorta konuşmak mıdır? Değildir. Samimilik bence bir insanın bir iş üzerine iyice düşündükten sonra, canı pahasına da olsa savunmağı göze alarak ortaya çıkardığı kanısıdır. Değme baba-yiğidin harcı değildir bu. Doğruyu arıyacaksınız, menfaatlerinizi, hattâ duygularınızı aşacaksınız, toplumun size aşıladığı önyargılardan silkineceksiniz, şu şöyle dermiş, bu böyle dermiş, aldırmiyacaksınız, doğruyu bulduğunuza da içinize güven gelecek, o zaman söyleyeceksiniz. Ancak en büyüklerin erebildikleri bir haldir bu. André Gide'i samimiliği için överler, anlarını onu, hayatını bitmez bir savaş içinde geçirdi, kendi kendisiyle dahi çarpıştı. İnanacağı, gerçekten inanacağı hakikati uzun uzun aradı, o uğurda ötekinden berikinden ağır söz işitti, ondan da yılmadı, arkadaşlarından, dostlarından ayrıldı. Samimilik onun için aklına geleni, içinden doğanı yazmak değildi, uğraşarak, didinerek varılacak bir erek idi. Kitaplarını okuyanla-

rın çoğu onda bir yapmacık görürler, anlıyamazlar. Elbette, samimiliği anlamak da kolay değildir. Karşınızdaki adam: "Ah! kardeşim! ah! iki gözüm!" diye size sarılı sarılıvermiyor, bir dediğini beğenmeyip boyuna düzeltmeğe kendini bırakıvermiyor: "Ben sanata özenmedim, gönlümden koptuğu gibi söyledim gitti" demiyor, tam tersine, sanata özendiğini açıkça söylüyor, inanır mısınız onun samimiliğine? Ama bilin ki asıl samimilik, bir değer olan tek samimilik odur, ondan başkası kendini beğenmektir, lâübaliliktir.

Bizim edebiyatımız bu samimilikten çok çekti, hâlâ çekiyor. Bakıyorsunuz, bir delikanlı ağzını yaya yaya birtakım şiirler söylüyor, akşamüstleri canı rakı içmek istermiş, yahut şıptık terlikle suya giden kıza gönlü akmış, onu anlatıyor: "Bu da ne böyle?" diye sordunuz mu cevap hazır: "Samimilik!.." Fuzuli, Baki uğraşa uğraşa yazarlarmış, birtakım kurallara boyun eğermiş, toplumun ileri gelenlerinin saygısını kazanmağa çalışırlarmış, onlarınki samimilik değil, mürailik... Sanıyorlar ki insan samimiliği doğuştan getirir. Yağma yok! çetin bir yoldur ona götüren yol, bütün büyüklüklere götüren yollar gibi çetindir, kendinizi büyük görürseniz, ne kadar büyük olursanız olun, ereğe göre gene küçük olduğunuzu anlamazsanız, ona eremezsiniz. Samimilik, lâübaililiğin, yarenliğin ayıp olduğunu içinize sindirdikten sonra başlar. O zaman kendinize gelirsiniz: "Yahu! çevremde adamlar var benim, ben kendimi onlara beğendirmeye, dediklerimi onlara kabul ettirmeye özeniyorum, demek ki doğru dürüst düşünmeye çalışayım, yalnız beni değil, onları da ilgilendirecek şeylerden konuşayım, deyişime bir çekidüzen vereyim" dersiniz, içinde gerçekten bir cevher varsa siz de birtakım hakikatler bulur, samimiliğe erersiniz.

Yağmur

Adını "İstanbul Mektubu" koyacaktım bu yazımın, sonra düşündüm, beğenmedim, İstanbul'u mu anlatacağım ben? Bana mı düşmüş İstanbul'u anlatmak? Siz onu şairlerden dinleyin: güzelliklerini, eğlencelerini, cana can katmasını söyleye söyleye bitiremiyorlar. Doğrusu, ben pek göremiyorum o güzellikleri, ama inanırım, neme lâzım! şairlerle tartışmaya mı girişeceğim? Söz ebesi onlar, başa çıkabilir miyim?

Başka tehlikesi de vardır İstanbul'u yermenin. Şairlerden geçtim, Muallimler Birliği de kızırır. Ne olur benim halim o zaman? Görmediniz mi? Yazarlarımızdan biri, Yahya Kemal Bey'in şiirlerinden hoşlanmadığını söyleyecek oldu, sen misin efendim böyle dil uzatan! "Telin mitingleri", yâni sizin, benim anlayacağımız, "ilenme toplantıları" yapıp adamcağızın burundan getirmeğe kalktılar. Bana da bulaşırlar. Hayır, İstanbul'dan açmıyacağım, bu şehrin dillere destan güzelliklerini de, hepsi birbirinden üstün aydınlarını da anlamadığımı söyleyecek değilim.

Üç gündür yağmur yağıyor, ben ondan yakınacağım. Yahya Kemal Bey "millî kıymet"tir, İstanbul "millî kıymet"tir, yağmuru da "millî kıymet" sayamazlar ya! Ben de çekinmeden söylerim onu sevmediğimi.

Bir yağmur, efendim, sormayın! Öyle bardaklardan, testilerden boşanırcasına değil, kazanlardan, sahrınçlardan boşanırcasına bir yağmur. Hızlı yağmasına bakıyorsunuz da: "Eh, yaz yağmurudur, şimdi başlar, şimdi geçer!" diyorsunuz. O sizin

dediğiniz eski zaman yağmurları, bizim çocukluğumuzda, gençliğimizde yağardı, şimdikiler öyle değil, bir tutturdum mu, Allah vermesin! dinmek, dinlenmek nedir bilmiyor. Geceli gündüzlü yağıyor. Siz çıkıp gezecekmisiniz, aldırıyor hiç, inadına yağıyor, umut kesercesine yağıyor. Bir kedi vardı, benim odanın önündeki büyük balkona tırmanır, pencereye otururdu. Sabahleyin gözlerimi açıp da onu görünce pek sevinirdim, aramızda bir ahbaplık başlamıştı üç gündür o da gelemiyor; kim bilir nerelere sığındı?

Yağmuru sevmem de sıcakları mı severim? Hayır, o da değil. Ama, a efendim! ille ya bunaltıcı bir sıcak, ya bunaltıcı bir yağmur mu olmalı? İkisinin ortası yok mu bunun? Ilık bir hava, hani "limonata gibi esiyor" derler, öylesine bir rüzgâr, Fuzuli'nin "*Sabâ! kûyunda dildârın nedir üftâdeler hâlî? – Bizim yerden gelirsin, bir haber ver âşinâlardan!*" beytini hatırlatır da, oh! ışıktandırır insanın içini. Bu yağmurlar, sinsi sinsi sanki derinin altına giren bu nemli soğuk, beyitler anmağa da mecal bırakmıyor. Küskününüzü dikip kapalı odalarda oturuyorsunuz. Rahat rahat oturmak olsa, ona da peki! bir de bakıyorsunuz ki şıp! şıp! odanın ortasına akmağa başlıyor. Leğen bulacaksınız, bez getireceksiniz, evin içinde bir didinme, bir hargür! biliriz, atalarımız söylememiş olsalardı bile, bu yaşa geldik, biz de kendi kendimize bulurduk: "*Lâ rahâte fiddünya!*" Ama bu kadarı da çekilmiyor, saçımızın sakalımızın ağardığını unutturuyor da dırlandırıp günaha sokuyor.

Nedense bu yağmurlarda hep Yahya Kemal Bey'in mısraları geliyor aklıma, sırası değil ya, benimle eğleniyor gibi hep onlar kurcalıyor zihnimi: "*İstanbul'un öyledir baharı, – Bir aşk oluverdi âşinâlık! – Aylarca hayâl içinde kaldık. – Zannımca Erenköyü'nde artık – Görmez felek öyle bir baharı!*"

Bugün erken uyanmıştım, ben de ona benzer mısralar söylemek istedim: "Yağmurları böyledir bu şehrin!" diye başladım, sonrası gelmedi, bir de: "Günlerce sular içinde kaldık" mısraını buldum. Ne yapayım? Şair değilim, bundan sonra da olamam. Nesir ne güne duruyor? Ben de nesirle söylerim: "Böyledir İstanbul'un yağmurları; sokaklar, caddeler birer ırmak oldu sanki. Saatlarca kahvelerde, saçak altlarında kaldık. Bilirim, bu yıla

vergi değil, felek daha çok görür İstanbul'da böyle yaz yağmurlarını."

Hiç unutmam, 1940 yılında İstanbul gene böyle yağmur diye tutturmuştu. Ama o yıl daha çok sessiz, gürültüsüz, mızımız yağmurlar yılıydı. Bütün bir ağustos öyle geçirmiştik. Yağ babam yağ! gece yağ, gündüz yağ! ben şimdiki gibi de değildim o zaman, tam on bir yıl bu, ne de olsa daha gençtim, ihtiyar sayılmazdım, gene de dayanamadım, ağrılar sızılar kapladı vücudumu, bir buçuk ay çektim. Hepsinden geçtim, gezmeleri, eğlenceleri kendinin olsun İstanbul'un, ben gene ağrılarım tutacak diye korkuyorum. Bu sefer bir tuttu mu, öyle bir buçuk, iki ayda da geçmez, ya büsbütün yatalak eder, ya öldürüp götürüverir.

Seviyorlar gene bu İstanbul'u, sıcaklarına, yağmurlarına aldırmayıp seviyorlar. Şairlere inanıp seviyorlar, oysaki Fuzuli haber vermiş: "*Aldanma ki şair sözü elbette yalandır.*" Bir arkadaştan duydum: önemli şairlerimizden biri, Ahmet Hamdi Tanpınar, geçen günkü gök gürültülerinden şimşeklerden pek hoşlanmış, çağımızın isterlerine uyup bilginliğe de özendiğinden kaleme kâğıda sarılmış, not almağa başlamış, yakında o manzarayı ya İstanbul'u öven bir şiirinde, ya bir romanda anlatacakmış, ördeklerin gözü aydın!.. Ama, şimdiden söyliyeyim, şiir olsun, roman olsun, ben okumam o yazıyı, öyle fırtınaları Chateaubriand iyi betimlemiş, yâni *tasvir edermiş*, merak edip onun yazdıklarını da okumadım. Ne yapayım ben öyle şeyleri? Hep bitti de tabiat manzaralarıyla mi uğraşacağım? Ahmet Hamdi Tanpınar'ın not almasını sevdim, o başka, öyle sanıyorum ki Flaubert duysa o da bayılırdı, fırtınayı seyrederken not alan şairi bir tarafa sıkıştırıverirdi. Talihi yokmuş Tanpınar'ın, olsa bundan yüz, yüz elli yıl önce doğardı da Flaubert'in kitaplarında anılır, adı bengileşir, ölmezler arasına karışırdı.

Ben onun fırtına betimlemesini okumıyacağım, o da, hiç şüphem yok, benim bu yazımı okumaz. Daha iyi okumaması, fırtınayı betimlemekten vazgeçerse ne yaparız? Benim yüzümden edebiyatımız parlak bir sayfadan mahrum mu kalsın?

Anlamıyanlara Öğüt

XVII. yüzyıl Fransız yazarlarını bir zamanlar ben de pek severdim. Daha doğrusu, sevmezdim o kadar, sıkılırdım onları okumaktan, gene de onların bir kitabını açtım mı, eşsiz bir tat duyduğuma kendimi inandırmak isterdim. Hele Racine! Ne incelikler ondaki! Oyunlarındaki kişilerden birine söylediği bir tek sözle, gönlümüzün bütün karanlık köşelerini aydınlatıverir. Ya o mısralarındaki temizlik, o ahenk, o kusursuzluk... Daha böyle sayın durun, aklınıza ne kadar incelik gelirse, yükletin onları Racine'in eserine, kaldırır hepsini. Esnerdim, çene kemiklerim ağrısına esnerdim onu okurken. Ama onun çok ince bir şair olduğunu, sağ beğeninini, yâni *zevk-i selim*'in yasalarını kurduğunu öğrenmiştim bir yol, birtakım eleştirmecilerin yazılarında görmüştüm de doğrunun ta kendisi diye karşılaşmıştım. Eee! benim de sağ beğenim yok mu? İnceliklerden anlamaz mıyım ben? Bunun için esnemelerimden utanır, onları kendimden bile gizlemeğe çalışır da hayranlıkla esrikleştığimi, coştüğümü söylerdim. Ne diyor Charles Maurras? Efendiden bir kişi, güzeli beğenmezse, kendini düzeltmeğe çalışır, beğenisini eğitirmiş. Ta hoşlanıncaya kadar. Ben de kendimi düzeltmeğe, beğenimi eğitip inceltmeğe ant içmiştim, bir gün o ereğe varacağımdan şuncağız şüphem yoktu, Racine'in eserine bayıldığımı, herkesin de bayılması gerektiğini söylerken yalana düşmüyordum, ancak gelecekteki bir doğruyu bildirmiş oluyordum.

Yıllar kurtardı beni. Ne yapayım? Bir türlü anlıyamıyorum

o inceliklerden, sağ beğeniye eremiyorum, Racine'in kitabını her açışında gene eskisi gibi esniyorum, hem şimdi kendimi zorlamadığım için, hoşlanıyorum diye kandırmağa çalışmadığım için rahat rahat, doyasıya esniyorum. Kişioğlu düzeltmediği kusurlarını giderek birer üstünlük, birer erdem saymağa başlar, ben de sağ beğenim olmadığı için sevinmeğe, sağ beğeniye gülünç bir şey saymağa başladım. Hani doğru da değil mi? Sağ beğenileri olanların haline bakın bir yol. Bir şeyi, örneğin bir tilciği istemediler mi, hemen yapıştırtıyorlar: "Sağ beğeniye uymuyor bu!" *Ruh* yerine *tin* demeye, *-sel*, *-sal* eklerini kullanmağı beğenileri kaldırmıyormuş. Bunu bir söyleyişleri, bir kesip atışları var, sanırsınız ki akan suları durdurmağa yeter. Kimi de kalkıyor, birtakım tilciklerin, duyguların, düşüncelerin edebiyatdışı edilmesini istiyor. Şiirde, hikâyede öyle her şeye dokunulamazmış, ince duyguların, ince düşüncelerin sözü edilmeliymiş. Daha bunun gibi nice buyuruldular. Siz de uyacaksınız, boyun eğeceksiniz bütün dediklerine. Elbette! boru değil, sağ beğeni adına konuşuyorlar. Onlara uyacaksınız, bütün dediklerine boyun eğeceksiniz de birtakım tilcikleri, konuları sokmıyacaksınız edebiyata, sınırlandıracaksınız, günden güne daraltacaksınız edebiyat alanını, cılızlaştıracaksınız; bütün şairler, yazarlar süzük, baygın bakışlı olacak, ah edecek, vah edecek, çağımızdan hoşlanmayıp geçmiş günlerin özlemini çekecek, ölmüş düşünlerle geçinip gidecek. Hani bir şiiri vardır Fazıl Ahmet Aykaç'ın, Recaizâde Ekrem Bey ağzından yazılmış, ince mi ince, kibar mı kibar bir hanımı anlatır: "*Ger tıflı talep ederse helvâ – Ma'sumta alır şekerli gevrek*". Boyuna sağ beğenilerini öne sürenler bana hep o hanımı hatırlatır.

Sağ beğeniye dayanmak, sağ beğeni adına konuşmak kendilerine türlü oyunlar oynuyor, gene de uslanmıyorlar. Bakıyorsunuz, yeni bir şair çıkıyor, anlıyamıyorlar onun dediklerini, hemen dudak büküp: "Bizim sağ beğenimiz var, böyle şeylerden hoşlanamayız" diyorlar. Yıllar geçiyor, o şairin önemi, onu beğenmemiş olanların yanıltmış oldukları anlaşılıyor, onlar gene sağ beğeni adına yargılamaktan vazgeçmiyorlar. Bütün sanat tarihi bize, sağ beğenin boyuna değiştiğini, bir ölçü olmayacağını gösteriyor, onlar bunu bir türlü kavrayamıyor, sağ

beğeni de sağ beğeni diye tepiniyorlar. A efendiler kendinize gelin, bütün yenilikler sağ beğeni adına kötülenmiştir, başka memleketlerde olup bitenleri bir düşünün, örneğin Fıransa'da: Victor Hugo, Stendhal, Zola, yâni bugünün sanatını kurmuş olanların başlıcaları, sağ beğeni adına yerilmiş, eserlerinin yaşayamıyacağı söylenilmiştir. Yalnız onlar mı? Birtakım adamlar vardır, sağ beğenilerini öne sürüp de Shakespeare'e, Dostoyevski'ye, Wagner'e, Rodin'e dudak bükerek. Öyle kimselerin değerini seçemiyen, onları aşağılıyan, önemlerini kavrayamıyan bir ölçü yanılmaz bir ölçü, diye öne sürülemez. Sizler ölüye, ölmüş olana bağlanıyorsunuz da canlıyı göremiyorsunuz, bugünkü kişilerin dünkü değer yargılarına göre yaşamalarını diliyorsunuz.

Yeniliği ille beğeneceksiniz demiyorum, anlıyamazsınız yenilikten, size ananız, babanız, yahut okuldaki öğretmeniniz birtakım düşünceler, duygular aşılarmış, onlardan bir türlü yakınız kurtaramazsınız, kendi kendinize düşünüp, kendi kendinize duyup yeni değerler bulamazsınız, onu biliyoruz, sizden gücünüzü aşacak bir çaba beklemiyoruz, acınacak insanlarsınız, acıyoruz size, o cıvılgılığınızdan silkinemezsiniz. Ama bir toparlayın kendinizi, anlıyamadığınız yeniliklere saldırmayın, büzülün kendi köşenize, büzülün de Batı acununun da, Doğu acununun da eskilerini okuyun, tek güzelliğin onlardaki güzellik olduğuna, kişioglunun bundan böyle hiçbir şey yaratamıyacağına, geçmişe öykünmekten başka çıkar yol olmadığına inanın, karışmayız ona, anlamadığınız şeyleri size zorla anlatacak değiliz ya!.. Zaten kendinizi bir sıkıp da biraz anlar gibi olsanız bile yanlış anlarsınız, o yeniliklerde birtakım eskilikler bulmağa kalkışırsınız. Bırakın yenileri, uğraşmayın onlarla. Sizin için kapalıdır onlar. Siz aylı gecelerde bülbül dinleyin, kibar kibar konuşun, acayıp kafiyeler arayın. Yalnız kötülemeğe de kalkmayın. Bunu söylerken yenilerin değil, sizin iyiliğinizi düşünüyoruz: anlayışsızlığınızı pek belli ederek tuhaf durumlara düşüyorsunuz. Ne de olsa birer kişioglusunuz, size gülmek bizim de içimize dokunuyor. Bugün beğenmediklerinizin, sanatta yeni yollar arıyanların yarın kazandıklarını görünce şimdi söylediklerinizden belki utanacaksınız, sizi o utanmadan kurtarmak istiyoruz.

Yazar ile Eleştirmeci

Var mı bizde eleştirmeci, yok mu, şimdi onu araştırarak değilim. Şairlerimize, hikâyecilerimize sorun, çoğu, hemen hepsi yoktur diye kesip atıyor. Öfkeli öfkeli, içlerini çeke çeke... Yoktur diyelim de keselim o sözü. Bizde yok da nerede var sanki? Fıransa'da vardır sanırdık, bizde eleştirmeye özenenlere oradakilerden örnek almalarını öğütlerdik, oysaki orada da yokmuş. Kendisinden çok şeyler umulduğu söylenen genç romancılardan biri, M. Gabriel Veraldi, *La Parisienne* dergisinde çıkan bir yazısında, "Bundan iki üç yıl önceki moda, edebiyat ödülleriine çatmaktı... 1953 yılında ise eleştirmecilere kükrelemek, sağ beğeniye daha bir uygun bulunuyor" diyor. O ülkenin yazarları da eleştirmecinin anlayışsızlığından, ekinsizliğinden, ödevlerini gereğince yapmamalarından yakınıyor, onlar da "eleştirmeciler okumuyor kitaplarımızı, özetlere bir göz atmakla yetinip cızıktırıyorlar yazılarını, yalnız karınlarını doyurmağa bakıyorlar" diye homurdanıyor, tepiniyorlarmış.

Eleştirmeci dediğiniz titiz olur a, şair, hikâyeci kısmı ondan da titizdir, kolay kolay memnun edemezsiniz. Hakkı da yok mu titiz olmakta? Eleştirmeci dokunuyor ona, canını yakıyor. Siz günlerce, aylarca, kimi de yıllarca uğraşıp bir roman yazıyorsunuz, eleştirmeci okuyor onu, ancak birkaç saatını veriyor, sonra da burnunu kırarak bir "Olmamış!" diyor, beğense bile sizin koymak istediğinizden büsbütün başka şeyler buluyor o kitapta, gelin de buna kızmayın! oysaki siz neler ummuştunuz! eleştirmeci anlayacak sizin kitabınızı, hayran olacak, bu hayran-

lığı başkalarına da geçirmeğe çalışacak, bir yazı yazacak sizin için, yeryüzünde yüzyıllardan beri bir eşinizin görölmediğini söyleyecek, "İşte biz bunu bekliyorduk, bizim aradığımız romancı doğdu artık!" diyecek, tanıtacak sizi bütün yurttaşlara, adınızın, ününüzün sınırlar ötesine taşmasını sağlıyacak... Böyle düşler kurdunuz romanınızı yazarken, böyle düşler kurdunuz o romanı okşayıcı bir iki sözle eleştirmeciye gönderirken. Doğrusu, biraz küçümsersiniz o eleştirmeciyi, büsbütün değersiz bulmazsınız, kendisinden birtakım yararlıklar beklersiniz, o başka, ne de olsa gene sizin gibi değildir, size ulaşamaz, siz nerede o nerede? Siz bir yaratıcısınız, o değil, siz bir eser koymuşsunuz ortaya, bunca yıldır bütün ulusun dört gözle beklediği romanı, şu ölmezoğlu soyundan bir roman yazmışsınız, o becerebiliyor mu bunu? Evet, beğenirsiniz onu, beğenirsiniz ama şöyle yukarıdan beğenirsiniz, sizinle eşit olmadığını bilerek...

Peki, siz büyüksünüz, çok üstün değerleriniz var, ben de inkâr edecek değilim onları. Yalnız bir şey sorayım size: o adamın sizden küçük olduğunu, öyle büyük işler başaramadığını biliyorsunuz da, neden şaşıyorsunuz anlayışsızlığına? İkide bir kendiniz söylüyorsunuz: şair olamamış, romancı olamamış o adam da onun için işi eleştirmeciliğe dökmüş, şunun bunun yazdıklarını yermesi kıskanlığındanmış. Kıskançlığı bir yana bırakalım, diyelim ki onda siz yanılıyorsunuz, ama ne yapsın? Anlamıyor işte o adam. Büyük bir sanat gücü olsaydı, kendi de yazar, sizin gibi yaratırdı. Anlamakla yaratmanın büsbütün ayrı şeyler olduğunu mu sanıyorsunuz? Anlıyabilse, sanatın, yaratıcılığın gizlerini, sırlarını kavrıyabilse, kendisi de az çok, büyük küçük bir şeyler yaratır, kordu ortaya. Bunu düşünürseniz, ondan beklediğinizin gücü üstünde olduğunu, elinden gelmiyeceğini anlarsınız da bu kadar öfkelenmez, hınç bağlamazsınız ona.

şu da var: sizi tanıtacakmış o adam, yurttaşlara tanıtacak, adınızın sınırlar ötesine aşmasını sağlıyacakmış. Bakalım kendisini tanıyorlar mı? Bir gazetede, bir dergide yazıyor, o gazete, o dergi binlerce basılıp satılıyor, peki, ama bakalım o gazetede, o dergide onun yazısını okuyorlar mı? Kendisi tanınmıyorsa sizi nasıl tanıtır?.. Diyelim ki tanıyorlar onu, okurlar birini kaır-

mıyor onun yazdıklarının. Ama, biliyorsunuz, öyle pek değerli değil o adam; bir şair, bir romancı, bir yaratıcı olamadığı için eleştirmecilikle yetinmiş. Onun yazılarını beğenip okuyanlar, kaçırmayanlar da kendisi gibi pek de büyük bir değerleri olmayan, yazarın iyisinden, yaratıcısından anlamıyan kimselerdir. Kendinizi onlara mı beğendirmek istiyorsunuz? Ne olacak onlar sizi beğenirse? Yanımyamalak anlıyacıklar sizin yazdıklarınızı. Bununla da kalmıyacıklar, belki sizi aşağılaşmağa sürükliyecekler. Öyle ya! Baktınız ki o adamlar okuyor sizin yazılarınızı, arıyor, bunun için de siz para kazanıyor, eskisinden daha rahat yaşıyorsunuz, bırakıverirsiniz kendinizi, öyle kimselerin beğenip tutacakları yazılar yazmakla yetinirsiniz, günden güne *inersiniz* onlara doğru.

İyisi mi, böyle büyük işler beklemeyin eleştirmeciden, sizi tanıtmasını, ünlü bir yazar olmanızı sağlamasını dilemeyin ondan. İsterseniz hiç okumayın sizin için yazdıklarını, neden okuyacaksınız? Anlayışsızlığını görüp de kendinizi üzmenin yeri mi var? Okumayın... Kulağınıza söyliyivereyim: eleştirmecilerin benim için yazdıklarını okumam ben, övseler de okumam, yerseler de. Bir eleştirme yazısında benim adımın da geçtiğini görünce hemen kapatıveririm, geçiveririm. Ama siz geçemez, kapatamazmış, okurmuşsunuz. Onun da kolayı var. Bir eleştirmeci gözüyle okuyun o yazıları. Sizin şiirinizdeki, romanınızdaki yeniliği, üstünlüğü, şunu bunu, büyük büyük erdemleri görememiş, anlayamamış; bu anlayışsızlığı üzerinde durun, niçin anlamıyor? Gözlerini kapatan perde nedir, onu araştırmağa çalışın. İnceleyin bunu, yazıp ortaya koyun, böylece eleştirmenin, gerçek, faydalı eleştirmenin ne olduğunu öğretirsiniz. Ama siz yaratıcısınız da eleştirme ile uğraşmazsınız, o işi küçük görürsünüz kendinize. Demeyin öyle, eleştirmecilik yaratıcılıktan küçük olabilir, ama bakın, bizde eleştirme yok diye yakınıyorsunuz, eleştirme olmamasını, gerçek eleştirmeciler yetişmemesini edebiyatımız için, düşünce hayatımız için bir eksiklik sayıyorsunuz, siz yaratın o gerçek eleştirmeyi, bu da mı yakışmaz sizin yaratıcılığınıza?

Eleştirmeci sizi anlamıyor da okurlar anlıyor mu? Onlar kolayca görebiliyor mu sizin eserlerinizdeki değeri, üstünlükle-

ri? Okurlar beğeniyorsa sizin yazdıklarınızı, anlayabiliyorsa, eleştirmeciye ne yapacaksınız? Bir yararlığı dokunamaz size o adamın. Yok, okurlar da sizin yazılarınızı beğenmiyor, anlamıyorsa... Hayır, kendinize kûsûn siz demiyeceğim, belki gerçekten bir değeriniz yoktur, bir de bunu düşünün demiyeceğim. Der miyim hiç? Terbiyeli adamım ben. Hem söyledim, sizin üstünlüğünüzü inkâr edecek değilim... Ama öyle ise, yalnız eleştirmeciye kızmayın, onunla birlikte bütün okurlara da kızın, "Bizde eleştirmeci yok" demekle kalmayın, "Bizde okur yok, okurun iyisi yok!" deyin. Böyle dersiniz eleştirmeciye de herhangi bir okur diye bakarsınız; izlenimlerini, duygularını kendine saklamayıp söyleyen bir okur... O zaman eleştirmecinin ne olduğunu anlarsınız da hoşgörürsünüz tepkilerini, anlayışsızlığını. Susmasını bile hoşgörürsünüz.

Devrim

Eski şiirimizi, Divan şiirini, bilirsiniz, severim, çok severim. Bir yandan da kızarım ona, onu sevdiğim için kendime kızarım. Kapatmalıyız artık o edebiyatı, büsbütün bırakmalıyız, unutmmalıyız, öğretmemeliyiz çocuklarımıza. Onu sevdikçe, Fuzuli, Baki, Naili gibi şairleri okuyup bir tat duydukça, çocuklarımıza da belleteceğiz, sevdireceğiz diye uğraştıkça Doğulu olmaktan silkinemiyeceğiz, kurtulamıyacağız, Batı acununa gerçekten karışamıyacağız. Bizim bugün ülkemize girmesini, yayılıp yerleşmesini dilediğimiz görüşten, anlayıştan apayrı, onunla bağdaşamaz bir anlayışın, görüşün ürünüdür o. Musikimiz gibi. İkisi bir arada yürüyemez. Ya biri, ya öteki. Birinin, Doğü düşünüşünün yarattığı şiirin, edebiyatın artık yaralanmış olduğunu, bize yetmediğini, içimizde yankılar uyandırır da dahi çağırını geçirmiş, yapacağını yapıp göçmüş olduğunu biliyoruz. Ne duruyoruz? Gömelim onu. Onu gömelim de ötekinin tutunmasına, gelişmesine engel olmasın.

Onun sesi içimize işliyor, bizi kavırıyor, duygularımıza dillemeç oluyormuş. Öyledir elbette, değildir dedim mi? Bunca yüzyıldır onunla yoğrulmuşuz, onu benliğimize, benliğimizi ona sindirmişiz. Sevinçlerimizi, acılarımızı, sevgilerimizi, bütün iç yaşayışımızı onunla anlatıyoruz. Bir Fuzuli beyti işittik mi, ne dediğini iyice kavrayamasak bile, bizi söylediğini, bizden bir şey olduğunu, yüreğimizde bir teli titrettiğini duyuyoruz. Ama işte bunun için kapatmalıyız, bırakmalıyız, unutmmalıyız o şiiri. Bizim duygularımızın ezgisi olduğu için, gücünü bizim

duygularımızdan alıp bizim duygularımızı beslediği için atmalıyız onu. Bugün düşüncelerimizle duygularımız birbirine uymuyor, kendimizi duygularımıza kaptırdık mı, bize düşüncelerimizin gösterdiği yönden uzaklaşırız, döneriz. Ya duygularımızı dinliyeceğiz, onlara uyacağız, ya düşüncelerimizin dilediği yaşayışa varacağız. Duygularımızı feda etmeden düşüncelerimizin dilediği görüşü gerçekleştirelim... Olmaz öyle şey. Duygular düşüncelere karşıt olunca onları yenerler. Komıyalım böyle olmasına, düşüncelerimizin gerektirdiği duyguları edinmeğe özenelim. Bir devrim çağı yaşadığımızı söylüyoruz, o devrimi içimizde de yapmalıyız, duygularımız da bir devrim geçirmeli. Yaşayışımızda, görüşlerimizde, düşünüşümüzde bir değişme olmasını istiyoruz. Bunu gerçekten istiyorsak, duygularımızın da değişmesine katlanacağız. Ağır bir ödevmiş, üzücü bir ödevmiş bu. Ne yapalım? Devrim dediğiniz de ko'ay değildir ki! ağır yüklere, üzücü, ezici ödevlere katlanmağı gerektirir.

Divan şiirini, eski edebiyatımızı kapatacağız, unutacağız da çocuklarımıza ne öğreteceğiz? Beğenilerini nasıl işliyeceğiz? Dil duygusunu nasıl vereceğiz onlara? Bu soruların cevaplandırılması güç olduğunu bilirim. Divan şiirini, eski edebiyatı kapatmak demek, okullarımızdan edebiyat öğretimini, edebiyat eğitimini kaldırmak demektir. Aşağı yukarı. Yalnız yenileri, yahut Avrupa dillerinden yapılmış çevirileri okutmak yetmez a! bir de saz şairlerinin, Karacaoğlu'nın, Dadaloğlu'nun, Sümmâni'nin, Seyrani'nin şiirleri var, onları mı göstereceğiz? Hayır, onlardan da geçmeliyiz, onları da kapatmalıyız. Onlar da Divan şiirini yetiştiren görüşten, anlayıştan doğmuştur da onun için. Onlar da dünü söyler, onlar da dünün duygularını aşılayıp güçlendirir. Onlar, Divan şiirlerinden ancak biçimce ayrılır, öz gene o özdür.

Biliyorum eski edebiyatımızı kapatmanın okullarımızdan edebiyat öğretimini, edebiyat eğitimini kaldırmak olacağını. Ne yapalım ki başka çare yok. Neye yarıyor Divan şiirini göstermek? Çocuklarımıza dilimizi mi öğretiyor? Hayır, bütün o beyitlerdeki tilcikleri öğretirken söylüyoruz: "Sakın bunları kullanmayın. Kullanamazsınız da, kimse anlamaz, üstelik size gü-

lerler.” Onlardaki güzellik anlayışına inanıyor muyuz?  ocuklarımıza o güzellik anlayışını aşılamak istiyor muyuz? Hayır. “B g nk  toplum edebiyatı, sanatı böyle anlamıyor, siz yarın birer yazar olursanız, bunlardan büsbütün başka şiirler, hikâyeler yazmanızı istiyor. Kendinize bunları değil Avrupalı, Batılı yazarların eserlerini örnek edineceksiniz” diyoruz. Böyle demezsek, yalan söylemiş oluruz, çünkü biz bütün o Divan şiirlerini sevsek bile, toplumun artık onlardan ayrıldığını, onları istemediğini biliyoruz. Öyle ise neye yarıyor onları göstermek? Çocuklarda birtakım eski duyguların uyanmasına, tepmesine yarıyor. İşte o kadar. Yâni zararlı bir etkileri, b g n yayılıp yerleşmesini dilediğimiz görüş için zararlı bir etkileri oluyor. Bir yandan Fuzuli’yi, Baki’yi okutacaksınız, bir yandan da çocuklara asıl  n tlerin Homeros, Sophokles, Shakespeare, Moli re, Balzac olduklarını s yliyeceksiniz. Oysaki bunlar onlarla geçinemez, bunlar onların öğrettiklerini çürütür, yıkar. İki birbiri ni   r t p yıkar, sonunda hiçbir şey belletmemiş olursunuz.

şimdi bana: “Doğu edebiyatı ile Batı edebiyatı biribirinden senin sandığın kadar ayrı değildir, ikisinin de temelleri birdir, birinden ötekine geçilebilir. İşte bak, Avrupalılar da Doğu’nun şairlerini beğenerek, severek okuyor” demeyin. Bilirim  yle olduğunu. Avrupalılarda, Avrupalı düşünüşü ile yetişmiş kimse-lerde bir merak, bütün dünyayı anlama özeni vardır. Yalnız Doğu acununun değil, yabancılara sanatını dahi inceleyip ondan kişioğluna değgin, kişioğlunun özünü aydınlatacak bilgiler çıkarırlar. Bundan başka, kişioğullarında, görüş, anlayış ayrılıklarının gideremediği, bozamadığı bir birlik olduğu da söylenebilir. Bir İngiliz lordu ile Afrikalı bir kara, görünüşte biribirlerinden ne denli ayrı olurlarsa olsunlar, özlerinde gene onları birleştiren bir şey vardır. Bunun için Shakespeare’in eserleri kararları besliyebileceği gibi karaların sanatından da bir İngiliz lordu, i inin azığını çıkarabilir.

Bu doğrudur, ama yüksek bir alanda doğrudur, okullardaki çocuklara bunu sezdiremezsiniz. Bunu onlara sezdirmeğe kalkarsanız, zihinlerini büsbütün karıştırırsınız. Ben size Fuzuli ile Shakespeare arasında hiçbir benzerlik, birlik yoktur dedim, ancak o benzerliği, o birliği edebiyat ile, kişioğlu ile epey-

ce uğraşmış olanlar kavrayabilir. Yeni başlayanlar için, onlar birbirine hiç uymıyan iki adamdır. Fuzuli'yi okuyarak günün birinde Shakespeare'e ulaşmak olmayacak iş değildir. Ama biz bugün Homeros'la, Sophokles'le, Batı acununun yazarları ile beslenmiş bir ekine, *culture*'e susadığımızı söylüyoruz. Bizim için erek, Fuzuli yolu ile, Hafız yolu ile Shakespeare'e, Goethe'ye ulaşmak değil, Shakespeare, Goethe yolu ile Fuzuli'yi, Hafız'ı anlamaktır.

Sanat İçin

Sevmez olur muyum doğayı? (Siz isterseniz beğenmeyin, “doğa” demek “tabiat” demekten daha hoşuma gidiyor benim.) Bayılırım doğaya. Gündüzüne, gecesine, otlarına, çiçeklerine, gölgelerinde dinlenen ağaçlarına, sularına, çorak, kupkur topraklarına kadar her şeyine, her şeyine bayılırım. Naili: *“Mestâne nukuş-ı suver-i âleme baktık – Her birini bir özge temâşâ ile geçtik”* diyor. Ben de öylesine, vurguncasına severim doğayı. Gene de güzeldir diyemiyorum. Doğaya bakmaktan aldığım tat, “güzel” sözünden anladığıma uymuyor. Daha doğrusu ben de, John Ruskin gibi, doğaya, önümde uzanıp giden yeryüzüne bakarken: “Ne güzel!.. Ne güzel!..” diyorum, ama bir şiir için, bir resim, bir ezgi için “güzel” dememe benzemiyor bu, ondan büsbütün başka, büsbütün ayrı. Birini yalnız duygularımla, ötekini daha çok düşüncemle söylüyorum. Duygularımla güzel bulduğumda sanat yoktur, düşüncemin güzel bulduğu şey ise sanatın ürünüdür.

Bunun içindir ki beni duygularımla yakalamağa, duygularımdan yakalamağa kalkışan sanat yapıtları (hatırınız için “dörüt” demeği bıraktım, “sanat” diyorum, ama “eser” yerine “yapıt” demeği de bırakacak değilim ya! “dörüt” gibi değil o, kolayca anlaşılıyor ne demek olduğu), beni duygularımdan yakalamağa kalkan sanat yapıtları içimde bir korku, bir çekinme uyandırır: “Beni aldatmak, kandırmak istiyor” derim. Gerçekten güzel olsa, güzelliğine inansa, kandırmağa, aldatmağa kalarmı? Bende duyguları işletmeğe, onlar sayesinde beni coş-

turmağa özenmez, çırcıplak çıkar önüme, sanata vergi olan değerleriyle beğenilmek ister. Kendi âleminden çıkıp duygular âlemine girmez.

Günümüzün “soyut resim” dedikleri sanatını, doğrusu, anlamıyorum. Ama o yolda çalışan sanat adamlarının haklı olduğuna inanıyorum. Ne yalan söylüyeyim, o sanatı biraz da anlamadığım için, güzelliğini seçemediğim için beğeniyorum. Benim gibi anlamıyan, hiçbir resim ekini olmıyan bir kişinin de anlıyabileceği, sevebileceği yapıtlar veren bir sanat adamı, sanatından ayrılıyor, ona yabancı öğeler (*unsurlar*) karıştırıyor demek değil midir? Soyut resme özenenleri, sanatlarını yabancı öğelerden temizlemeğe çalıştıkları için alkışlıyorum. Yaptıkları her resmin bir değeri var mı? Bilmem onu, resimden anlıyanlar, gerçekten bir resim ekini edinmiş olanlar söylesin. Ben onların yapıtlarını değil, tuttukları yolu, ülkülerini beğeniyorum.

Söylemediğimi söyletmeyin bana. Soyut resim dışındaki yapıtların bir sanat değeri olamayacağını ileri sürmedim. Onlarda da var elbette. Anlıyanlar onları da konuları için değil, sanatları için beğeniyor. Ama onları veren ressam, yapıtlarının, birtakım sanat dışı sebeplerle, anlamıyanlarca da beğenilmesinden kaçınmıyorlar. Bence asıl sanat adamı, asil sanat adamı, sanattan anlamıyanları yanına yaklaştırmamağa çalışan adamdır. Konuşur onlarla, düşer kalkar, ama onlara sanatından açmaz, sanatına ilgilendirmek istemez onları.

Sanat yapıtlarını kalabalığın, çoğunluğun anlamasını o yapıtlar için bir değer sayanlara, “Sanat halkın hizmetinde olmalıdır” diyenlere işte bu yüzden tutuluyorum. Halkın iyiliğine çalışır gibi gözükyörlar, belki de gerçekten halkın iyiliğine çalıştıklarını sanıyorlar, ancak sanata kötölük ediyorlar. Dolayısıyla halka da kötölükleri dokunuyor, çünkü çoğunluğa bir kendini beğenme aşılyörlar. Bakıyörsunuz ki halk, çoğunluk: “Biz bunu anlamıyörlar, demek ki bu değerli bir şey değildir, ortadan kaldırılmalıdır” diyor, kendi âleminde yaşayıp çalışan sanat adamına düşman kesiliyörlar, alay ediyörlar, eziyet ediyörlar.

Sanat halkın, toplumun hizmetinde değil midir? Değildir demiyeceğim, ama bilim ne kadar toplumun hizmetinde ise, bütün insanlığın hizmetinde ise sanat da o kadar toplumun,

bütün insanlığın hizmetindedir. Bilim adamı çalışmalarından bütün dünyanın faydalanmasını ister, bulduğu doğruları bütün insanlara öğretmeğe özenir, ama bunun için işini kolaylaştırmaya, çoğunluğun anlamıyacağı konulara dokunmaktan çekinmeğe kalkmaz. Sanat adamı da öyledir, yaratacağı güzelliğin çoğunlukça anlaşılıp anlaşılmamasına aldırmaz, "Halk bunu beğenmiyecektir" diye bir yapıtı ortaya koymaktan vazgeçmez. "Anlasınlar, uğraşsınlar kendilerini aşsınlar da bunun güzelliğini kavrasınlar" der. Vakti varsa, açıklamalardan hoşlanıyorsa yapıtını anlatmağa çalışır, ama gönlü istemezse ona da girişmez, yapıtını ortaya kor, bırakır. Onun bir gün anlaşılacağından, beğenileceğinden şüphesi yoktur, çünkü güzel olduğuna inanarak yaratmıştır onu, o güzelliği bir gün başka gözlerin de göreceğini kesin olarak bilir. Belki yanılmıştır, yapıtı güzel değildir, hiçbir zaman anlaşılmıyacak, beğenilmiyecek bir şeydir. Ne yapsın? Kendisi ancak o kadar başarıyor, elinden ancak o kadar geliyor. Çoğunlukça anlaşılan, beğenilen çeşitten yapıtlar verirse onlar sanki daha mı değerli olacak? Elbette onlar da bir takım cılız yapıtlar olmaktan kurtulamaz, üstelik sanat adamını da kendi kendinden tiksindirir, inanmadığı bir işe çalışmış olduğu için onu da sanatından soğutur.

Neden bu kadar karışıyorlar sanata? Neden sanat adamının ille toplumun, çoğunluğun buyruklarına uymasını, ille ısmarlama yapıtlara çalışmasını istiyorlar? Bir kişiyi sanata götüren eğilimi bilmiyorlar, duymuyorlar da onun için. Falanca neden şiirler yazıyor, neden resim yapıyor, ezgi düzüyor, bunu bir türlü kavrayamıyorlar. Sanatın boş bir uğraşma, çocukça bir eğlence olduğunu sanıyorlar. Ama şundan bundan da sanata saygı göstermek gerektiğini öğrenmişler: "Peki, ama sanat adamı da ancak bizim anlayabileceğimiz yapıtlar versin, bizi ilgilendiren konulara dokunsun, bize bir şeyler öğretsin" diyorlar. Anlamıyorlar ki bunu söylemek, sanata saygısızlık göstermektir.

Doğrudan doğruya sanatla uğraşmıyanların böyle düşüncelerine şaşmıyorum. Ne yapalım, anlamıyor onlar sanattan, sanat onları kavramamış. Ama sanat adamları da böyle söylemeğe kalkınca tutuluyorum. Mademki sanata inanmıyorlar, sa-

natın şuna buna birtakım doğrular öğretmekten, birtakım düşünceler aşılamaktan başka bir ereği olduğunu anlamamışlar, mademki o doğruların, o düşüncelerin güzellikten üstün olduğuna, güzelliğin de onlara hizmet etmesi gerektiğine inanıyorlar, ne için uğraşıyorlar sanatla? Bıraksınlar o alanı...

Okurken

Bir dergi gelir İzmir'den, aylık bir dergi: *Kervan*. Gençlerin çıkardığı bir dergi. Her sayısını okurum. Biraz geç kaldı mı: "Kapandı mı yoksa?" diye üzülürüm. Bir ay çıkmamıştı, sonra baktık, kılığını değiştirmiş, gazete biçimine girmiş, gene göründü, sevindim. İyi midir o dergilerin yazıları? Hepsi iyi olur mu? İyisi de var, iyi olmıyanı da.

Nisan sayısında Esat Ahmet imzasiyle bir yazı vardı, yazarlarımızdan birine çatıyordu, ona çatarken bana da şöyle bir dokunuvermişti. Sevmemiştim o yazıyı, iyi değildi, tatsızdı, Bay Esat Ahmet kalemini daha kullanamıyordu pek, bir karışıklık, bir sıkıntı seziliyordu deyişinde. Mayıs sayısında bana çatmış, yere sermiş, ezmiş beni, bitirmiş... Hemen söyleyeyim, bana öyle geliyor ki bir ay içinde Bay Esat Ahmet yazı yazmağı epeyce öğrenmiş, çok ilerlemiş, kalemine bir canlılık gelmiş. Dilerim, daha da ilerlesin. İlerlemesi beni çiğnemekle olacakmış, olsun, ben ne yapar yapar, kalkarım ayağa. Kalkamasam da ne çıkar?

Ne istiyor benden Bay Esat Ahmet? Niçin öyle yere seriyor beni, eziyor, bitiriyor? Söyliyeim suçumu. Geçenlerde, bir yazımda, halk için sanat isteyenlere takılmışım. Bence halk için sanat olmaz, sanat herkes içindir. Sanat eri çalışır, bir eser kor ortaya, onun güzel olduğuna inanır, o güzelliği herkesin anlamasını, kavramasını ister. Kimse anlamasın diye yaratmaz, herkes anlıyabilsin diye de yolundan şaşmaz. Benim bu kanıda olduğumu anlatırken Mallarmé'yi de anmışım, o şair evinin al-

tındaki kahveye gelen işçiler, yoksullar kendi şiirini niçin anlayıp sevmiyorlar diye üzülürmüş. Bay Esat Ahmet işte buna tutulmuş, Mallarmé'nin "Brise marine" adlı şiirinin birkaç mısraını, aslını değil, çevirisini ele alıyor, öyle sözler söyleyen bir şairin bütün insanlar için, insanoğlu için yazdığına inanılmıyacağını bildiriyor. Buna inanmak için insanın "ya çok iyi niyetli, ya da Donkişot muhayyileli" olması gerekmiş. Ben, doğru, ak ağınlıyım, saf, bön bir kişi. Don Quixote'ye benzer bir şeyim var mı, bilmem orasını.

Mallarmé'nin evinin altındaki kahveye gelen işçiler, yoksullar, o şairin şiirlerini anlayamazlardı elbette. Shakespeare'in, Dante'nin, Goethe'nin yazdıklarını da anlayamadıkları gibi. Neden anlayamazlar? Onları anlasınlar diye yetiştirilmiyorlar da onun için. Mallarmé'nin üzüntüsü, insanlar arasındaki bu ayrımlar yüzünden, bu eşitsizlik yüzündendir. Bir insanın yarattığı her güzellikte bütün insanların hakkı vardır, hepsinin onu tadabilmeleri gerektir, insanlık buna doğru yürümelidir.

Öyle sanıyorum ki Bay Esat Ahmet de: "Sanattan anlamak yalnız seçilmişlere, yâni ancak zenginlere, büyüklere vergidir, varsın kara kamu sanattan anlamasın!" diyenlerden değildir. Öyle de söylemiyor. Mallarmé'nin şiirinden anlamıyanlardan yana olup Mallarmé'ye dudak büküyor. Sanat eri öyle "Brise marine" gibi eserlerle uğraşmamalı demeğe getiriyor. Sözlerini, varmak istediği sonucu iyice anladım, Bay Esat Ahmet sanat erinin halk için çalışmasını, halkın anlayabileceğinden öteye gitmemesini istiyor. Sanatı halka götürecektir, aşağılaştırarak. Benim gibi ak ağınlılar, saflar, bönler, Don Quixote'ler buna razı olamayız. Halkın sanattan anlamasını istiyoruz biz, halk için uydurulmuş ucuz, kolay bir sanattan değil, gerçek sanattan, en yüksek sanattan anlamasını istiyoruz.

Suçum yalnız bu değil. O yazımda benim de bir dâvâ adamı olduğumu söylemişim. "Sanat dâvâsına, dil dâvâsına çalışıyorum" demeğe getirmişim, dil dâvâsının bence bu toplumun en önemli, en büyük dâvâsı olduğunu söylemişim. Parmağını uzatıyor bana Bay Esat Ahmet, gülerek, kahkahalarla gülerek gösteriyor beni: "Gördünüz mü? Barış dâvâsı önemli değil, köylünün kalkınması dâvâsı önemli değil, verem dâvâsı önemli

değil, işsizlik önemli değil, o değil, bu değil, ille de dil dâvâsı... İlâhi kızcılık" diyor.

Belli, sağduyusu var bu Bay Esat Ahmet'in. Öyle büyük dâvâlar dururken dil dâvâsıyla uğraşırlar mı hiç? Hele yeryüzünde barış olsun, köylü kalkınsın, veremin adı unutulsun, işsizlik kalmasın, bir soluk alalım, ondan sonra dil işine bakarız? Hani birtakım derin derin düşünceli yazarlarımız var, görüyorlar bu milletin çektiklerini, görüyorlar da: "Ahali hastalıktan kırılırken opera oynatılmaz, resim sergisi açılmaz, şiir yazılmaz, roman yazılmaz..." diye bağırıyorlar; belli, Bay Esat Ahmet'in de onlar gibi, onlar kadar sağduyusu var. Nasıl da yazmışım ben o yazıyı? Sağduyu denilen şey bende hiç de mi yokmuş?

Ama uslanamıyorum bir türlü, bu kör-kör-parmağım-gözüne doğruları göremiyorum, kavriyamıyorum. Uslanamadım, o doğruları göremediğim için de Bay Esat Ahmet'e şöyle diyeceğim: "Barış dâvâsına mı katılmak istiyorsunuz? Çok iyi! önce dille uğraşın. Köylünün kalkınmasını mı istiyorsunuz? Çok iyi! önce dille uğraşın. Veremin kalkmasını mı istiyorsunuz? Çok iyi! önce dille uğraşın... Önce dil. Dil düşüncenin aracıdır da onun için. Dilsiz düşünülemez. O sizin söylediğiniz dâvâların hepsi de düşünceye dayanır, demek ki dile dayanır. O sizin dediğiniz dâvâlara Avrupalılar bizden daha iyi çalışıyorlar. Neden? Yüzyıllardan beri kurulmuş bir dilleri var da onun için, o dille düşünebiliyorlar, o dilin yardımı ile düşündüklerini söyleyebiliyorlar da onun için. XVI. yüzyılda Ronsard, Rabelais, Amyot, Montaigne gibi adamlar Fransız dilini kurmasalardı, bir Descartes yetişemezdi, Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Diderot yetişemezdi, Fransız devrimi olmazdı. Opera yapmazsanız, resim sergileri açmazsanız, şiirler, romanlar yazılmazsa, hem de yalnız sizin dilediğiniz gibisinden değil, her çeşidinden sanat eserleri yaratılmazsa, iyi yaşamının, güzel yaşamının bir değeri olduğu sezdirilmez, kafalar işletilmezse ülkeyi hastalıklardan kurtaramazsınız, köylüyü kalkındıramazsınız, yeryüzünde barışı kuramazsınız. Bakın tarihe, göreceksiniz ki büyük sanat eserleri, Phidias'ın heykelleri, Sophokles'in, Euripides'in, Aristophanes'in oyunları, Vergilius'un şiirleri yaratılmış da on-

dan sonra o sizin söylediğiniz büyük dâvâlarla uğraşılmış. Siz bunu sadece bir tesadûf mü sanıyorsunuz? Ben de sizi parmağım ile gösterip: “Böyle işleri tesadûfün yaptığına inanan şu adamı görüyor musunuz?” dersem ne yaparsınız? Sağduyunuzla yaşayın, Bay Esat Ahmet!

Kendimizi Tanıtalım

Tanıtalım kendimizi, edebiyatımızı tanıtalım, sanat adamlarımızı tanıtalım, fikir eserlerimizi tanıtalım diye tutturmuşuz, boyuna yolunu arıyoruz. Değil mi ya. Efendim! büyükten büyük bilginlerimiz, düşünürlerimiz, eşsiz sanat adamlarımız, hikâyecilerimiz var, daha da yetişiyor, şiir dersenez, bize vergi. Avrupalı bir öğrense bizi, parmağı ağzında kalacak: "Neler varmış da ben bilmiyormuşum! edebiyat dediğin, sanat dediğin, bilim, düşünce dediğin Türkeli'ndeymiş, ben yüzyıllarca karanlıklar içinde yaşamışım!" diyecek. Kendimizi tanıtsak, bir uyanış olacak Batı'da, eskisi hiç kalır yanında. Gelgelelim, yolunu bilmiyoruz kendimizi tanıtmanın: Basın-Yayın birtakım kitaplar çıkarıyor, olmuyor, *Tercüme* dergisi bizim yazarlarımızın yazılarını Firenkçeye çeviriyor, olmuyor, Avrupalıyı bir türlü uyandıramıyoruz. İnat bu ya! ilgilenmiyor bize.

Bir şey sorayım ben size: Fransızca, İngilizce birtakım kitaplar vardır, şuranın edebiyatı, buranın edebiyatı diye. O kitapların, o şuranın, buranın verdiği paralarla çıktığı bellidir, siz alır da okur musunuz onları? Bazılarını gönderirler size, açar mısınız onları? Belki şöyle bir karıştırırsınız, ama dikkatle okumazsınız, okusanız da hatırınızda kalmaz. Peki, siz onları okumazsanız, bizim çıkaracağımız kitabı Avrupalı niçin okusun? Siz ilâna, çığırtkana kanmazsınız, Avrupalı kanar mı?

Meraklı bir adamdır Avrupalı dediğiniz, bir yerde kendisinin gerçekten beğeneceği, güzel bulacağı, diline çevirmeğe özeneceği bir şey varsa, arar bulur onu. Bakın, bizim Nasrettin Ho-

ca'yı da Avrupalı az çok bilir, ama gidip de biz tanıtmamışızdır, kendisi gelmiş, duymuş, öğrenmiş. İranlıların Hafız'ını, Sadi'sini, Hayyam'ını Batı'ya Basın-Yayın kurumları mı öğretmiştir? *Bin Bir Gec'e*'yi Avrupa dillerine, hükümet kuvvetiyle mi tanıtmışlardır? Bizim de bugün çok değerli, bizi sevdirmeye yetecek eserlerimiz olsa, hiç üzülmeyin, Avrupalılar bulurlar onları, bizden para alarak değil, üstüne kendileri de para vererek dillerine çevirirler.

Biz kendimizi beğenmek için fırsat arıyoruz da onun için kendimizi tanıtalım diye tepiniyoruz. Yazarlarımızın her biri de ancak kendisinin beğenileceğini umuyor. Kendisi Avrupa'lara lâıyk bir insandır da onun için, yanlışlıkla bu toplumda doğmuştur, öyle buluşları, öyle düşünceleri vardır ki Avrupalıların göklere çıkardıkları yazarların dediklerini solda sıfır bırakır. Kendinden başkalarına gelince, Avrupalıların bizim yazarlarımızı beğenmeyeceğinde o da benimle beraberdir.

Ufuklar adlı yeni, küçücük bir dergi çıkmış, onu karıştırırken düşündüm bunları. "Yabancılar hangi yazılarımızı tanıtalım?" diye bir soruşturma var onda. Bir İngiliz dergisi, bugünkü Türk edebiyatından seçilmiş yazılarla bir sayı çıkaracakmış, *Ufuklar* dergisi de ona konacak yazıların hangileri olması gerektiğini soruyor.

Baktım, ben de cevap vermişim o soruşturmaya. Cevap vermedim de dergiyi çıkaranlar benim ağızımdan lâf uydurmuşlardı demek istemiyorum, söylemişimdir, insanın yüzü tutmuyor, birkaç ad sayıyor. Ama unutmuştum. Dergide görünce güleceğim tuttu. Bakın kimleri söylemişim: "Şiir – Orhan Veli: Dalgacı Mahmut; Oktay Rifat: Zeytinyağlı Dolma, Fadik; Metin Eloğlu; Xavier Cugat: Zurnanın Zırt Dediği Yer; Fazıl Hüsnu Dağlarca: Sivaslı Karınca. Hikâye – Sait Faik Abasıyanık; Orhan Kemal; Muzaffer Hacıhasanoğlu: Bir Fotoğraf Canlanıyor."

Şaşırdım kaldım bunları okuyunca: O benim saydığım şiirler nasıl çevirilir başka dillere? Örneğin Oktay Rifat'ın "Zeytinyağlı Dolma"sı ile "Fadik"i. Doğrudur, çok severim o şiirleri. Sırası gelmişken sorayım size: Oktay Rifat'ın yeni kitabını, *Aşağı Yukarı'yı* alıp okudunuz mu? O şiirler de var içinde, daha

başkaları da var. Ben hepsini güzel buluyorum, hele uzun bir "İstanbul Şiiri" var, bayıldım. Oktay Rifat iyi şairdir; günden güne de gelişiyor, daha çok güzel şiirler yazacaktır. Kafası bir yere saplanıveriyormuş, olsun! böyle şeyler beceriksiz şairler için bir kusurdur, şairin iyisi, kafası bir yere sapsansa da, güzel şeyler söylemenin yolunu bulur. Oktay Rifat buluyor o yolu... Ama bence, o kitaptaki şiirlerin biri bile başka dillere çevrilemez. Çevrilir elbette, çevrilmez olur mu? Ancak iyi bir şair, mizacı Oktay Rifat'ın mizacına uygun bir şair çevirebilir, yeniden yaratarak çevirir. Yoksa "Zeytinyağlı Dolma"nın Fransızcada ne olacağını bir düşünün, zıftıyla dolma gibi bir şey olur o.

Söylediğim öteki şiirler için de öyle, hiçbirisi Firençeye çevrilemez onların. Çevrilirse güzelliği, mânâsı, her şeyi uçar, bir şey kalmaz ortada. Hikâyelere gelince, onlar çevrilebilir, ama okunulur mu, beğenilir mi, bilmem orasını. Daha doğrusu, ummam. Sait Faik, Orhan Kemal, Hacıhasanoğlu iyi birer yazardır, bizim için çok değerleri vardır, gene de Avrupalıları ilgilendirebileceklerini sanmıyorum. Onlar gibileri çok oralarda.

Ufuklar dergisi şöyle bir şey de söylüyor: "Tabii, tercümenin iyi olması hiçbir zaman unutulmıyacak bir esastır ama o taraf, çaresiz, bu işe girenlerin gayretine bırakılacaktır". Yâni *Ufuklar* dergisi, çevirinin güzel olması gerektir, ama onsuz da olur diyor, bundan başka mânâ çıkarılamaz. Görülüyor ki ben pek anlaşılamıyacağım *Ufuklar* dergisiyle. Bir adam çıkacak, "Dalgacı Mahmut", "Sivaslı Karınca" gibi şiirleri üstünkörü İngilizceye çevirecek, gene de o şiirler bizi İngilizlere tanıttacak... Benim aklım almaz böyle şeyleri.

Ben bir şey sorayım *Ufuklar* dergisini çıkaranlara: bizim şairlerimizin Avrupalılara tanıtılması gerektiğine inanıyorlar. Peki, onları Türk okurlarına niçin tanıtmıyorlar? Dergiyi evirdim, çevirdim, şiirlerden hepsi başka dillerden çevrilmiş, bizim şairlerimizin hiçbirinden alınmamış. Neden? Değersiz mi buluyorlar onları? Değersiz buluyorlarsa ne diye dışarıya tanıtmak istiyorlar? Dedim a! benim aklım ermiyor o derginin işlerine.

Monsieur Gide

Monsieur Gide ölmüş. Öyle alışmışım, çoktandır hep Monsieur Gide derim. Gide, André Gide demeğe dilim varmıyor. Üzdü beni ölümü, saygılı bir hayranlığım vardı ona, günümüz yazarları içinde bildiklerimin bence en büyüğü oydu, en önemlisi. Yaşadığını bilmek içime sanki bir güven veriyordu. Yaşlıydı, seksenini aşmıştı, gene ihtiyarlamamıştı, ihtiyarlıyacak kişilerden değildi o. Gittikçe gençleşiyordu, geçmişin yığıp bıraktığı önyargılardan, bir zamanlar kendisinin de bağlı olduğu usdışı insanlardan silkiniyor, günden güne yenileşiyor, yeni insanın örneği oluyordu. Çağımızın eğilimlerini, özelliklerini anlamağa, anlatmağa çalışırdı. Burada "anlamak, anlatmak" biraz da kurmak demektir, yâni Monsieur Gide yeni çağın kurucularındandır, yeni görüşün, yeni duyusun birçok yönlerini ona borçluyuz.

Monsieur Gide çağımızın başlıca tanıklarından biriydi. Birçoklarımız yeni olaylar karşısında "Monsieur Gide ne diyecek acaba?" diye beklerdik. Ona uymak, onunla birlikte evet yahut hayır demek için değil, öğreticiliğe, buyuruculuğa kalkmazdı, kesip atmazdı, tartışmalar adamıydı. Monsieur Julien Benda bir yazısında alay eder, ona "Ben bu kanıdayım ya, paylaşmıyorum bu kanıyı" dedirtir (C'est mon opinion, et je ne la partage pas). Monsieur Gide bir kanı bildirmez, görmeğe, kavramağa, görüp kavradığını söylemeğe çalışır. Bunun içindir ki daima önemlidir dedikleri, onları işittikten sonra o olaylarda bizim önceden görmediğimiz birçok şeyler daha bulunduğunu anlar,

onlar üzerinde düşünmeğe başladık. Bir yargıç değildi Monsieur Gide, bir tanıktı, dedikleriyle olayın görünüşünü değiştiren bir tanık. Ama çoğu öyle bir tanığın dedikleri yargıcın yargısından ağır basar, zaman bir yargının yanlışlığını gösterebilir, öyle bir tanığın dediklerini çürütmez.

Bazan bir yan tutuyor sanırdınız, sonra çabucak ayrılıverirdi ondan. Ama bu bir kaçış, korku ile kaçış değildi, öteki yanın söyledikleri içinde de doğrular bulunduğunu, onların da hesaba katılması gerektiğini hatırlatmak içindi. Çağının başlıca tanığı olması bu yüzdendir. Bir tek yanın adamı olsaydı dediklerine elbette kendi duyguları, belki kendi çıkarı da karışabilirdi. Bir yandan olmaması, bir yanda durmaması sözlerinin değerini artırıyordu. Kendisi buna "açıkta olmak" (être en disponibilité) derdi: açıkta olacak ki bütün doğruları görebilsin, herhangi bir doğrunun yardımına koşabilsin. Bunun içindir ki zamanımız inanlarının hiçbirinin katılmasında onun payı yoktur, ama gerçeği aydınlatıp o inanları kuran görüşlerin hepsinde az çok payı vardır.

Monsieur Gide böyle bir tanık olmağı sanatına, anlayışına borçludur. Bir yerde "Benim her yeni kitabım, bir öncekinin hayranlarını şaşırtmak için yazılmıştır" der. Neden bunu dilemiştir? Gözlerini dünyanın yalnız bir haline dikmek istememiştir de onun için. Doğru ancak bütündedir, parçalarda değil, "Ne souhaite pas, Nathanaël, trouver Dieu ailleurs que partout." Yeryüzünde Alissa'lar, Michel'ler, Edouard'lar bulunduğunu bilir, içlerinden birini seçip de ötekilerden yüz çevirmeğe razı olmaz. Bütün insanları severdi demiyeceğim, Monsieur Gide'den açılınca "sevmek" sözü yerinde değildir, bir yavanlık gelir o söze: Monsieur Gide bütün insanlara dikkat eder, merak eder insanları. Mektuplarının bazılarını, "attentivement à vous" diye bitirir. "Dikkatle...": Monsieur Gide'in kişiliğini, sanatını en iyi gösteren söz bence budur. *CEdipe*'in başına Sophokles'in şu sözünü koymuştu: "Tanrıların yarattıkları arasında hayranlığa lâyık çok şey vardır, ama en lâyık olanı insandır." İnsanlar karşısındaki davranışı sevmekten çok üstündür, hayrandır onlara. Duygularıyla, gönlüyle sevmez onları, düşünceyle, kafasıyla sever, yaradılışının bir eğilimiyle, duyganlıkla

gitmemiştir onlara, onlara gitmek gerektiğini anladığı için gitmiştir. Bütün hallerini görmeğe, anlamağa çalışır. Bunun için de kendi haline çok bakmış, her şeyden önce kendine dikkat etmiştir. *Günce'sini*, yâni *Journal'ini* bunun için yazmıştır. Monsieur Gide'in güncesi başka yazarlarınkine benzemez. Öteki yazarlar birtakım düşüncelerini, buluşlarını, sonradan kullanmak üzere, kâğıda ilâştiriverirler, yahut kendilerini savunur, över, ne büyük bir insan olduklarını belirtmek isterler. Monsieur Gide'in böyle bir dileği yoktur, o, güncesinde kendini, André Gide denilen insanı, bütün halleriyle anlatmağa çalışır. Bunun içindir o güncede, nasıl söyliyeyim, bir çeşit nesnel öznelîk, *subjectivité objective* vardır. Bu, Monsieur Gide'in bütün eserlerinde görülür. Nesnel olmağa özenir, ama kişinin kendi özünden büsbütün çıkamıyacağını, ne denli uğraşırsa uğraşsın benliğinden kurtulamıyacağını bilir.

Hep güzel biçimler yaratmağa çalışır, her şeyden önce bir sanat adamıdır da onun için. Bir yerde "Eserlerimin ancak sanat bakımından, güzellik bakımından yargılanmasını isterim" der. Bir de şöyle bir sözü vardır: "Sen ancak kusursuz biçimler kurmağa bak, öz kendiliğinden gelir. Güzel bir ev kiracısız kalmıyacağı gibi, güzel bir biçim de mânâsız kalmaz, okuyanlar getirir onu. Biçimi böyle önemlemek de gene o nesnel öznelîğin bir ürünü değil midir? Güzel biçimlere bakacak, onları kendi içinizdekilerle dolduracaksınız yahut o güzel biçimler sizin içinizde birtakım yankılar uyandıracak, benliğinize işliyecek, genişletip zenginleştirecek. Bunun içindir ki Monsieur Gide'in herhangi bir kitabını, herhangi bir yazısını okuduktan sonra, iyice anlamamış olsanız dahi, size birçok şeyler söylediğini sezersiniz. Tüketilmez onun kitapları, bir daha, bir daha okursunuz, her seferinde de yeni bir şey bulursunuz. Onun eseri üzerine yazılanları okuyun, hepsi de ayrı bir yanını söyler, hiçbiri Monsieur Gide'i şöyle toplu olarak gösteremez. Onun eserini toplu olarak gösterecek gene ancak kendi eseri, kendi eserinin bütünüdür de onun için. *Ey Nathanaël! Monsieur Gide'i kendi eserinden başka bir yerde, kendi eserinin bütününden başka bir yerde bulmağa özenme.* Durmaz bir yerde. Bir kitabında gördüğümüz onun ancak bir yüzü, bir yanıdır. İlkçağ insanların düşün-

dükleri Proteus tanrı gibidir, kılıktan kılığa girer, değişir, gene de hep kendisidir, özü hep o özdür. Seçmek istemez, seçmeğe katlanamaz. "La nécessité de choisir me devint insupportable." Bunun içindir ki seçenler, bir yanı seçip ona bağlananlar, Monsieur Gide'i anlıyamamışlardır, onunla uzlaşamazlar. Maurice Barrès'in "Nereye varmak ister bu Gide?" demesini düşünün... Monsieur Gide bir yere varmak istiyen adamlardan değildir, bir yere varmak istemenin, bir yerde kalmak istemek olduğunu bilirdi de onun için. Bu bakımdan Goethe'nin "Hiçbir halde kalmamak, her hale geçmek" dileğini gerçekleştirmiştir.

Monsieur Gide'in eleştirmeciliği üzerinde de durmak âdetir. Son elli yılın Fransız eleştirmecileri içinde en büyüklerinden biri olduğunda şüphe yoktur. Birçok değerleri o bulmuş, birçok değerleri o yetiştirmiştir. *La Nouvelle Revue Française* yalnız Fransız edebiyatında değil, bütün dünya edebiyatında, bütün dünya düşüncesinde bir çığır açmıştır. O dergi, o derginin özü Monsieur Gide'in eseridir. *La Nouvelle Revue Française* toplum işlerinde olsun, sadece edebiyat işlerinde olsun, yalnız bir yanı tutmazdı. O dergide bir Alain'le bir Ghéon yan yana yazabilirlerdi. Ancak birbirlerine uymıyan, görüşleri, inanları birbirlerinininkinden büsbütün başka olan o insanlar arasında gene bir birlik olduğu sezilir ki bu da edebiyatı, fikir işlerini ciddiye almaktır. O dergide yazarlar için yazmak bir eğlence değildi, hepsinin de edebiyatı, fikir işlerini kendilerine dert edinmiş insanlar olduğu belliydi. İşte bu, Monsieur Gide'in eleştirmecilikte, yetiştirici eleştirmecilikte başlıca eseridir. Onun eleştirme alanında ne yaptığını anlamak için kendi yazılarını, *Prétextes*, *Nouveaux Prétextes*, *Divers*, *Incidences* gibi kitaplarını okumak yetmez, bütün *La Nouvelle Revue Française* akımını incelemek gerektir. O derginin önemini belirtmek için bir tek olayı söylemek yeter: Marcel Proust kendisinin de o akımdan sayılması, eserinin o dergiyi çıkararı yayınevine alınması için âdetâ yalvarmıştır. Denebilir ki bugünkü Fransız edebiyatının bütün büyük yazarları az çok o akıma bağlanmışlardır. Monsieur Gide'in eleştirmecilikte büyük eserlerinden biri de edebiyatı, *Symboliste*'lerin dar âleminden kurtarıp açık havaya, gerçek dünyaya çıkarmış olmasıdır. Bugün ben yaşta olanların hepimiz Remy de

Gourmont'a hayran olduğumuzu unutamayız, bizi o yetiştirdi, onun etkisini inkâra kalkamayız. Ama Remy de Gourmont'un görüşünün, sanat anlayışının bunaltıcı bir hava olduğunu bize Monsieur Gide sezdirdi. Monsieur Gide sanatın, edebiyatın kendisine, özü dışında bir ödev yüklenmesini mi istedi? Hayır. Sanatın, edebiyatın özgürlüğünü onun kadar savunmuş adam azdır. Ama *Symboliste*'ler, Remy de Gourmont, sanata, edebiyata gerçeğin dışında diye bakarlar, bir düş acunu diye görürler. Onların görüşünü Bay Yahya Kemal bir rubaisinde çok iyi özetlemiştir:

*Hapseyledi şehzadeyi zalim pederi
Bir kasra ki gözler göremez gökle yeri.
Aksetti o kasrın der ü divarından
Her saniye Bin Bir Gece efsaneleri.*

Monsieur Gide işte bu görüşe karşı çıkmıştır: sanatı, edebiyatı hayata getirdi, sanat adamlarını hayata bakmağa çağırdı. Onun yetiştirdiği yazarlar, düşünceleri, duyguları birbirlerinkinden ne denli ayrı olursa olsun, bu bakımdan birleşirler. Monsieur Gide ile edebiyat, hayattaki yerini, *Symboliste*'lerin küçümseyip âdetâ kaçındıkları eski yerini gene istemiş, gene almıştır.

Üzüldüm öldüğüne, yaşlanmışsa da genç kalmış olduğunu bildiğim için daha başka eserler vereceğini umuyordum. Seksenine yakın yazdığı *Thésée*'sinde hiçbir yorgunluk göstermez. Hep o canlı deyiş, söylediğinden çok daha ötesini sezdiren, düşünceyi işletip yankılar uyandıran deyiş... Gene de durmamıştı, çalışıyor, yazıyordu.

Olmesi bir bakımdan da iyi oldu: yeniler arasında ona bir tepki uyanmıştı. Büyük bir eser yaratmış, seksenini bulmuş, gene de yaşayıp duran bir insan... Yaşaması gerçek büyüklüğünün kavranılmasına belki de engel oluyordu. Artık ortada değil, öldü, zamanın tutkularından elini ayağını çekti, eseri kişioğlunun baba mirasına daha iyi karışabilecek, düşüncelerimizi, benliğimizi daha iyi besliyecek. Tohum çürümeli, ölmeli ki bereketli olsun.

de bir kolayını bulup iki kişiyle darıldı, oysaki birini pek severdi.

Öleceğini anlamıştı da ne üzülmüdü! üzülmeyebilir mi? Bu güzelim dünyayı bırakmak katlanılır iş mi? Bizlerden saklardı ama sonra duyup öğrendik: Tanrıdan şifa dilemek için sabah ezanında minarelerde çamaşırlarını bile dolaştırtmış. Gülmüyorum o haline, acıımıyorum, yaşamak sevgisi ulu, kutlu bir duygudur, insan, ömrüne bir yıl, bir yıl değil, bir gün katılması için Tanrıya da, kullara da yalvarabilir, yalvardığı için de küçülmez. Şimdi düşünüyorum da Ahmet Haşim'de bayıldığımız o canlılık belki de hayata o kadar bağlı olmasından geliyordu diyorum.

Ahmet Haşim'in kendi içine büzülmüş, dış âleme bakmaktan hoşlanmaz bir adam olduğunu söyleyenler vardır. Ancak şiirinde öyleydi. Yoksa gündelik hayatında başka insanlara, bütün topluma onun kadar değer veren adam az gördüm. Şu ne demiş? Bu ne demiş? Hep sorar dururdu. Bir kimsenin, en anlamıyacağı bir kimsenin bile kendini beğenmemesine katlanamazdı, büyük bir şair, büyük bir yazar olduğu herkesçe kabul edilsin isterdi.

Gerçekten büyük bir şair, büyük bir yazar mıydı? Orasını bilmiyorum, zaman gösterecektir. Ama öyle sanıyorum ki büyük bir şair, büyük bir yazar olduğunda kendinin de çok şüphesi vardı. Şüphesi olmasa başkalarının ne düşündüklerini o kadar merak eder miydi? Nereden geliyordu o şüphe? Ahmet Haşim'in şiiri, edebiyatı, kendi şiiri, kendi edebiyatı değildi de ondan gelirdi. Yazdığı şiirleri yazmak içinden doğmazdı, boyuna arar, iyi şiirin nasıl olması gerektiğini kitaplardan öğrenmek isterdi. Her okuduğu da bütün düşüncelerini, bütün benliğini sarıverirdi. Yazdıklarına bakın, birbirine pek benzemez birçok şiirler görürsünüz. "Şi'r-i Kamer"i yazan şairle "Serbest Müstezatlar"ı, sonra "Parıltı"yı, "Şafakta"yı yazan şair bir midir? Ahmet Haşim hiçbir zaman kendi şiirini, şöyle içinden doğan, yazılması kendisi için bir ihtiyaç olan şiiri bulamadı. Güzel şiirler, yâni benim güzel bulduğum, çok sevdiğim şiirler söyledi, ama şairlik sanki geçiciydi onda. Bütün ömrünü şiiri, doğru yolu aramakla geçirdi, kendini aramadı. Bunun içindir ki eserinde

bir akıl havası eser, aklın çabalaması sezilir. Bunu söylerken Ahmet Haşim'i, örneğin bir Paul Valéry'ye benzetmek istiyorum sanmayın. Paul Valéry akla inanmıştır, aklın şiirini yaratmak ister. Ahmet Haşim ise güzel neye inanacağını aklı ile bulmağa çalışır. Aklı, bir şiir, sanat gereci olarak almaz, şiiri bulmağa bir araç diye kullanır. Akıl bir yerde duramaz, bir şeyi buldu mu, başka bir şeyi bulmak ister, bir yaptığını yıktığı da olur. Ahmet Haşim'in bir şiirde duramaması, oradan oraya geçmesi bence hep bunun içindir.

Şiirini içeriden duymayıp dışarıdan bulduğunu kendi de gizlemezdi. "Kitapçıya şiir kitabı almağa gitmiştim, Henri de Régnier'nin kitabını buldum, okudum, o yüzden *Symboliste* oldum" derdi. Ama Ahmet Haşim Henri de Régnier'de kalmadı. Durmak belki iyi bir şey değildir, bir çeşit ölümdür, ancak bu kadar değişmek de iyi olamaz, insanın bir eser başarmasına engel olur. Ahmet Haşim'in de birkaç şiiri, birkaç çok güzel şiiri vardır, ama tam bir eser bırakmıştır denilemez.

Kendisinin *Symboliste* bir şair olduğunu söyler, *Symbolisme* diye bir çığır bulunduğuna inanırdı. Oysaki öyle bir şey yoktur. Fransa'da bir zamanlar birbirine benzemez, ancak hepsi de şiirde yeni yollar deniyen şairlerin topuna birden *Symboliste*'ler denilmiş. Birleştikleri tek nokta, yerleşmiş, yayılmış, yerleşip yayıldıkları için de eskimiş, yıpranmış şiir konularını, kalıplarını aşmak, yeniyi bulmak hevesiydi. Bu yenilik ihtiyacı, *sevda'sı* Ahmet Haşim'de de göze çarpar: her yeniliği beğenmeğe, tutmağa hazırdı. Ama yeni şiire Baudelaire kapısından, Verlaine, Mallarmé, Rimbaud kapısından değil, Régnier gibi küçük *Symboliste*'lerin kapısından girmişti. Çabucak eskiyiveren, eskiyele karışıp kaybolan bir yenilik.

Henri de Régnier'nin şiirini gençliğimizde hepimiz sevdik, gene de hoşlandığımız olur. Ama o şiire gerçekten yaratıcı bir şairin eseridir denilemez. Ahmet Haşim onun ilk şiirlerini çok sevdiği halde en büyük erdemini, asıl erdemini, göremedi. Henri de Régnier'de bir dil sevgisi, Fransızca sevgisi vardır: tertemiz, ahenkli, milletin yüzyıllar boyunca kendini gösteren beğenisine uygun bir dille yazmak ister. Ahmet Haşim bunu kavrasaydı kendi de öyle bir Türkçe ile yazmağa çalışırdı. Dili

bizim dilimiz değildi. Ne konuştuğumuz dil, ne de büyük şairlerimizin istedikleri dil. Ahmet Haşim'in dili ahenksizdir demek istemiyorum, onun da bir düzeni vardır, ama bizim bildiğimiz Türkçe değildir, yapma bir dildir. Şair elbette kendi dilini kurabilir, kurmalıdır da. Ancak kendisinde o dili kabul ettirmek, yaymak gücü de bulunmalıdır. Yoktu Ahmet Haşim'de o güç. Niçin? Özü zayıf bir şair miydi? Hiç de öyle olmadığını sanıyorum, tam tersine, güçlü, iyi bir şair olduğunu sanıyorum. Ama ne bulursa okuyan, Uzakdoğu şairlerini bile merak eden Ahmet Haşim bizim şairlerimizi okumazdı. Fuzuli gibi Bağdatlı olmakla övünürdü, gene de açıp okumazdı Fuzuli'yi. Öyle sanıyorum ki Baki Efendi'yi hiç bilmezdi. Gözü hep dışarıdaydı. Şair yeni bir dil yaratabilir, ama bunun için gereken gücü ancak gelenekten alır. Geleneği bilecektir, geleneği aşmak, genişletmek, geleneği bilmeden olmaz. Ahmet Haşim'in gözü hep dışarıda olmasını, Fıransız şairlerine öykünmesini bir suç saymıyorum. Yalnız kendi geleneğinin sınırları içinde kapalı kalan, dışarıyı merak etmiyen şair geleneğin tutsağıdır, bir şey yaratmaz, hep söylenmiş olanlardan başka bir şey söyleyemez. Her edebiyat dışarıdan gelen havanın işlemesiyle büyür, genişler, canlanır. Bizim büyük şairlerimiz de hep dışarıya, İran'a bakmışlardır. Ama onlar İran şairlerinde gördüklerini bize mal etmişlerdir, bir Türkçe zevki, Türkçe sevgisi vardır onlarda. Ahmet Haşim ise dışarıdan aldıklarına bizim damgamızı vuramamıştır. Nasılsa, nedense Türkçe yazmış bir Fıransız şairi sanırsınız. Biliyorum, bu suç Ahmet Haşim'in değil, yaşadığı zamanın suçudur. O yıllarda yaşamış şairlerimizin hangisinde gerçekten Türkçe zevki bulabilirsiniz? İşte Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin... Hiçbirinin Türk dilinde yaşayabileceğini sanmıyorum. Bir çağın edebiyatını, Türk edebiyatı tarihini incelemek isteyenler onları elbette okuyacak, anlatacaklardır, ama bir şiir okumak istedikleri zaman *Riibâb-ı Şikeste*'yi yahut Cenap Şahabettin'in şiirlerini açacak kimseler bulunacağını sanmıyorum. Biz bugün Karacaoğlan'ı, Köroğlu'nundur denilen şiirleri, Bayburtlu Zihni'yi okuyabiliyoruz, Fuzuli'yi, Baki'yi, Nedim'i, Galip'i okuyabiliyoruz, hepsinin şiirlerinde duygularımıza uyacak mısralar buluyoruz, ama en çok onlarda bizim zevkimize uygun, bizim

zevkimizle yoğrulmuş bir dil bulabildiğimiz için okuyoruz. Edebiyat-ı Cedide şairleri öyle okunamaz. Ahmet Haşim'i çok sevdiğim için şiirinin o sonuçtan kurtulabilmesini isterdim, ama doğrusunu söylüyeyim, hiç ummuyorum. Edebiyat-ı Ceditcilerin hepsinden üstündür, "O Belde", "Parıltı", "Şafakta", hele "Seherde Bülbül" gibi çok güzel, içimize bir aydınlık getiren şiirleri vardır, ama dilleri yüzünden o şiirler de ancak edebiyat kitaplarında kalacaktır.

Öyle sanıyorum gelecek yüzyıllarda Ahmet Haşim'in kitabını açacak şiir meraklılarının önce gözleri kamaşacak, o şiiri yeniden tanıtmak istiycekler, ama başaramıyacaklar o işi. Çünkü bizim şiirimiz değil, büyük yolun üzerinde değil, babası da, oğulları da olmıyan öyle yapayalnız bir şiir. Acayip çiçekleri, acayip kuşlarıyla insanı çeken, ama havasızlığıyla çabucak bunaltan bir bahçe. Onun da elbette var bir havası. Havası olmasa o kuşlar, o çiçekler yaşar mıydı? Ama bizim alıştığımız, alışabileceğimiz bir hava değil.

Bir acayip adamdı Ahmet Haşim, edebiyatımızda da bir acayip şair oldu. Ne büsbütün sevip benimsiyebiliyoruz, ne de büsbütün geçebiliyoruz ondan...

Bu yazımı okuyanlar arasında benim Ahmet Haşim'i kötülemek istediğimi, onun şiirinden duyduğum zevki inkâr kalktığımı sananlar olacaktır. Öyle sansınlar! bu satırlardaki acıyı, sevgiyi duymazlarsa, ben duyuramamışsam ne yapayım? Ahmet Haşim'i insan olarak da, şair olarak da çok severdim, gene de severim, ancak düşüncelerim yavaş yavaş bana onun acayip bir şair olduğunu gösterdi. Acayip bir şair demek, değersiz bir şair demek değildir.

Abdülhak Hâmit

Yüz yıl olmuş Abdülhak Hâmit Bey doğalı; dergilerde, günlerce yaşlı, genç nice sanat erlerimiz sayfalar, sütunlar doluruyor. Birini okumuyorum o yazıların, anlamam da onun için. Ayrı bir edebiyattır o, birtakım düşünceleri, doğruları bildirmeğe çalışmaz, parlak buluşlara özenir; okuyanların dinliyenlerin inanmalarını değil, cinaslar, teşbihler altında afallayıp kendilerinden geçmelerini ister. Örneğin: "Abdülhak Hâmit Bebek'te doğdu, ölünceye kadar da bir bebek kaldı" dediniz mi, o edebiyatı tutanlar bayılır, alkışlarlar sizi. Biri de, daha eskiden, "Shakespeare'in bazan bizim Hâmit'imize yaklaştığı olur" demişti de bu sözü pek beğenilmişti. Bugün de öyle lâkırdılar ediyorlardır, ne diye okuyayım?

Bilirsiniz, sevmem Abdülhak Hâmit'i. Yıllardır kitaplarının hiçbirini açıp okumadım, açıp okumak ihtiyacını duymadım. Yalnız ben miyim o ihtiyacı duymıyan? Diyelim ki siz duydu-nuz, ne yapacaksınız? Gidip arayın kitapçılarda, bakalım bulabiliyor musunuz? Ne mi gösterir bu? Ne gösterecek? Abdülhak Hâmit Bey'in artık okunmıyan bir şair olduğunu gösterir. Ne ben okuyorum, ne siz, ne öteki. En büyük şairmiş, "şair-i a'zam", dâhi imiş, daha bilmem neler. O kadar büyük bir şair-se, ne duruyorlar? Bastırsınlar onun kitaplarını. Dili anlaşılmaz diye çekiniyorlarsa, kolay, her satırın karşısına yazıverirler mâ-nâsını. Bu zamanın gençleri Fuzuli'nin, Baki'nin dilini de anlamıyorlar, ama o şairlerden bir iki gazel okuyup şöyle biraz anlattınız mı, gözleri gülüyor, dinliyorlar, hiç olmazsa kulaklarına

hoş bir ses geliyor. Bir de Abdülhak Hâmit Bey'den okuyun, bakın dinletebilir misiniz?

*Medhinde, Hâmit, ey şâh! ilhâmlar o gerektir.
Ta'rifi yerde bitmez arşa çıkan kibârın.¹*

Bu ne böyle? Ne demek bu? Hani beyitlerinin en kötüsünü de seçmedim, "Merkad-i Fatihi Ziyaret"ten, en ünlü şiirlerinin birinden. Bunda, aruzun tıktırtısından başka bir ahenk mi var?

Kimsenin zevkine karışacak değilim. Bilirim, benim hoşlanmadığım bir şairi başka biri sevebilir. İşte Mehmet Âkif. Ben: "Nesini beğeniyorsunuz onun?" dedim mi, karşımdakiler uzun uzun şiirlerini okuyorlar, coşuyorlar o şiirlerle. Abdülhak Hâmit Bey için öyle değil, kimse bilmiyor onun şiirlerini, kimse okumuyor artık. Dahası var: ünlü yazarlarımızdan biri bir gün, Abdülhak Hâmit'i anmak için yapılan bir törende söz söyleyecekmiş, "öveceğim o adamı, bari bir de şiirini okuyayım" demiş, taramış, şöyle insan içine çıkarılacak bir şeyini bulamamış...

Hayır, yalnız ben değilim onu beğenmiyen, sevmiyen, hemen kimse beğenmiyor o şairi, sevmiyor. Beğenselerdi, sevse-lerdi, beğenilip sevilecek bir şair olduğuna inansalardı tanıtırlardı onu, bastırırlardı kitaplarını, hiç değilse bir "seçme" yaparlardı da onu çıkarırlardı. Giderek Abdülhak Hâmit Bey bir efsane insanı olacak, adı var, hayatı anlatılır, ortada şiiri yok... Böyle büyük şair olmaz, kendilerini de, kimseyi de kandırmağa kalkışmasınlar. Yazıktır bugünün çocuklarına, ezbere körükörüne hayran olmağa alıştırmıyalım onları. Birini büyük şair diye tanıtmak mı istiyoruz? Koyalım eserini ortaya, anlatalım, çocuklarımız okusun o kitapları, o şairin büyük olup olmadığını kendileri söylesin. Bizim ağzımızdan kapıp da: "Abdülhak Hâmit Bey büyük şairdir" demesinler, bilmedikleri, anlamadıkları, anlamıyacakları şeylere inanmağa sürüklemiş oluruz onları, bir ülke için de bundan büyük kötülük olamaz.

Dâhi imiş Abdülhak Hâmit Bey... Ben bilmem "dâhi" ne demektir. Goethe: "Dehâ, özenip uzun uzun çalışmaktır" gibi

1 Bu beyit doğru değilmiş. Aramıyacağım şimdi doğrusunu.

bir şey söylemiş. Öyle ise, dehâ, kendini bir şeye verip uzun uzun çalışmaksa, Abdülhak Hâmit Bey’de yoktur o. Hangi eserine uzun uzun çalışmıştır, hangi eseri üzerinde uzun uzun düşünmüştür? Yazdıklarının birbirini tutmasına bile pek bakmaz, vezin hatırı için, kafiye hatırı için söyler durur:

*Kanlar akarak cerihasından,
Emreyledi kim karihasından...*

Ceriha’nın da lüzumu yok burada, kariha’nın da; işi kolayına getiriyor, uzun uzun çalışmak şöyle dursun, bir parçacık bile düşünmüyor, aklına eseni yazıyor. Dâhi şair, büyük şair değil, şöyle orta halli şair bile yazdıklarına bir çekidüzen vermeğe çalışır, yaratmanın, her dilimizin ucuna geleni yazmak değil, bir şekil kaygısı ile kurmak demek olduğunu bilir. Ama bizde, hele son yüzyıl içinde, çalışmadan, özenmeden birtakım lâkırdılar etmek, insanın büyük şair olduğunu gösterir. Erenlerin sağı solu olmazmış, şairin de düşünüp incelemesi olmiyacak... Ne yapalım ki sanat, erenlerin değil, sağı solu olanların, yâni ne yaptıklarını bilerek yapanların işidir. Biz kalkarız da bir adamı “anadan doğma şair” diye överiz. Böyle sözleri söyliye söyliye sonunda, “anadan doğma bilginler” de yetiştirmeğe başladık.

Sevmem Abdülhak Hâmit Bey’i, böyle düşünüp incelemekten yazdığı için sevmem, edebiyatın birtakım düşünceleri, doğruları bildirmeğe değil, birtakım parlak buluşlara özenen bir iş olduğunu sandırdığı için sevmem. Boyuna yukarıdan atar, büyük şair yükseklerde dolaşmış da onun için...

Abdülhak Hâmit Bey gibi şairlerin, edebiyatçıların büyük kötülüğü dokunmuştur bu ülkeye. Bu ulus, bu ülke, 1800 yılından beri, Batı’ya yönelmiş, Batı düşüncelerine, Batı kurumlarına susamış. Abdülhak Hâmit Bey de, onun gibi şairler, yazarlar da bize Batı’dan çok şey getirebilirlermiş, biraz özenseler, Batı acununun en büyük eserlerini okuyup bize onların özünü sunabilirlermiş: Şinasi gibi, Vefik Paşa gibi. Yapmamışlar bunu, bir Doğulu gözü ile bakmışlar Batı’ya, bu ülkeye Batı’nın elmaslarını değil, boncuklarını, Doğulunun süslerini andıran

boncukları getirmişler, bir sarsmamışlar bu ulusu. Kolayca Avrupalı olmağa kalkmışlar, kendilerinin birer Avrupalı olduklarına inandırmışlar, bu ülkenin insanları da Avrupalılığı onların alafrangalığı ile bir tutmuş, Avrupalılar için de: "Aldanma ki şair sözü elbette yalandır" sözünün doğru olduğunu, onlarda da şairin sadece parlak buluşlara özendiğini sanmışlar. Şimdi biz, her şeyden önce, o edebiyatın, Abdülhak Hâmit Bey edebiyatının gerçek Avrupa edebiyatı ile bir ilişkisi, bir benzerliği olmadığını öğretmek zorundayız. Bizde bir alafranga edebiyat olmasaydı bu iş belki de kolay olurdu; alafranga edebiyat, Abdülhak Hâmit Bey edebiyatı, bu ülkeye düzmece bir Avrupa edebiyatı getirerek bizde gerçek Batı medeniyetinin yerleşmesini geciktirmişlerdir.

Gerçek ile Doğru

Bizim gençliğimizde, devrimden önce, bir söz dolaşırdı dil-lerde: "Bizde tiyatro yazılamaz, kadın erkekten kaçıyor da onun için!" Kızardım bu söze. Böyle düşünenler tiyatronun, sanatın ne demek olduğunu anlamazlar. Onların kafasında tiyat-ronun konuları bellidir: kadın erkek bir salonda toplanılacak, erkeklerden biri evli bir kadını baştan çıkarmağa çalışacak, mu-radına erecek, böylece ya acıklı, ya gülünç bir durum olacak. Tiyatroda geçen olayların da hayattaki olaylara benzemesi ge-rek... O sırada bizde tiyatro, yeni tiyatro denince akla Fıransız-ların Bataille, Bernstein, Hervieu, Coolus gibi bayağıdan epeyce aşağı yazarlarının eserleri gelirdi. Bir gün oyuncularımızdan bi-rine: "Bunları oynuyorsunuz, beğenenler bulunuyor, peki ama neden doğrudan doğruya çevirtmiyorsunuz Türkçeye? Kişile-rin adlarını değiştiriyorsunuz, Türk yaşayışına uysun istiyorsu-nuz, daha kötü, daha acayip oluyor" demiştim. "Olduğu gibi bırakamayız, sonra biz frak gibi, smokin gibi elbiseler giymek zorunda kalırız, oysaki iyi giyemiyoruz o elbiseleri, kendimize yakıştıramıyoruz" dedi. Şaşırdım kaldım: tiyatro sanatında fra-kın, smokinin bu kadar önemi olacağını düşünemezdim.

Bu görüş, iki yanlış düşünceden, birbirinden yanlış iki dü-şünceden doğardı: biri, tiyatronun belirli konuları olduğu dü-şüncesi. Öyle bir şey yoktur: tiyatro yazarı 1900 yıllarındaki Fı-ransız yazarlarının seçtikleri konuları işlemek zorunda değildir. Tiyatroda aşk olmasa da olur. Tiyatro yazarı, toplumun yaşayı-şını bir tiyatro halinde gören insandır, romancı bir roman halin-

de gördüğü gibi. Bizde o yıllarda yerli tiyatro eseri yazılamaması, kadının erkekten kaçması yüzünden değil, toplumun yaşayışını tiyatro halinde gören yazarımız bulunmaması yüzündendi. Bir Türk tiyatrosu düşünecek yazar bulunmaması yüzündendi. Yerli oyunlar yazmağa çalışan bir iki yazarımız da 1900 yılları Fıransız tiyatro yazarlarına uyuyor, sevda hikâyelerini kardeş çocukları arasında geçiriyorlardı. Hepsi de sahte eserlerdi: ne bizim yaşayışımız vardı onlarda, ne de bizim kişilerimiz. Şimdi hepsi de unutuldu, bir tanesini oynasalar, öyle sanıyorum ki sonuna kadar oturup dinliyemezsiniz.

İkinci yanlış, tiyatroda geçen olayların hayattaki olaylara benzemesi gerektiğini sanmaktır. Tiyatro benzemez hayata, roman da benzemez. Tiyatronun, romanın hayatı anlatması bütünü başka bir şeydir. Öyle tiyatro eserleri, öyle romanlar vardır ki bir hayal âleminde geçer, olayları hayatta eşleri görülmeyecek olaylardır, gene de kişiye: "Ne kadar doğru bu! İşte, insanoğlunun özünü gösteriyor!" dedirtir. Tiyatro yazarı, roman yazarı hayatın olaylarını bir sanat acununa götürebilen, o olaylara hiç benzemez olaylar arasında sezdirebilen, doğru diye kabul ettirebilen bir kişidir. Sanat eserinin, büyük sanat eserlerinin bir çıplaklığı vardır: hayattaki olayları süslerinden, katıklarından, gereksiz neleri varsa hepsinden soyar, bir iki çizgi ile gösterir. Molière, dünyanın en gerçekçi, *réaliste* yazarlarından biridir, ama onun kişilerini, Alceste'i, Tartuffe'ü, Harpagon'u, Trissotin'i, Monsieur Jourdain'i hayatta bulamazsınız. Orgon masanın altına saklanacak da Tartuffe'ün kadına aşk sözü etmesini dinliyecek!.. Harpagon kendini bir yabancı sanacak da hırsız diye kolundan yakalıyacak!.. Hayatta böyle olaylarla karşılaşamazsınız, bunlar ancak sahne üzerinde olur. Ama doğru değil midir? Hayatta gördüğünüz olaylardan daha doğrudur, insanoğlunun özünü anlatır da onun için. Gerçekçi sanat adamı gerçekte ne görüyorsa onun tıpkısını yapmağa kalkan adam değildir, gerçeği bize duyuran adamdır. Fabrice del Dongo'yu, Julien Sorel'i, Madame de Mortsau'yu, Louise de Chali-eu'yü de hayatta, Stendhal'in, Balzac'ın romanlarındaki gibi bulamazsınız. Gerçeğin tıpkısını yapmağa kalkmak sanat adamının işi değildir.

Gerçeğin tıpkısını yaptınız mı, gerçeği gösterebilir misiniz sanki? Nice tiyatro eserleri, romanlar, hikâyeler vardır, anlattıkları olayların hepsi de gerçekte olabilir, belki olmuştur, ama hiçbirini inandıramaz sizi, onları dinlerken, okurken: "Hayır, böyle insan olmaz, bu kişiler yaşamıyor, doğruluk yok bunlarda" dersiniz.

Bugünkü sanat adamlarımızın çoğu bunu, bu doğruları düşünmedikleri içindir ki bizde tiyatroyu, romanı, hikâyeyi gerçekten ilerletemiyorlar.

Neden yazdım bunları? Söyliyeğim. Geçenlerde bir hikâyecimle karşılaştım. Ne yapacaksınız adını? Ancak şunu bilin: benim beğendiğim, sevdiğim yazarlardan biridir. Bir iki kitabından çok hoşlandım. Son aylarda yazdığı bir hikâyesini ise beğenmemiştim. Söyledim kendisine: "Kandırmadı beni, gerçekliği, doğruluğu yok anlattığınız kişilerin, siz o hikâyeyi bir düşünceyi savunmak için yazmışsınız" dedim. Yukarıdan bir baktı bana: "O olay gerçekte de tam benim hikâyemde anlattığım gibi geçmiştir" dedi...

Belki doğrudur söylediği. Ne yapayım ki hikâyesi beni kandırmadı, bana doğruluğunu sezdiremedi. Gerçeğin tıpkısı ise dahi doğrunun tıpkısı değil, yaşamıyor onun anlattığı kişiler, birer kukla gibi çıkıyorlar önümüze, gene birer kukla gibi çekiliyorlar.

Bir de şunu düşündüm: ne biliyor o yazar o olayın gerçekte tıpkı öyle geçtiğini? Thukydides'in sözü aklıma geldi: "Ben bu kitapta gözlerimle gördüklerimi anlatıyorum, ama belki yanlış görmüşümdür" dermiş. O yazar ise kendi gözlerinden, kendi görmesinden hiç şüphe etmiyor. Bana insanların içini anlatacak, en gizli duygularını, düşüncelerini, belki kendilerinin de iyice kavrayamadıkları duygularını, düşüncelerini sezdirecek, bunun için sadece gördüklerini, işittiklerini olduğu gibi yazmakla yetinecek... Demek ki anlamıyor sanatının ne olduğunu.

Hikâye, roman yazmak, tiyatro eseri yazmak sadece gördüklerimizi, işittiklerimizi olduğu gibi kâğıda dökmek olsaydı, hepimiz de birer hikâyeci, tiyatrocı olurduk. Bizim gözlerimizin önünde de günde birçok olaylar geçiyor, biz de hayatımızda biribirini sevenler, biribirinden nefret edenler, biribiriyle

kavga edenler, dövüşenler görüyoruz. Onları olduğu gibi anlatmakla iş bitiverir mi? Bir deneyin isterseniz, görürsünüz ki ne gerçek bulunur yazınızda, ne de doğru. Sanat, gerçeğin tıpkısını çıkarmak değildir, buna özenenler sanatın özünü anlamıyorlar demektir. Bir zamanlar Fransa'da "tranche de vie" (hayattan bir dilim) yazmak isteyenler vardı, hiçbirinden bir şey kalmadı.

Okumak

Bir köydeydim geçenlerde. Öğretmenle konuştum: “Ne okursunuz?” diye sordum. Ne okuyacak, ders kitaplarını okuyor. Sonra köylerde okula giden çocukları düşündüm: neye yarıyor okumaları? Okulu bitiriveriyorlar, içlerinden kasabaya, ortaokula gidenler oluyor belki. Ya ötekiler? Onlar ne yapıyor?

Biz ilkokul öğretimini, yazıyı şöyle böyle söküp bir parça da hesap yapabilmeyi yeter bir şey sanıyoruz. Okumanın bir büyüğü olduğuna, insanoğlunu ilerletivereceğine mi inanıyoruz nedir? Bir kişi eline bir kitap, ya bir gazete alıp da zorla birkaç satırını okuyabildi mi, iş olup bitiyor, değil mi? Bakalım anlıyor mu o okuduğunu? Ona da aldırıyoruz. Sonra da şu kadar bin, şu kadar milyon kişiyi okuttuk diye övünüyoruz.

İlkokulda, köyünkünde olsun, şehrinde olsun, çocuğa okuma öğretilir, sonra o gidip kitap alsın, bilgisini kendi kendine ilerletsin... Dile kolay bunu söylemek! ne alsın ne okusun? Sanki bol bol, ucuz ucuz kitap mı var ortada? Hem, bazı memleketlerde olduğu gibi, bir gelenek değil bizde okumak. Çocuk babasının, amcasının okuduğunu görmemiş ki kendi de özenip okusun. Olsa olsa onların, mânâsını anlamadıkları bir kitabı okuduklarını görmüş, kitap okuyarak insanın kafasını, iç âlemini zenginleştirdiğini görmemiş. İlkokulu bitiriyor, sonra bırakıyor her şeyi, üç beş yıl geçmeden belki harfleri biribirinden seçemez oluyor. Bu değildir okumak, memleketi okutmak bu değildir. Ne yapmalı böyle ise? Bana sorarsanız...

Bilirsiniz, ben de Emrullah Efendi gibi Tuba ağacı kuramına inananlardanım: bir ülkede önce yüksekokullar açılır, sonra ortaokullar, sonra da ilkokullar. Yüksekokullardan önce de düşünülecek bir şey vardır: ülkede aydınlar, seçkinler, kitap yazacak kimseler bulunmasını sağlamak. Toplumun, ulusun bir edebiyatı olur, o kitapları okumanın kişiyi yükselttiği, birtakım faydaları olduğu anlaşılır, kişiler onları okumağa özenir, bunun için de okul isterler. Siz, o edebiyat kurulmadan, o kitaplar yazılmadan köylünün kentlinin okula gitmesini istersiniz, bir işe yaramaz uğraşmanız, okutamazsınız, okutabilseniz de onların okumasından kendilerine de, topluma da bir iyilik gelmez. Ak kâğıdın üstünde kara harfleri seçebilmek bir üstünlük değildir de onun için. Onların okuyabilmelerini sağlayınca, ellerine kitap verebilmeniz, her birinin isteğine uygun kitaplar verebilmeniz gerektir. Veremezseniz, köylüsünü, kentlisini üç yıl, beş yıl boşuna sıkışmış olursunuz.

Bunun için, okulları açmadan önce, o okullardan çıkacak kimselerin okuyacakları kitaplar var mı, yok mu, onu düşünmelidir. Bizde yok. Ne yapmalı olması için? Kolay değil bunun yolunu bulmak. Ben, düşündüğüm çareyi söyledim, gene söylüyeyim: bizde bu işi devlet eline almalıdır. Devlet kitap bastırsın, bilim, şiir, hikâye, her türlüşünden kitap bastırsın, bunları ucuz ucuz dağıtsın. Böylece hem kitap yazmak isteyenleri özendirmiş olur, hem de birçok kimselerin eline kitap ulaştırır. Okur mu o kimseler? Önce okumazlar belki, ama gitgide onlarda da bir merak uyanır, okuduklarının kendilerine bir şey öğrettiğini, bir iyiliği dokunduğunu, hiç değilse eğlendirdiğini görünce onlar da okurlar, okumanın tiryakisi olurlar. İnsanoğlunun, yarıdılıştan, medeniliğe eğilimi vardır. Medeniyeti gözleri önüne getirirseniz, o da anlar, alışır. Okul medeniyet değildir, sadece bir araçtır. Okula gidip okuma öğrenmenin faydalarını gösterirseniz, okul ancak o zaman bir işe yarar. Dünyayı karanlıktan, sakat düşünceden, yavuzluktan kurtaran okul değildir, büyük düşünürlerin, bilginlerin, şairlerin yazdıkları kitaplardır. O düşünürlerin, bilginlerin, şairlerin kitaplarını ortaya koymazsanız, okul hiçbir işe yaramaz.

Bunun içindir ki ben, bu ülkede ilkokulla uğraşmadan ön-

ce, bir aydınlar sınıfı, yüksek aydınlar sınıfı kurulmasına çalışılmasını isterim. Biricik doğru yol budur. Ama bütün doğrular gibi bunu da anlıyan azdır. İnsanların çoğu, önce küçük işlerin yapılması gerektiğine inanırlar. Önce bir toplumun bütün bireyleri, yâni fertleri okuyacak, sonra o toplumda düşünürler, bilginler, şairler yetişecek... Bütün tarih, bütün ülkelerde bunun tersi olduğunu gösterir.

Şimdilik bırakalım bunu da, ne yapabiliriz, onu düşünelim. Köylerde kentlerde ilkokullar var, her yıl bunlarda yüz binlerce çocuk okuyor. Onların okulda geçirdikleri yıllardan bir iyilik görmelerini sağlamağa bakalım. Ne yapabiliriz?..

Önce öğretmeni düşünelim. İşte bir genç, bir öğretmen okulunda, yahut bir köy enstitüsünde okumuş, okulunda çalışıyor, didiniyor. Belki büyük bir sevgi ile, büyük bir heyecanla başlıyor. Ama giderek sönüyor onun da ateşi, yıllar geçtikçe öğretmenlik onun için yaratıcı bir iş olmaktan çıkıyor, çocukları gerçekten yetiştirmeğe çalışmıyor, sabahleyin okula geliyor, akşama kadar dersini veriyor, bir yandan da günün çabuk geçmesini diliyor. Kendisine verilen bir iş var, onu yapıyor. Onun dışında uğraşmıyor çocuklarla, onlara kendi bilgisini, kendi gençliğindeki ateşi aşılamağa özenmiyor. Öğretmen okulunda, köy enstitüsünde iken birtakım kitaplar okumuş, belki edebiyatta, yüksek bilgiye de yükselmek istemiş, merak edip okumuş. Ama yıllardan beri kapatmış onları, geçinmenin zorlukları ile karşılaşmış. Yeni kitap aldığı, okuduğu yok. Nereden alsın? Eline geçen kaç para?

Kitap gönderin o adama. Her yıl en aşağı on kitap gönderin. Ona mesleğindeki yenilikleri bildiren kitaplar, dünyayı anlatan kitaplar, tarih kitapları, coğrafya kitapları, yerli, yabancı romanlar, hikâyeler, şiirler. Boyuna yenilesin, tazelesin bilgisini. Tazelenmiyen bilgi söner gider. Millî Eğitim Bakanlığı niçin yapmaz bunu? Yazdırsın o kitapları, her birinden birkaç yüz bin bastırıp ilkokul öğretmenlerine dağıtsın, para da almasın onlardan. Yoksa yitirir o öğretmenleri. Romanlara, hikâyelere gelince, bugün bu ülkede roman, hikâye yazan birçok genç var, onlara da yardım etmiş olur. Her yıl gazetelerde, dergilerde birçok yazı çıkıyor. İlkokul öğretmenleri onlardan da faydalanabi-

lir. Millî Eğitim Bakanlığı o yazılar arasından seçsin, bir iki kitap yapsın, onları da dağıtsın.

Böylece öğretmenin kitaplığı kurulmuş olur. Öğretmenin kitaplığı kurulunca ilkokulu bitirmiş olanların kitaplığı da kurulur. Okulda toplanır o kitaplar, isteyenlere verilir. Hele köylerde çok büyük olur bunun iyiliği. Okul var, okulun yanında okumanın ne işe yarayacağını gösterecek kitaplık da var. Sonra öğretmenden, köylüleri belli günlerde toplayıp kendilerine o kitapları okuyup anlatması da istenebilir.

Böylece ülkede aydınlar sınıfının da kurulup genişlemesine yardım edilmiş olur.

Yalnız bu yol mu var? Bilmiyorum. Ama kendilerine ilkokulda okuma öğretilenlerin sonradan da okumalarını sağlamağa çalışmak gerektir. Yoksa ilkokulların hiçbir faydası, iyiliği olmaz. Bir kimseye keman çalmasını öğretiyorsunuz, ama sonra eline hiçbir havanın, hiçbir ezginin notasını vermiyorsunuz, neye yarar onun yay kullanmasını öğrenmesi?

Anlamamak

Çok benim bilmediğim, anlamadığım işler, sayısız! öğrenemedi onları, kavrayamadan, kiminin ne üzerine olduğunu, adını bile duymadan ölüp gideceğim. Elde mi buna üzülmek? Kişioğlu bu yeryüzünde neler yapmış, neler kurmuş, nelerle uğraşmışsa hepsinden benim de bir payım olsun isterdim. Kimse ermemiştir, eremiyecektir o tüm bilgiye deyip avutuyoruz kendimizi. Bizden az bilenlere bakıp kıvrandığımız da oluyor. Bizden on kat, bin kat çok bilenler var, durmuyoruz onlar üzerinde, omuz silkiyoruz onlara: “Yüzlerce alana el uzatıp yüzlerce konuyu biraz öğreneceğine bir tek alanda çalış, onun konularını derinleştir, daha iyi!” diyoruz. Kendimizi de, çevremizi de kandırıyoruz böyle demekle. Biribirinden ayrı değildir o alanlar, biribirine bağlıdır o konular, birini hiç bilmezseniz, birinden hiç anlamazsanız ötekileri de gerektiğinde kavrayamazsınız. Yalnız bir şeyi bilmekle yetinen onu da iyice bilemez. Gerçek bilgi birliktedir, bizim biribirinden ayrı konular sandığımız şeyleri biribirine bağlayan birliği görmektedir.

Şimdiyedek kişioğlunun usu ulaşamamış o birliğe, bundan sonra ulaşacak mı, onu da kestiremeyiz. Ne var ki bu özlem kavramış içimizi, o birliğe ermedikçe ne söylesek, ne düşünsük, ne yaratsak yarım kalacağını biliyoruz. Belki bunun içindir, usumuza, kişioğlunun usuna güvenmez olmuşuz, onun yetersiz bir araç olduğunu ileri sürüyoruz, ondan üstün bir güç bulunduğuna inanmak istiyoruz: bilmediklerimizi, öğrenmediklerimizi sezermişiz, daha doğrusu sezenler varmış, birtakım

doğrular, bilgiler onların içine kendiliklerinden doğuverirmiş. Niçin inanalım böyle şeylere? Öyle olsaydı, kişiöğlü usundan üstün bir güçle bilmediklerini, öğrenmediklerini birdenbire kavrayabilseydi, bundan yüzlerce, belki binlerce yıl önce, bugünkü bilimin vardığı sonuçları bildiriverirdi. O güç niçin bugünün kişilerinde olsun da geçmiş yüzyılların kişilerinde olmasın? Yo, o güç de yüzyıldan yüzyıla ilerliyor, geliyorsa, onu ustan ayırmanın, ustan başka saymanın ne yeri var? Neden usu küçümsüyoruz da onu aşan bir güce inanmağa kalkıyoruz?

Belki de kendimizi beğenmemizdendir, benbenlikten (*nalıvetten*) bir türlü kurtulamayışımızdandır. “Şu kişi benden çok biliyor, benden çok anlıyor, bunu yadsıyamam (*inkâr edemem*), oysaki benden daha uslu bir kişi değil o, benim usum ne ise onunki de ancak o, belki de daha aşağı. Onun benden çok bilmesi, benden çok anlayışlı olması usundan değil, kendisinde bende olmıyan bir güç bulunmasından” diyoruz, kendi usumuzu küçük görmemek için usun kendisini, kişiöğlunun usunu küçük görmeğe, yetersiz bir araç saymağa kalkıyoruz.

Hayır, kişiöğlunun usundan üstün bir güç yoktur. Kişiöğlü ne yapmışsa, ne kurmuşsa hepsini yalnız usu ile yapmış, yalnız usu ile kurmuştur. Duyguları dahi usunun yaratmalarıdır. Bugün dünkülerden daha çok şeyler biliyor, daha çok şeyleri kavırıyorsak, yüzyıllar boyunca kişiöğlunun usu ilerlemiş, gelişmiştir de onun içindir. Kendimizi beğenmeği bırakıp da bizim payımıza düşen usun dar olabileceğini, yetersizliğini taplarsak (*kabul edersek*), kişiöğlunun usuna güvenmemegi, ondan üstün güçler düşünmeği de bırakırız.

Bu değildi benim demek istediğim, düşüncem kendiliğinden sürükledi beni bunlara. Ben, anlamamakla övünenlerden yakınacaktım. Biliyorsunuz, çok öyle kişiler. Şöyle bir bakıp da: “Biz anlamıyoruz” dediler mi, karşılardakinin ortadan çekilmesi gerektiğini sanıyorlar. “Bu bizim için yazmıyor, bizim için söylemiyor” diyemiyorlar bir türlü. Kendilerini bütün değerlerin deneytaşı bellemişler, siz ne yaparsanız, ne tutarsanız ancak onların anlaması, onların beğenmesi içindir. Hele onların anılamadıkları gerekli bulmadıkları bir işe girişin, kaldırıyorlar el-

lerini: "Dur! biz anlamıyoruz, biz bu senin yaptığını beğenmiyoruz, istemiyoruz!" deyiveriyorlar. Siz de duracaksınız...

Diyelim ki benim gibi öztürkçeye özeniyorsunuz, dilimizdeki Arapça tilcikleri, Farsça tilcikleri, bütün yabancı tilcikleri kaldırıp yerlerine Türkçelerini koymak istiyorsunuz, zevk yerine beğeni, meselâ yerine örneğin demişsiniz, bir küçük bey şöyle bir süzüyor sizi: "Anlamıyorum ben!" diyor. Siz ise onun, o küçük beyin anlıyamıyacağı sözleri söyleyemezsiniz. Bu acun onun için yaratılmış, değil mi ya? "Levlâke..." sözü de onun için inmiş gökten; hani bunu da anlamaz: "Levlâke de neymiş, ben bilmiyorum, öyle bir şey duymadım ben, anlamıyorum!" deyiverir. Siz ona: "Ne yapalım anlamıyorsan? Ben de senin için söylemiyorum, senin için yazmıyorum, böyle işlerle uğraşanlar var, bunları anlıyanlar var, dilimizin özleşmesi, senin yarımıyamalak bildiğin Arapça sözleri bırakıp yerlerine daha anlaşılır sözler konmasını isteyenler var, onlar için yazıyorum, onlar için söylüyorum ben" diyebileceğinizi düşünmez, düşünemez. Nasıl olur? Bu yeryüzü onun için yaratılmış, kim ne yazarsa onu düşünüp yazacaktır.

Kendisine söyleyivereyim şunu: "A küçük bey, küçücük bey, çok mudur sizin anladıklarınız, bildikleriniz? Daracık bir düşünce acununuz var. Siz onu bir dolaştınız mı, belki yoruluyorsunuz, olur. Ancak şunu bilin ki sizin yorulmanız onun büyüklüğünü değil, olsa olsa sizin küçüklüğünüzü gösterir. Benim yazılarımı anlamadığınızı söylüyorsunuz, peki. Sizden şunu sorayım: kimlerin yazdıklarını anlıyorsunuz? Çok mu okuduğunuz yazarlar? Doğrusunu söyleyin; şimdiyedek okuduğunuz betikler, sizin anlıyacağınız *kitaplar*, yüzlerle demiyorum, onlarla sayılır mı? Otuzu, kırkı bulur mu? Benim dilimi, öztürkçeyi anlamıyorsunuz, inanırım anlamadığınıza, yalan söyleyecek değilsiniz a! Arapçalı, Farsçalı dili savunduğunuza göre, eski divanları bir açın, Namık Kemal'in, Tevfik Fikret'in, Halit Ziya Uşaklıgil'in yazdıklarını bir açın, anlıyor musunuz onları? Yoksa siz anlamıyorsunuz diye onları da mı ortaya çıkarmıyacağız? Beni anlamıyorsunuz, ben değersizim, Fuzulî'yi anlamıyorsunuz, o da değersiz...

Kendimi beğendiğimi, benim yazılarımdan o andığım yazar-

larınki gibi değerli olduklarını ileri sürdüğümü sanmayın. Hayır, bilirim benim düşünce acunumun da daracık olduğunu, belki sizinkinden dahi daracıktır. Ne var ki ben anlamadığım işlerin değersiz, gereksiz olduğunu söyleyemiyorum. Anlamadım mı, üzülüyorum, bilgim daha çok, usum daha güçlü olsaydı da bunları anlıyabilseydim diyorum. Biliyorum, bu yeryüzündeki kişiler hep benim için, kendilerini bana beğendirmek için çabalamıyorlar. Onların da sevdikleri birtakım işler var, onların da içlerini sarmış birtakım doğrular var, o sevdikleri işlere, o içlerini saran doğrulara kendilerini vermişler, bildikleri, diledikleri gibi çalışıyorlar. Ben karışamam onlara. Siz de küçük bey, bana karışmayın. Ben size karışıyor muyum? Ben sizin, benim anlıyacağım, benim beğeneceğim yazılar yazmanızı, benim kullandığım tilcikleri kullanmanızı istiyor muyum?

“Ben anlıyorum sizin yazdıklarınızı, anlaşılmiyacak, benim anlayışımı aşacak bir şey yok onlarda. Anlıyorum ya, okumuyorum, beğenmediğim için, yavan bulduğum için okumuyorum. Siz de benimkileri okumayıverin. İster anlamadığınız için okumayın, ister yavan bulduğunuz için okumayın, okumayın. ‘Bu yazar benim için yazmıyor’ deyin, olsun bitsin. Siz bu yeryüzünün bezeği, bütün değerlerin deneytaşısınız, orası öyle, öyle ya, ne yapalım benim gibi bunu anlamıyanlar da var. Anlamamak yalnız size mi vergi olacak?”

İşin Kolayı

Bir halk şiiri sevdasıdır gidiyor edebiyatımızda. Yıllardan beri. Bıkmadılar bir türlü. Baki demez, bütün Divan şairlerine, Tanzimatçılara, Edebiyat-ı Cedidecilere, onlardan sonra gelenlere, bugünlere, hepsine dudak bükebilirsiniz, sizi azarlıyacak bir iki kişi çıkar, gene de pek büyük değildir suçunuz, bağışlanır, unutulur. Gelgelelim âşıklara dil uzatmıyacaksınız. Yunus bir, âşıklar iki. Dokunmıyacaksınız onlara. Beğeneceksiniz, seveceksiniz. Hani:

*Yüzünde göz izi var,
Sana kim baktı yârim?*

soğukluğu yok mu, ona bile hayran olacaksınız. Neden? “Sami-mi” şiirmiş âşıklarınki. Onlar şiiri, bezeksiz, donaksız, gönül-den koptuğu gibi söylerlermiş. Şiirin kaynağı varmış onların sazında. Teline ilişiverin, bir ırmak köpüre köpüre akıyor. Siz de âşıklar gibi şiir söylemeğe özenin, büyük şair oldunuz gitti. Rıza Tevfik, Bay Kutsi Tecer yıllarca salt bu yüzden beğenilip övüldü. Artık onları anan pek olmuyor, ama halk şiiri sevdası bir türlü geçemedi. Sönecek sanıyorsunuz, diriliveriyor. Orhan Veli’ye bile allem ettiler, kallem ettiler, halk şiirini sevdirep “İstanbul Türküsü”nü yazdırttılar. Kimseye taş atmıyorum. Hepimiz tutulduk o sevdaya. İlk taşı, hiç tutulmamış olan atsın.

Halk şiirine ilgilenmenin, âşıklar gibi yazmağa özenmenin bir iyiliği olmadı demiyorum. Bir kere aruzdan, o tıkırtılar tıkır-

tısından bizi halk şiiri kurtardı. "Hece vezni bizim millî veznimizdir, bütün âşıklar hece vezni ile söyler" diye gürültü edilmeseydi, *efail tefail*'i zor atardık şiirimizden. Bugün bile dirilmeğe yeltendiği oluyor. Halk şiirine özenmenin ikinci bir iyiliği de bize dilimizi, öz dilimizi sevdirmek oldu. Halk şiirleri öztürkçe ile yazılmıştır diyorum sanmayın, âşıklar da sever Arapça, Farsça tılcıkları, Divan şairleri kadar bayırlar onlara, *saç*'ı beğenmez de boyuna *zülûf* derler, saz şairi de:

*Şerâb-i la'linde ne keyfiyet var?
Söyletir efsâne efsâne beni*

dedi mi, ağzı kulaklarına varır. Hayır, Türkçeyi halk şiirlerinden öğrenmeye kalkmayın. Ama halk şiirleri bize Türkçeyi Divan şiirinden daha çok tattırdı. Halk şiiri sevdasından geçmeseydik, öztürkçe yolunu tutmakta belki daha çok güçlük çekecektik. (Şunu da söyleyeyim: halk şiirinin, öztürkçe akımına kötülüğü de dokunuyor. Karşımızdakiler bize: "Sizin Arapça diye, yabancı diye atmak istediğiniz bütün o sözler halkın ağzında, öz malımız olmuş bizim" diyorlar. Dil devriminin ne olduğunu anıyamıyorlar, kavıyamıyorlar da onun için. Dil devrimi genel devrimin, toplumdaki büyük değişimin, Doğu'dan Batı'ya yönelmenin bir gereğidir, halka gitmek değildir, halkı yeni bir düşünüşe, yeni bir yaşayışa götürmektir.)

Halk şiiri, dedikleri gibi, bezeksiz, donaksız bir şiir değildir, samimi bir şiir değildir, âşıklar şiiri gönülden koptuğu gibi söylemezler. Bir bakıma, halk şiirinden daha yapmacıklı bir şiir yoktur:

*Armut dalda bir sıra
Yârim gitti Mısır'a
Koyun olsam yayılsam
Yârimin ardı sıra.*

Nedir bundaki samimilik? Duygu samimiliği mi? Bunu söyleyen gerçekten gönlündekini mi anlatıyor? Yooo! yârinin

Mısır'a falan gittiği yok, belki yâri bile yok, tilciklerle oynuyor, sıra – Mısır'a – sıra hoşuna gitmiş, onları bir araya getiriyor. Bezeğin, süsün ta kendisi. Bunda duygu yok, bezek kaygısı var, en yapmacıklı deyiş kaygısı var, sanat kaygısı var. Ancak geçici bir sanat kaygısı var. Bunu söyleyen karşısındakileri bir an eğlendirecek, sonra o mani unutulacak. Birtakım kurallar bellemiş, birtakım konular bellemiş, birtakım mazmunlar bellemiş, o mazmunları o kurallarla söyleyecek. Tıpkı Divan şairinin yaptığı. Bu bakımdan Divan şairi ile âşık arasında bir ayrım yoktur. Birinin düşüncesi neyse ötekinin düşüncüsü de o. Yalnız biri Arapçayı, Farsçayı daha iyi biliyor, dili aruza yatmış, öteki bunları pek başaramıyor, işte o kadar. İkisi de bir toplumun çocukları, duruk bir toplumun, yüzyıllar boyunca değişme dileği duymıyan, babalarından bellediği ile yetinen bir toplumun çocukları. Birini ötekinden yeğlemek, üstün tutmak için bir sebep yok.

Üstünlük varsa, Divan şairinde o üstünlük. Söyledikleri dolayısıyla değil. Bilelim ki bizim divanlarımız da boştur. Ben Fuzulî'yi, Baki'yi, Nailî'yi, Galip'i sevmez miyim? Severim, o başka. Ama çekinmeden söyleyelim, boştur o şairler. Birtakım bezeklerle, bu toplumun artık yaşatamayacağı bezeklerle doludur. Onları, o şairleri kurtarmağa çalışıyorlar, çocuklara onları öğreteceklermiş de bugünü düne bağliyacaklarmış, kuşaklar arasında bağlar, köprüler kuracaklarmış, daha bilmem neler... Aldırmayın siz öyle sözlere. Derler, derler de yapamazlar. Geçen geçmiş, yıkılan yıkılmıştır. Gelenek dediğiniz, öyle gücün sürdürülemez. Türk toplumu, yüz elli yıldır Doğu'dan ayrıldı, Batı'ya yöneldi, Doğu'nun törelerine, Doğu'nun yasalarına, Doğu'nun değerlerine bağlı kalamaz, onlardan ayrılıp, silkinip bilerek, bilmiyerek, alttan alta yenilerini kurmaktadır.

Başka yöndendir Divan şairinin üstünlüğü. Divan şairi, kendisinin bir sanat adamı olduğunu bilir, âşık bilmez bunu, düşünmez bile. Divan şairi, bir sanat adamı olduğunu bildiği için, içinde bir bengilik, ölmezlik kaygısı vardır. Eserinin gelecek yüzyıllara kalmasını, kendisi öldükten sonra adının anılmasını ister. Sanat adamı bu kaygıyı duyuyorsa bir sanat adamıdır. Yoksa eserinde bir güzellik bulabilirsiniz, öyle, kendili-

ğinden gelmiştir o güzellik, bir yaban çiçeğinin güzelliği gibi. İstenilerek, düşünülerek yaratılmış bir güzellik değildir. Sanat eserinin güzelliği ise istenilerek, düşünülerek yaratılmış olan güzelliştir. Gerçek sanat adamı, kendi isteği ile yaratmadığı bir güzellikle övünmek şöyle dursun, kaçınır ondan, tiksindir. Hani bazı şairler olurmuş, kendilerini esine bırakırlarmış, içlerine birdenbire pek güzel şeyler doğar da onları söyleyiverirlermiş, öyle kimseler gerçekten var mıdır bilmem onu, varsa da birer sanat adamı değildir onlar, bülbülün ötmesi gibi, ne yaptıklarını bilmeden öterler. (Bülbül ne yaptığını biliyor mu, bilmiyor mu, onu kestiremem. Ama bülbül ne yaptığını biliyorsa, ötüşünü bir düşünce ile düzenliyorsa, kendilerini esinlere bırakan şairlerden çok daha üstün bir sanat eridir.)

Halk şiirlerinde birtakım çok güzel sözler bulabilirsiniz. Örneğin:

*Akşamın vaktı geçti,
Bir güzel baktı geçti*

sözünde, bence, büyük bir şiir gücü vardır. Ama bu bir şair sözüdür, bir sanat adamı sözüdür diyemem, bilmiyorum düşünülerek mi söylenmiş. Belki öyle, kendiliğinden gelmiştir, bülbülün ötüşü gibi. Buna bir şair sözü, bir sanat adamı sözü diyebilmem için, sanat kaygısıyla söylenilmiş olduğunu bilmem gerektir.

Neden bu kadar seviyorlar halk şiirini? Bana öyle geliyor ki halk şiirinde gerçek bir sanat kaygısı olmadığı için, gerçek bir sanat araması olmadığı için seviyorlar. Kolay kolay güzellikler yaratmak hulyasıyla seviyorlar. Kendilerini bırakacaklar, sözlerine bir çekidüzen vermeğe özenmiyecekler, kendiliklerinden çok güzel eserler yaratacaklar. Halk şiirini sevmiyorlar, ondaki kolaylığı seviyorlar, kendilerini düşüncenin sıkısı altına koymaktan kurtardığı için seviyorlar onu. Şairlerimiz, düşünürlerimiz, yaratmanın, sevinç içinde olsa dahi, bilinçle, yâni *şuurla* güçlüğe katlanmayı buyurduğunu anladıkları gün, halk şiirine bağlanmaktan kurtulacaklar.

İçki, Afyon

Geçen sayılarının birinde *Varlık* dergisi bizim radyolardan açmış: "Bir yandan içki aleyhinde konuşmalar yaptırırken bir yandan da içkiyi metheden şarkıları arka arkaya verişine biraz takılmıştık" diyor. Oysaki derginin o sayısında, biri içkiyi, biri de afyonu öven iki şiir varmış, okurlarından biri bunu görünce telefonu açtığı gibi başlamış çıkışmağa: "Bu ne perhiz, bu ne lâhana turşusu?" *Varlık* savunuyor kendini. Söyledikleri üzerinde durmak istiyorum. Diyor ki:

"Ancak yetişmiş, olgunlaşmış kimseler tarafından okunan bir sanat dergisi ile herkese açık olan radyo aynı şey demek değildir." (Yazık ki *Varlık* şu "tarafından" sözünü bir türlü atamıyor, "tarafından okunan" ne de kötü tırmalıyor kişinin kulağını. "...kimselerin okuduğu" yahut "...kimselerce okunan" dese daha iyi etmez miydi? Neyse, o değil benim diyeceğim.)

Demek ki *Varlık* dergisine göre yahut derginin o yazarına göre, mutlu bir azlığa (*happy few*) söylenecek olanla herkese söylenebilecek olan bir değildir. Yetişmiş, olgunlaşmış bir kişi misiniz? İçkiyi, afyonu öven şiirler okuyabilirsiniz. Değil misiniz? Radyoda içkiyi yeren, kötülüklerini sayan konuşmaları dinliyeceksiniz. Neden bu ayrılık? Dergi onu da anlatıyor. Alaturka musiki içki âlemlerinin yetiştirmesi, ürünü imiş ("mahsulü" diyor *Varlık*), o âlemleri sevdirmeye, sürdürmeye çalışmış, onların yayımcısı "propagandacısı" imiş. Oysaki... Gene dergiden okuyalım: "Halbuki, okuduğu bir şiirde şairin içkiden bahsettiğini görerek buna heves edecek bir okuyucu tasavvur ede-

miyoruz. Gerçek sanat ahlâka aykırı telkinlerde bulunamaz.” (Dergide “telkin” değil, “telâkki” deniliyor, bir dizgi yanlış olacak, “telâkki” sözü uymuyor oraya.)

Yâni, bizim anlıyacağımız, Fuzuli: “*Mey habâbı gibi meylâ-nede bir ev tutuben – İkd-i engûr gibi bir araya baş çatuben – Alsalar din ile dünyayı şaraba satuben – Mest-i bedhûş u harâbât-i bî-bâk olalım*” diyebilir, kimse bunu okuyup şarap içmeğe özenmez, ama sazda: “*Gidelim Göksu’ya, bir âlem-i âb eyliyelim. – Ol kadehkâr güzeli yâr olarak peyliyelim*” şarkısını dinlediniz mi, duramaz, kafayı çeker, kadehkâra da baygın baygın bakmağa kalkarsınız.

Doğrusunu isterseniz, ben bu ayrıma inanmıyorum. Saz da şiir gibi kişiyi içkiye özendirmez demiyorum, özendirir, ama şiir de özendirir. Ne yalan söyliyeyim? Fuzuli’nin o şiirini okurken içtiğim, içerken coşup da Fuzuli’nin o şiirini okuduğum çok oldu. Bir türlü şiirin de, bir türlü musikinin de öyle bir işi vardır: içmeğe, sevmeye götürürler kişiyi. Siz ne düşünürsünüz bilmem, karışmam da, ama ben içmeyi de, sevmeyi de suç sayanlardan değilim.

Sazı, Ankara, İstanbul radyolarında her gün saatlarca alaturka musikiye yer verilmesini savunmaya kalkıyorum sanılmasın. Bana sorarsanız, köküne kibrit suyu o musikinin. Neden? Kötü mü o musiki? Hiçbir sanata kötüdür denemez, sazin, alaturka musikinin de bir değeri, bir güzelliği vardır elbette. Ama ben devrimciyim, Doğu yaşayışını, Doğu düşüncesini bırakıp Batı yaşayışına, Batı düşüncesine gitmemizi isterim. *Varlık*’ın ağustos sayısını, şu yukarıdaki satırları aldığım sayısını okursanız görürsünüz, orada benimle de bir konuşma var. “Edebiyatımızın gelişmesi için neleri gerekli görüyorsunuz?” sorusunu şöyle yanıtladım (*cevaplandırımdı*): “Yalnız edebiyatımızın değil, bütün hayatımızın gelişmesi için her şeyden önce eskiden silkinmemiz gerekir, geçmişle bütün bağlarımızı kesmeliyiz, ne alaturka musiki, ne alaturka şiir.”

Onlar, yâni alaturka musiki ile alaturka şiir kaldıkça biz gerçekten Batılı olamayız, gerçekten Batı’ya yönelemeyiz. Bizim musikimizde, bizim şiirimizde bizim kokumuz kalmasın mı? Bütün uluslar, bütün toplumlar sanat eserlerine kendi damgalarını vurmamışlar mıdır? Alaturka musiki, alaturka şiir

o değildir. Elbette, Divan şiirlerinde de, alaturka bestelerde de bizim olan bir şey vardır, ama biz, bizim olan o şeyi onlara, bir düzene göre, Doğu düzenine, Doğu düşünüş, görüşüne göre katmışız. Baki'nin bir gazeli, bütün o Arapça, Farsça sözleri altında, gene bizi söyler, ancak geçmişteki bizi söyler, Doğu düşünüşü içine kapanmış olan bizi söyler. Bizimle birlikte bize Doğu'yu da, Doğu'nun bütün inançlarını, bütün değer yargılarını da söyler. Birbirine kenetlenmiştir onlar, ayıramazsınız. "Ben Baki'nin bir gazelini, yahut alaturka bir ezgiyi dinlerken onlarda Doğu'yu değil, yalnız kendimizi arıyorum" diyemezsiniz.

Bakıyorum, birtakım kimseler var, hem Shakespeare'i, Molière'i, Goethe'yi, hem de Sadi'yi, Hafız'ı, Baki'yi okuyup seveceklermiş, Avrupa'da da öyleleri varmış. Boşuna bir çabadır bu: Sadi'nin bilgelik (*hikmet*) anlayışına, Hafız'ın, Baki'nin şiir anlayışına kapıldınız mı, Avrupalıları gerçekten anlıyamazsınız. Yahut Shakespeare'i, Molière'i, Goethe'yi, Sadi'yi, Hafız'ı, Baki'yi anladığınız gibi anlarsınız. Uygarlık, ekin (*medeniyet, kültür*) alanlarında, kumarda olduğu gibi, iki yana birden kâğıt veremezsiniz. Doğu düşünüşü ile Batı düşünüşü arasındaki ayrımı, benzemezliği görmüyor musunuz? Biribiriyle uzlaştırılabilir mi onlar? Biri tek sesli alaturka musikiyi, tek konulu Divan şiirini vermiş, öteki çok sesli Avrupa musikisini, kişioğlunu türlü yönlerden incelemeyi erek (*gaye*) edinmiş Avrupa edebiyatını vermiş. Doğu düşünüşü Divan şiirini, alaturka musikiyi yaratmış olduğu gibi Divan şiiri ile alaturka musiki de Doğu düşünüşünü yaşatır, onları kapatmazsak Batı düşünüşüne geçemeyiz.

Hayır, sazı savunmağa kalkmıyorum, bütün güzellikleri, değerleriyle uzak olsun bizden...

Sazı savunmuyorum, ama *Varlık*'ın yüksek sanat eseriyle ötekiler arasında bulunduğunu söylediği ayrımı da göremiyorum. Aldatmıyalım kendi kendimizi: "Gidelim Göksu'ya..." şarkısı kişiyi içkiye sürükleyeceği gibi Baudelaire'in afyonu öven şiiri de afyon yutmaya özendirebilir. Şinasi'nin edebiyat için dediğini bilirsiniz: "Haslet-âmûz-i edeb olduğundan..." Yâni edebiyat kişiye edep öğretirmiş, ahlâk dersi verirmiş. Yalan değildir, bir çeşit ahlâk aşılar, bir dünya görüşüne çağırır. O ah-

lâk, o dünya görüşü, yerleşmiş ahlâk, yerleşmiş dünya görüşü olmayabilir, yerleşmiş ahlâkı, yerleşmiş dünya görüşünü yıkıp yerine başkalarını getirmek istiyebilir, ama bir şey öğretir, bir ahlâk anlayışı getirir. Bunun için, Doğu düşünüşüne göre değilse bile Batı düşünüşüne göre, her edebiyat adamı bir çeşit ahlâkçıdır: Boccaccio, D. H. Lawrence, André Gide, Henry Miller, hattâ hattâ Marquis de Sade birer ahlâkçıdır, Jean Genet de bir gün –yazılarının yayıldığı ölçüde– bir ahlâkçı diye gözükecektir. Hepsi de ahlâkın ilkelerini değiştirip başka ilkeler üzerine kurmağa kalkmış kişilerdir, hepsi de toplumun bir bağnazlığına (*taassubuna*) karşı ayaklanmış, onu hiç olmazsa yumuşatmağa çalışmışlardır.

Varlık dergisi: “Baudelaire gerçekten şiirlerinde esrarı, sapık zevkleri övmüştür. Ama Baudelaire’in şiirlerini okuyarak bu kötü iptilâlara tutulmuş bir tek kişi gösteremezsiniz” diyor. Acaba? Bir kere Baudelaire’in kendisini gösterebiliriz. Doğu’da: “Hafız şarabı da, güzelleri de övmüştür, ama kendisi şaraba da, güzellere de el sürmemiştir” diyenler çoktur, onun şarabı da, güzeli de Tanrı imiş! Şeyhülislâm Yahya Efendi ağzını kadehe götürmemişmiş, ancak şiirde âdet olduğu için şarabı övmüş... Olabilir, çünkü Doğulu şairin bir bildirisi, bir *message*’ı yoktur, belirli konular üzerinde belirli sözleri ustaca söylemek ister. Ama Batılı şair, edebiyatçı böyle değildir, gerçek deneylerini, gerçek inançlarını söylemeğe, düşüncelerini yaymağa çalışır. Eserleri onun bildirisidir.

Bu sorumluluğunu elinden almağa kalkmıyalım. “Şair övdüğü şeylere kimseyi özendirmez” demiyelim, yoksa şairi, edebiyatçıyı abuksabuk söylenen bir adam durumuna indiririz. “Aldanma ki şair sözü elbette yalandır” diyor Fuzuli. Doğu şairi için belki öyledir. Batı şairi için değil.

İftira Çağı

Aylık *Ufuklar* dergisinde yayınladığı *Ali'ye Mektuplar*'ının en yenisinde (eylül 1952) Vedat Günyol iftiradan, iftirayı bir sa-vaş aracı diye kullananlardan yakınıyor. Arada Maurras'ı da anıyor. O Fransız düşünürü arkasından gelen gençlere: "Düş-man tehlikeli bir fikirle karşınıza çıkarsa, hiç duraksamayın, namusunu lekelemeye bakın!" demiş. Vedat Günyol'un dediği-ne bakılırsa bizde de bu öğüde uyanlar varmış. Ali de bundan kurtulamamış, ama sonra, o kara sürmeğe kalktığı "ışıl gözlü delikanlıyı yakından görüp tanımış", utanmış ettiğinden...

Vedat Günyol kimlere, ne çeşit insanlara sinirlenmiş, anlı-yoruz. Karşılarındakilerin kendileri gibi düşünmediklerini gö-rünce onlara hemen türlü kabahatlar yüklemeye kalkanlardan doğrusu, ben de hoşlanmam. Ama... Hani Fransızlar "Şey-tan'ın avukatlığını etmek" derler, ben de bugün ona özeniyor-um. Yargılamadan önce, tiksinierek başımızı çevirmeden önce, onları da anlamağa çalışalım.

Bir kere onların "iftira" ettiklerini söylemek doğru mu? İf-tira, bilerek olur. Sizin şu suçu işlemediğinizi biliyorum, gene de onu işlediğinizi söylüyorum, işte bu bir iftiradır. Vedat Gün-yol'un kızdığı kimseler arasında böyle bile bile yalan söyleyen-ler, karşılarındakileri susturmak için yüzlerine kara sürmeğe kalkanlar yok mu? Olabilir. Ama hepsi, çoğu öyle değil, bilmi-yorlar iftira ettiklerini, karşılarındakine bir suç yüklerken onun o suçu işlediğine gerçekten inanıyorlar, ortalığı temizlemek, toplumu kurtarmak için bağıryorlar.

Neden? Kendilerinin düşündüklerinin doğru olduğuna, biricik doğrunun o olduğuna sımsıkı inanıyorlar da onun için. Kendi çalıştığım alandan bir örnek alayım. Ben, günden güne yabancı sözlerden kurtulup öztürkçeye gitmek istiyorum. Birtakım kimseler bunu bir türlü anıyamıyor: “Bizim bugünkü dilimiz güzeldir, olgundur, yetkindir, biz bununla her dileğimizi söylüyoruz. Belli bu dilin bize yettiği. Öyle ise neden bu dili değiştirmeye, hepimizin bildiğimiz sözleri atmağa kalkıyorlar? Ne var bunu anlamıyacak: ulusal birliği bozmak istiyorlar da onun için, şuna buna yaranıp para almak için, gizliden gizliye ırkçılık güdüyorlar da onun için, bilmem hangi yabancı devletin işine geliyor da onun için...” Daha böyle birtakım sebepler buluyorlar. Bir kimsenin kendilerinden başka türlü düşünebileceğini, bugünkü Türkçeyi bugünün düşüncelerini söylemeye elverişli bulmıyacağını akıllarına getirmiyorlar. İnançları içlerini sarmış, o inanca uymıyan her düşüncenin, her davranışın ancak Şeytan’dan gelebileceğini sanıyorlar. Geçenlerde biri: “Dil Kurumu’nun kiraladığı yazarlar...” diyordu.

Doğru değil onların dedikleri, ama iftira da değil. Biliyoruz, söylediklerinin doğru olduğuna inanıyorlar kendileri.

Bir de kendimizi düşünelim. Dil devrimini kötülemeğe kalkanların yazılarını okurken biz de: “Bu adamlar acaba kime yaranmak istiyor? Acaba hangi çıkar arkasından koşuyor?” demiyor muyuz? Bu sorular benim içimde de doğuyor, yeniyorum kendimi, susturuyorum, o kimselere bir leke sürmeden düşünmeye çalışıyorum. Ama kolay olmuyor bu. Neden? Dil devrimine, bugünkü dilimizin değişmesi gerektiğine gerçekten inanıyorum da onun için. O doğru bana bütün ışığı, parlaklığı ile gözükmüş, işte, şurada yanan güneş! başkalarının onu görmemesini çabuk çabuk kavrıyamıyorum: “Görüyorlar da gördüklerini gizliyorlar, birtakım aşağı duygularla gizliyorlar!” diyorum. Kendimi tutmasam bunu bağıracağım, iftira edeceğim bütün o kimselere, onların bize iftira ettikleri gibi. Gücün tutuyorum kendimi, iftira etmiyorum, ama onların da bize iftira etmediklerini, ne dediklerini bilmeden bize öyle suçlar yüklediklerini anlıyorum. Tutamıyorlar kendilerini, acıyorum onlara.

Vedat Günyol acımıyor öyle kimselere: "İftira ediyorlar!" diye kesip atıyor. Bu da bir çeşit iftira olmuyor mu?

Nedir bundan kurtulmanın yolu? Bilmiyorum. Bana öyle geliyor ki çabuk çabuk kurtulamayız. Bir devrim çağı yaşıyoruz da onun için. Yalnız bizde, Türkeli'nde değil, bugün bütün yeryüzünde böyle. Fıransızca *Les Temps Modernes* dergisinin ağustos 1952 sayısını okuyun: Monsieur Albert Camus ile Monsieur Jean-Paul Sartre, iki eski dost, kavga ediyorlar, terbiye dışına çıkmıyorlar, ama ağır sözler söylüyorlar birbirlerine. Niçin? Anlaşamıyorlar birbirleriyle, birbirlerine birtakım suçlar yükliyorlar, her biri ötekinin birtakım doğruları gizlediğini, bir çıkar yüzünden gizlediğini ileri sürüyor. İnançları kavramış ikisini de. Acun bir devrim çağı geçiriyor, devrim çağlarında inançlar kavrar kişileri, inançlı kimse de karşısındakinin, kendi gördüğü doğruyu görmiyenin, yalan söylediğini sanır. Maurras, arkasından gelen gençlere neden öyle bir öğüt veriyor? Kendi düşündüğünün doğru olduğuna, biricik doğru olduğuna inanıyor da onun için. O doğruyu, o biricik doğruyu sarsacak herhangi bir düşünce, yalnız yanlış olmakla kalmaz, bir kötülüktür, toplum için bir kötülüktür, insanoğlu için bir kötülüktür, ancak Şeytan'dan gelebilir, demek ki onu çürütmek için her çareye başvurabilirsiniz, isterseniz iftira da edersiniz, doğru uğrunda, büyük doğru uğrunda olduğu için iftira da bir suç sayılmaz, onun da sevabı vardır. Charles Maurras şimdi seksen beşini geçmiş hasta bir ihtiyardır, uzun yıllar da hapiste yattı. Ama unutmuyalım ki çağımızın düşünüşünde büyük etkisi vardır. Sorel gibi. Aşırı solun, aşırı sağın önderleri gibi. Bir devrim çağının önütlerinden, üstatlarındandır.

Bir daha söyleyeyim: beğenmiyorum onları, savunmuyorum. Ama anlamağa çalışmalıyız. "İftira ediyorlar" diye kesip atmamız yetmez, bununla onları da, çömezlerini, yamaklarını da susturamayız.

Vedat Günyol bu durumu ekinin düzeltebileceğine inanıyor: "Ancak, insanı her şeyin ölçüsü sayan geniş hümanizma terbiyesi *uzaklığı*, onunla birlikte iftirayı tesirsiz bırakabilir. Çünkü kültür insana çeşitliliği sevdirebilir." Doğru mu acaba? Maurras'ı anmış kendisi. Az ekinli kişilerden midir Maurras?

Yunanlıları, Lâtinleri, Fıransızları, İtalyanları en çok okumuş, onların eserleri üzerinde en çok düşünmüş eleştirmecilerden biridir. Bu düşünceyi yaymak için zorbalıktan kaçınmamayı öğütliyen, böylece Lenin'i de, Mussolini'yi de etkilemiş olan Georges Sorel, denildiğine göre, dünyanın en ekinli kişilerinden biriymiş: bilim, felsefe, edebiyat, musiki, resim, hepsinden anlarmış...

Tanışmağa, yakından tanışmağa gelince... Vedat Günyol Alain'in bir sözünü anıyor: "İnsan hiç görmediği kimselerden daha şiddetle nefret eder... Bir karşılaşma, çok zaman, bütün kinleri, nefretleri ortadan kaldırır."

Ben de inanmak isterdim buna. Ama kolay mı inanmak? Troçki ile Stalin birbirlerini yakından tanımazlar mıydı? Mussolini Ciano'yu yakından tanımamış, kendine damat edinmemiş miydi? En barışmaz düşmanların dünkü gönüldeşler arasından çıktığını görmüyor muyuz?

Bile bile yahut bilmeden iftiralar çağı elbette sürmez, bir gün gelir, o da geçer. Ama böyle şeyleri ekinle, yakından tanışmakla önliyebileceğimizi sanmıyalım, kendi kendimizi aldatmış oluruz.

Büyücü Çırağı

Yıllardır devrimler, inkılâplar deyip duruyoruz. Koltuklarımızı kabartıyor böyle demek: Türk ulusu otuz yıl içinde bunca devrim başardı, yasa devrimi, kılık devrimi, yazı devrimi, dil devrimi. Kötü etmişiz, yanlış bir yol tutmuşuz: devrimlerin birbirinden ayrı oldukları sanısını yaydık. Şimdi iyice anlıyoruz: devrimler yok, tek bir devrim var. Bölünmez bir bütün. Görüyorsunuz işte: birine dokunuldu mu, ötekiler üzerinde de tartışmalar açılıyor, onlara da dokunuluyor. "Eski dile dönelim" diyorsunuz, "Şu sözler tutmadı, biz gene dünküleri kullanalım" diyorsunuz, ürpertici yankılar uyandırıyor: "Eski töreye dönelim... Eski yasalara dönelim..." Siz de ürperiyorsunuz: "Ben bunu istemedim!" diyorsunuz. Biliyoruz, istemediniz bunu, dilemediniz bunu. Ancak devrimin bir bütün olduğunu düşünmediniz, bir yerine dokunmakla bütünün sarsılabileceğini düşünmediniz. Sizin beğenmediğiniz, gerekli olduğuna inanmadığınız bir yön vardı, bir süs sanıyordunuz onu, olsa da olur, olmasa da. Onu kaldıracaksınız, yapı gene duracak!.. Duramaz, süs yoktur devrimde. Aynı ayrı gördüğünüz devrimlerin hepsi de birbirinin sonucudur, hepsi bağlıdır birbirine. Türü görünüşleri olabilir: yasalar alanında görünüşü, töre alanında görünüşü, yazı alanında görünüşü, dil alanında görünüşü. Bir görüldüğü yerde vurdunuz mu, yaralanmıştır o, artık nerede görünürse görünsün, sağlam değildir, yarası bellidir, acısı okunur yüzünde.

Siz devrimi ancak şu alanda beğenmediniz, beğenmediği-

nizi de söylediniz. Biri de başka bir alanda beğenmiyor, o neden söylemesin? Size uyuyor, örnek ediniyor sizi kendisine, o da sizin gibi söyleyiveriyor. Siz istediğiniz gibi düşünmekte özgürsünüz, *hürsünüz* de o değil mi? “Ben iyi olan, gerekli olan devrimleri savunuyorum” diyorsunuz. Sizin iyi, gerekli bulduğunuzu o iyi, gerekli bulmuyor. Neden sussun? Siz şu devrimi, bu devrimi, daha doğrusu devrimin şu yanını bu yanını niçin beğenmediniz? Bütünün bir yeri olduğunu düşünmediniz, kavrayamadınız da onun için. Düşünseydiniz, kavrasaydınız, beğenmezlik etmezsiniz onu, kendinizi, alışkanlıklarınızı yenmeğe, onu da benimsememeğe çalışırdınız. Siz bu çabaya katlanamadınız, alışık olduğunuz *şeylerden* ayrılmaya katlanamadınız. Alışkanlıklarınız içinde sizin de hoşlanmadıklarınız vardı, onlardan, ancak onlardan silkinelim dediniz. Karşınızdaki işe onlardan da silkinmek istemiyor, seviyor alışkanlıklarını, göneniyor, kıvanıyor onlarla, bırakamıyor onları.

Ne demektir devrim? Bir toplumun görüşünü, düşünüşünü, yaşayışını değiştirmesi demektir. Bir toplumun görüşü, düşünüşü, yaşayışı değişince yasaları, töreleri, yazısı, dili de değişmez mi? Onlar da yeni görüşe, yeni düşünüşe, yeni yaşayışa uymak eğilimini göstermez mi? Biri değişmesin de eskisi gibi kalsın... Olur mu sanıyorsunuz bunu? Siz “belirtmek” demiyeceksiniz, “tebarüz ettirmek” diyeceksiniz, “vefat etti” demeyeği “öldü” demekten daha güzel bulacaksınız, gene de öteki devrimlere dokunulmıyacak... Düşünmediniz de onun için: “tebarüz ettirmek”, “vefat etti” gibi sözler eski yaşayışın, eski düşünüşün, eski görüşün bu topluma soktuğu sözlerdi, o sözler döndü mü, onları doğurmuş olan etkenler de dirilir.

Devrimler arasında seçmeğe kalkmıyalım: devrimi ya bütün olarak alır, benimsersiniz, ya onu bütünü ile sarsarsınız. Yoksa, gördünüz, Atatürk’e dil uzatanlar da oluyor. Devrimi istemedikten sonra onu başarıyı, ona en büyük hızı vereni neden istesin? Gene de pek aşırı gitmemiş: Atatürk’e bu ülkeyi yabancıardan, yağılardan kurtardığı için çatmıyor. “Bu ülke bir sömürge olsaydı, bu ulusa saldıranlara karşı koyan çıkmasaydı daha iyi olurdu” demiyor. Biliyorsunuz, öyle diyenler de oldu. Kendileri ulusal savaşın çıkar bir yol olmadığını söylemişlerdi,

sonradan da uslanmadılar, gene kendi görüşlerini savundular. Atatürk'ü gerçekten seviyorsak, adını değil de kendini, yaptıklarını seviyorsak, devrimlerin hepsini savunalım, daha doğrusu devrimi bütünü ile savunalım, başka yol yoktur.

Bunu yazarken bir düşündüğüm kişi mi var? Şu yana, bu yana mı taş atmak istiyorum? Hayır: iki yanı da düşünüyorum. İki yanda da devrimin bölünmez bir bütün olduğunu kavrayamamışlar var da onun için.

Olanlara baktıkça kişi masaldaki büyücü yamağını düşünüyor: şeytanları toplamasını bilir, dağıtmasını bilmez. Onlar da boyuna üşüşür, gitgide daha yavuzları daha azıllıları gelir... Ne yapıp yapıp şeytanları savmalıyız, yoksa bütün yurt için, bütün toplum için kötü olur.

Şeytan kandırıcı sözler söylemesini de bilir. Özgürlüğü, *hürriyeti* ezmek mi istiyor? Kendisinin özgürlükten yana olduğunu söyler. Bakın şimdikilere: "Biz dilediğimize inanmakta, dilediğimiz gibi yaşamakta özgür değil miyiz? Bırakın bizi, kanılarımızı söyleyelim, yayalım" diyorlar. Bütün kişilerin kanılarını çevrelerine yaymakta özgür olmaları gerektir. Ya onlar, başkalarının kanılarına saygı göstermemeye diliyorlarsa? Çevrelerine bunu aşılamağa çalışacaklarsa? Onların dedikleri: "Bırakın bizi, sizin kanılarınıza saygı göstermemeye, sizi kanılarınızdan dolayı ezmeği öğretelim" demeğe gelmez mi? Buna da göz yummak olur mu?

Özgürlükten yanayız, kimsenin elinden, topluma karşı suç işlememiş hiç kimsenin elinden özgürlüğünün alınmasına katlanamayız. Ancak, bugün, devrimin ilkelerine dokunmak da bu topluma karşı bir suç sayılır, bu topluma gerçek özgürlük düşüncesi devrimle geldi de onun için. Devrimin ilkelerine dokunmak, özgürlüğe dokunmak demektir. Devrimden önce bu toplum duruk bir toplumdur: eski durumu ne ise gene o durumda kalmak isteyen, bireylerinin hepsinin de bir türlü düşünmesini, bir türlü yaşamasını, hepsinin bir kanıda olmasını isteyen bir toplum. Öyle bir toplumda özgürlük düşünülemez. Devrim Türk toplumunu bu bakımdan değiştirdi, bireylerine birbirine benzememek, ayrı ayrı düşüncelerini savunmak yetkisini verdi: şeytanların özgürlüğünü daraltmazsak, onları, ge-

ne eski duruk topluma dönelim demelerine bırakırsak öteki bireylerin özgürlüğünü kaldırmış oluruz.

Devrimi bunun için savunuyoruz, devrimin ilkelerine sataşanların, devrime en büyük hızını vermiş olan Atatürk'e dil uzatanların bu topluma kaşı bir suç işlediklerini bunun için söylüyoruz.

Düşsül Görüşme

Ne güzeldir Ankara'nın yaz akşamları! sıcaklar geçip de serinlik yavaş yavaş yayılır, yorgunluğunuzu giderirken yollar-da dolaşmak ne tatlıdır! ben de öyle kendimi sanki bir ezgiye kaptırmış, gidiyordum. Doğru mu bu dediğim? Gençlik yıllarımda olduğu gibi gerçekten çıktım mı yürümeğe? Yoksa bunu kurmakla mı yetindim? Pek bilmiyorum. Bileceğim de ne olacak? Bir yaşa geldikten sonra kişi, gerçeğe düş arasında pek bir ayrım olmadığını, ikisinin birbirine ayırt edilemezcesine karıştırdıklarını anlıyor. Düşlerimiz de gerçeğin bir yankısı değil midir? Gerçek de bir düş değil midir, bir düş oluvermiyor mu? En sevdiğimiz, en tutunduğumuz gerçek, bir günün sona erip başka bir günün başlamasıyla, bir anı olmuyor mu? Anılar da düşlerden büsbütün başka mıdır sanırsınız? Düşlerimiz bizim gelecekteki anılarımız, anılarımız da geçmişteki düşlerimizdir...

Böylesine dağınık, anlatılmaz, ancak kendimiz için bir yorusu olan düşüncelerle yürüyordum. Ne yaparım ben yalnız olunca? Ne yapacağım? Birtakım eski ozanların, Divan ozanlarının sözlerini mırıldanırım: "*Dilber olur ki mâlik-i bahır-i kemâl olup – Şî'r okuya, sefine suna âşinâlara. – Âşık odur ki istemiye bîse vü kenar – Aşk olsun öyle kani olan merhabâlara!*" Bunları söylüyor, içimden, tâ içimden de yırlamasını bir türlü beceremediğim saz ezgilerinden birini dinliyordum...

Birdenbire bir gülüş duyup irkildim. Baktım yanıma: yalnız değilmişim, o de benimle gelmiş, ya da yolda görüp sessizce takılmış.

— Sen burada mıydın, Keziban? dedim. Bir yılı, iki yılı geçti, beni aramıyorsun...

— Ben mi sizi aramıyorum, yoksa siz mi beni çağırılmıyorsunuz, belli değil orası. Siz beni unutuyorsunuz, sonra da suç bana yüklemeye kalkıyorsunuz. Bakın, beni öylesine unutmuşsunuz ki gene Keziban diyorsunuz, benim adım Allı olmamış mıydı?

Utandım, yere eğdim gözlerimi. Kolumdan tuttu:

— Bırakın şimdi bunları, dedi. Beni unuttunuz diye sitem etmeğe gelmedim. Başka yüzden benim gelişim... Bir şiir okuyordunuz şimdi, neydi o şiir?

Baki'nin o iki beytini bir daha söyledim. Gene güldü Allı.

— Neden gülüyorsunuz? diye sordum. Beğenmedin mi sen bu beyitleri?

— Beğendim, beğenmedim, o değil beni güldüren. Bu beyitler güzel mi? Güzel olabilir mi? Orasını düşünmüyorum bile. Sizin durumunuza gülüyorum ben. Bir yandan tutturuyorsunuz: "Biz bu şiirleri sevdikçe, çocuklarımıza bunları öğrettikçe gerçekten Batılı olamayız, gerçekten devrimci olamayız" diyorsunuz, bir yandan da biraz yalnız kaldınız mı, bir iki arkadaş gördünüz mü, başlıyorsunuz bunları okumağa. Neden silkinemiyorsunuz bu ikilikten?.. Darılmayın, asıl düşündüğümü söylüyeyim: neden yalan söylüyorsunuz? Bu beyitleri seviyorsanız, divanları kapatalım demeniz yalandır; divanları kapatmak istiyorsanız bunları sevmiyorsunuz, güzel bulmuyorsunuz demektir. Ya biri, ya öteki.

— Bir bakıma doğru bu senin dediğin, Allı... Ama neden "yalan" diyorsun. Önce "ikilik" dedin, belki daha uygundu o söz. Doğrusunu istersen, ben yalandan kaçındığım için o ikilikten kurtulamıyorum. Fuzuli'nin, Baki'nin şiirlerini sevmiyorum, beğenmiyorum desem yalan söylemiş olacağım, ama o şiirlerin bundan sonra da yaşayabileceğine, çocuklarımıza onları öğretmek gerektiğine inandığımı söylesem, o da yalan olacak... Duygularımla düşüncelerim arasında bir ayrılık, bir uyumsuzluk var. Ne yapayım? Devrim çağlarında öyle olur... Bizler, bugün ben yaşta olanlar, o şiirlerle, saz ezgileriyle yetiştik, içimize onlar işledi, gözlerimizi içimize çevirince onları görüyoruz.

Görmüyoruz diyelim de doğruyu gizlemiş mi olalım? Biz onların atılması, unutulması gerektiğini düşüncemizle kavradık. Onu da biliyoruz, yarın bu şiirlerin, bu ezgilerin sevilmiyeceğini, bunların kimseye bir şey söylemiyeceğini iyice biliyoruz. Duygularımızı savunacağız diye bildiğimizi saklıyalım mı?

Allı acır gibi baktı bana:

— Peki, dedi, yalan demiyelim, ikilik diyelim. Ama bu ikiye nasıl katlanıyorsunuz? Duygularınız sizi bir yana sürüklerken düşünceleriniz öte yana sürüklüyor, demek ki bir çırpınma içindesiniz siz, kendi kendinizle çatışıyor, kendi kendinizle savaşıyorsunuz. Böyle yaşamak çekilir mi?

— Bizim erinç içinde, *huzur* içinde olduğumuzu ileri sürdüm mü, Allı? Değiliz, erinç içinde değiliz biz, erinç içinde olmağı da aramıyoruz, dilemiyoruz. Evet, durmadan çarpışıyoruz kendi kendimizle, savaşıyoruz, düşüncelerimizle duygularımızı yenmeğe, duygularımızı susturmağa çalışıyoruz. Doğrunun düşüncelerimizde olduğunu biliyoruz da onun için... Erinç içinde olmak, duygularımızla düşüncelerimizi uzlaştırmak, bizim beğendiğimiz, sevdiğimiz şeylerin yaşayacağına inanmak, böylelikle kendi kendimizi de, elimizden gelirse çevremizdekileri de kandırmak... İstenilecek bir durum mudur bu? Birtakım kimseler var: "Kişi kendini şu, bu inançlara bağlarsa, içini saran sorulardan kurtulur, yaşamının tadını daha iyi çıkarır" diyorlar. Yoksa sen de onlar gibi mi düşünüyorsun, Allı? Düşüncemizi susturarak yaşamak, bakmıyarak, görmiyerek, bize belletilmiş olanlara bağlanarak yaşamak... Kişioğluna yakışır bir yaşama mıdır öylesi?

— Duygularımızı susturarak yaşamak kişioğluna yakışır mı? Yalnız düşüncenin mi değeri vardır? Duygunun yok mudur?

Allı bunu sorunca şaşalayıverdim. Kişiyi bir yanda düşünce, bir yanda duygu diye ikiye ayırmak doğru mudur? İyice bir bakılınca, gerçekte düş biribirinden büsbütün ayrı olmadığı gibi, duygu ile düşüncenin biribirinden başka şeyler olmadığı söylenemez mi? Benim Baki beyitlerini, Fuzuli beyitlerini sevmem yalnız duygudan mı geliyor? O da düşüncenin etkilediği, düşüncenin yarattığı bir duygu değil mi? Bir şiiri, bir sanat ese-

rini yalnız duygularımızla sevebilir miyiz? Yalnız düşünceleri-mizle de sevemeyiz. Düşünce ile duygunun birbirine karışma-sı, birbirinden ayırt edilmezcesine birleşmesi gerektir. Ben Ba-ki'nin bir beytini sevdiğimi söylerken, onu düşüncemle mi, yoksa duygumla mı beğeniyorum, bilemem orasını... Bunun için şaşaladım Allı sorunca. Sonra toparladım kendimi:

— Evet, Allı, dedim, yalnız düşüncenin değeri vardır, duy-gunun yoktur. Duygularımızı da düşüncenin seçmesi, düşün-cenin yetiştirmesi, eğitmesi gerektir de onun için. Bizim çocuk-luğumuzdaki düşünceler bizi Divan şairlerini, saz ezgilerini be-ğenecek, onlarla duygulanacak duruma getirdi. Bizde o şiirler-den, o ezgilerden duygulanmak gücü kendiliğinden yoktu ya! aldığımız eğitim, çevremiz aşıladı bize o gücü. Bugünkü dü-şünce ise onları beğenmemegi, onlarla duygulanmamağı aşıla-yacaktır, onu aşılması gerektir.

— Neden?

— O duyguları aşılayan düşüncelerden yüz çevirdik, onla-rın çağımıza uygun olmadığını anladık da onun için... Herkes anlamadı bunu, birçokları var, eskiyi yaşatabileceklerini, ölmü-şü gücün diriltebileceklerini sanıyorlar. Bunun için de duyguyu sürüyorlar öne... Duygu, duygu, inanç... Hep bunu duyuyoruz. Bilmiyorlar, anlamıyorlar ki duygu da, inançlar da ancak dü-şünceye dayanırlarsa, onları destekliyecek bir düşünce varsa yaşayabilirler. Eski düşünceler, eski görüş yenildi, onlardan güç alan, kaynağını onlarda bulan duygularla inançlar da söndü demektir. Bugün o duygularla, o inançlarla yaşamak isteyenler ancak birtakım boş sözlerle geçiniyorlar...

Yarına Kalamayız

Dilimizin, Batı uygarlığı (*medeniyeti*) Türkçesinin kuruluş çağında yaşıyoruz. Hoş bir yanı var doğrusu, tatlı tatlı düşler veriyor kişiye, koltuklarını kabartıyor: “Şu kavramı gösterecek bir söz yoktur dilimizde, ben buldum, ben attım ortaya, bundan sonra kullanılır” diyorsunuz. İyi mi o söz, değil mi? Sizce iyi, kuzguna yavrusu güzel görünürmüş... Çevrenizde beğenilmiyor, türlü yanlışları, türlü eksikleri olduğunu söylüyorlar. Birbirimizin yaptığına dudak bükmeği huy edinmişiz de onun için. Yalnız o yüzden değil: okumuyoruz, kendi yazdıklarımızdan başkasını şöyle gerçekten bir ilgi ile okumuyoruz. M. Nermi *Yeni İstanbul*’da, ne güzel sözler kuruyor. Kullanıyor muyuz onları? Unutuveriyoruz, unuttuğumuz için bir de kendimiz uğraşıyoruz. Peyami Safa “*erreur*” karşılığı olarak *yanılgı*’yı öne sürüyor, çok iyi bence. Ama yarın ben de “*erreur*” demek isteyince o sözü bakalım hatırlıyacak mıyım? Onu ben düşünmediğim için, üzerinde ben uğraşmadığım için, usuma iyice işlemiyor, çabucak silinmiyen bir iz bırakmıyor.

Kimin yaptığı, kimin öne sürdüğü bilinmiyen sözler daha çabuk yerleşiyor, daha çabuk tutuyor. Neden? Birbirimizi çekemiyoruz da onun için. “*Yanılgı*’yı Peyami Safa bulmuş, o kullan-sın, ben onun bulduğu sözü istemem, ben de kendim ararım, benim bulduğumun yerleşmesine çalışırım” diyoruz. Doğrusu bunun da iyi bir yanı var... *Yanılgı* iyi ya, sizin bulacağınız belki daha iyi olur, daha beğenilir, daha çabuk tutar. Ama iş o değil: yenmeğe çalışalım kendimizi, biribirimizi çekememekten kur-

tulmağa çalışalım, unutalım o sözü kimin yaptığını, dilimizde ötedenberi varmış gibi kullanalım, benimsiyelim onu. Bugün gereken hepimizin bir başkalık, bir özgünlük (*original'lik*) göstermesi değildir, bir sıkıntı çekiyoruz, Batı uygarlığıyla değinmekten (*temastan*) edindiğimiz düşünceleri, kavramları söylemekte sıkıntı çekiyoruz, o sıkıntıyı elbirliğiyle gidermeğe çalışalım.

Yarının Türkçesi ne olacaktır, bugünden kestiremeyiz. Ancak bundan yüz yıl sonra konuşulacak Türkçenin, yazılacak Türkçenin ne olmayacağını biliyoruz. Arapça, Farsça sözlerden büsbütün arınacak mı? Sanmıyorum. Arapça olduğunu hiç düşünmediğimiz sözler var dilimizde. Ben "dek" diyorum, "değin" diyorum, "denli" diyorum, ama Arapça "kadar" sözünü dilimizden yüz yılda, iki yüz yılda da atmak kolay değildir, "asıl" da kalır, daha böyle çok sözler kalır, "ama" sözünü ben de bırakamıyorum. 2050 yılı yazı Türkçesinde elbette birçok Arapça sözler bulunacaktır, yalnız iyi biliyoruz ki "tasavvur" gibi, "tevehhüm" gibi, "müteali" gibi sözler kalmıyacaktır. Dile derinden derine işlemiş, konuşma diline girmiş sözler yaşasa da ancak kitaplarda, bilim tartışmalarında geçen Arapça sözler duramaz. 2050 yılının Türk aydını onlarla düşünmeyecek, onlarla düşünemeyecek de onun için.

Dilin kuruluş çağında yaşamanın hoş bir yanı var. Yarının Türkçesinde hepimizin, küçük büyük, birer payı olacağını biliyoruz, onun için seviniyoruz. Ama acı bir yanı da var: bugün yazdıklarımızdan birinin bile bundan yüz yıl sonra okunmayacağını biliyoruz. Biz şimdi "eski Türkçe" ile yazıyoruz. 2050 yılında bizim yazılarımızı ancak dilin tarihini inceliyenler, bilginler okuyacaktır. 2050 yılında Cahit Sıtkı Tarancı'nın, Fazıl Hüs-nü Dağlarca'nın, Sait Faik Abasıyanık'ın şiirleri, hikâyeleri üzerine uzun uzun incelemeler yazılabilir, o olur, ama o şiirler, o hikâyeler, örneğin bütün Fırsan'da Chénier'nin, Hugo'nun şiirlerinin okunduğu gibi okunamaz. Biz şimdi Fuzuli'yi, Nefi'yi, Tevfik Fikret'i niçin okumuyorsak, Fırsızlar da *Chanson de Roland*'ı, Villon'u niçin okumuyorlarsa, onlar da 2050 yılında onun için okunmayacaktır. Dilleri eski dil olduğu için, kolay kolay anlaşılamadığı için. Okullarda gösterilebilir, yazıları o günün diline az çok çevrilebilir, o başka. Ama bu okunmak değildir.

Biz işte bunu bildiğimiz için içimizde bir sızı duyuyoruz. Avrupalı bir yazar: "Ben değerimin şimdi anlaşılamıyacağını biliyorum, ben bugünün kişileri için değil, 2050 yılında yaşayacak olanlar için yazıyorum, benim kitaplarımı onlar okuyacaktır" diyebilir. 19. yüzyıl başında Stendhal'in dediği gibi. Ama biz, Türk yazarları, bugün böyle bir umut besliyemeyiz. Değerimiz ne olursa olsun, bugün beğenilmezsek, bugün okunmazsak, yarın beğeniliriz, kitaplarımız elden ele dolaşır diye düşler kuramayız.

Bunu önlemek isteyenler var. Dil devrimine karşı koyanların çoğu, en çok şairler, hikâyeciler, kendileri bilmeseler de, bunun için üzüyor, dilin değişmesini durdurmağa çalışıyorlar. Elllerinden gelirmiş gibi! dilin değişmesini şu bu buyurmuş da şunun bunun buyurması durdurmağa yetermiş gibi! Biz ne yaparsak yapalım, hepimiz bir olup karşı koymağa kalkalım, dil gene değişecektir. Toplumumuzun yüz bu kadar yıldır geçirmekte olduğu büyük devrimin sonucudur bu değişme, o devrim derinleştikçe, yayıldıkça dilimiz de, yeni isterlere uymak için, değişecektir. Dilimiz değiştikçe de şairlerimizin, hikâyecilerimizin yazdıkları anlaşılmaz olacaktır, hiç olmazsa kolay kolay anlaşılamıyacaktır.

Elden ele dolaşan kitaplar ise dilleri kolay anlaşılanlar, bir çağın konuşma diline değilse de düşünme diline uygun olanlardır. 2050 yılının Türk okur-yazarı ise Cahit Sıtkı Tarancı'nın, Fazıl Hüsni Dağlarca'nın, Sait Faik Abasıyanık'ın dili ile konuşmıyacağı gibi o dille de düşünmiyecektir. (Neden o üç kişiyi andım da başkalarını değil? Bugünün yazıları içinde en canlı, en güzel onlarınkini buluyorum da onun için. Ötekiler yazdıklarını sevmediğim için böyle söylediyimi sanabilirlerdi.)

Bu değişmeden, bu altüst olmadan, ummıyalım, birimiz bile kurtulamayız. Doğrusunu isterseniz, kurtulmak isteyenleri de anlıyamıyorum. Bugünün şairlerinden, yazarlarından birini alın, gönlünüz hangisini dilerse, sorun ona: niçin Namık Kemal gibi, Tevfik Fikret gibi yazmıyor? Niçin Fuzuli gibi, Nedim gibi yazmadığını da sorabilirsiniz, ama o çok yavuzca bir soru olur, bırakalım onu, Tevfik Fikret'in, Namık Kemal'in dilinden niçin ayrıldığını sormakla yetinelim. Kendisi onların dilini bırak-

makla onların şiirlerini, yazılarını eskitmiş oldu, yeni bir dil getirerek onların dilinin kolayca anlaşılmasına, bugün de o dille düşünmemize engel oldu. Kendisinin onlara karşı işlediği suçu bundan sonrakiler de ona karşı niçin işlemesinler? Kendisi o şairlerden, bütün geçmişimizin şairlerinden, yazarlarından daha mı üstün? Hepsinin unutulmasına, okunmaz birer yazar olmalarına izin var, ama kendisi kalacak. Çocuklarımız, torunlarımız, torunlarımızın torunları onun yazdıklarını kolayca, seve seve okusunlar diye dil devrimi duracak... Seçeceğiniz yazar, şair kendini bu denli beğendiğini açıkça söyleyebilir mi?

Paul Valéry'nin bir sözü vardır, ağızlarda çok dolaştı: "Biz, uygarlıklar, ölümlü olduğumuzu biliyoruz..." Çağlar vardır, kişiğli bu üzücü doğruyu içinden iyice duyar, kolu kanadı kırılmışa döner. Biz öyle bir çağda yaşıyoruz: dün en güzel şiirlerinin, en büyük yapıtlarının (*eserlerinin*) dilleri eskidiğı için bugün okunamadıklarını görüyoruz, bundan biçerek bizim yazdıklarımızın da yarın okunamayacağını anlıyoruz. Ölümü yalnız etimizde değil, düşüncemizin etinde, yâni dilimizde duyuyoruz. Ne yapalım? Böyle bir çağda doğmuşuz. Yarın adımız anılmasa bile yarının dilinde bizim çalışmalarımızın da bir izi olacağını, bir payımız olacağını düşünerek, bu umuda kendimizi bırakarak avunmağa bakalım!

Bir Mektup

– Bay Cahit Tanyol’a –

Derginizin, *Akademi*’nin ilk iki sayısını tırılca buldum, onun için bir daha almıyayım diyordum. Üçüncü sayısında bana bir cevabınız olduğunu öğrendim; zahmet edip yazmışsınız, ben de aldım okudum. İyi etmişim aldığımı: yazınız sevindirdi beni, bir değil, birkaç yönden sevindirdi, anlatayım.

Önce şunu söyleyeyim size: o yazınızı, şimdiye değin gördüklerimin hepsinden çok beğendim. İyi bir yazıdır demiyorum, ama okunabiliyor. Öteki yazılarınızda bir sıkıntı, bir zorakilik sezilir, dokunduğunuz konuların sizi şöyle gerçekten ilgilendirmediği, o soruların sizi içinizden kavramadığı pek bellidir, düşüncenizin yetersizliğini birtakım karışık, edebiyatça sözlerle örtmeğe kalkarsınız. Bu kez içinizden gelen bir sese uyarak yazmışsınız. Kırılmışsınız, gücenmişsiniz, belki öfkelenmişsiniz, bir şeyler olmuş. Öfke, yazı yazan kişiye sevgi gibi, inan gibi iyi bir yoldaş değildir, ama ne de olsa ilgisizlikten yeğdir. Bir gün bir yazara gerçekten, şöyle benliğinizi saran bir güçle hayran olursanız, bir düşüncenin doğruluğunu sanki etinizde duyuverirseniz, bu dediklerimi o gün daha iyi anlarsınız.

Sevinmemin ikinci sebebi beni artık beğenmediğinizi, sevmediğinizi söylemenizdir. İnan olsun, Bay Cahit Tanyol, sizin beni beğendiğiniz yazarlar arasında saymanız gücüme gidiyordu. Bunu sizi küçümsemişim için, sizde bir değer bulmadığım için söylemiyorum; ama sizinle ben biribirimizi sevebilecek kişiler değiliz, yaradılışımızda bir uzlaşmazlık, biribirimizden bir

uzaklaşma var. Siz rahat bir kişisiniz, kaygılarınız dahi size bir rahatlık veriyor; biliyorsunuz, öğrenmişsiniz. “Oh! doğru yol-dayım ben” diyebiliyorsunuz. Bakın, bana yazarlığı bırakıp da Muammer Karaca’nın kumpanyasına girmemi öğütlerken içinizin rahat olduğu nasıl da gözüküyor! Muammer Karaca seyircileri eğlendirmeye bakan, bugün var, yarın yok küçük bir sanat eri; siz büyük sanatla uğraşan bir aydın!.. Ben ise kaygılarımdan bir türlü kurtulamam. Fırınsız yazarlarından Jacques Rigault’nun “Kesin de söylesem gene sormaktayım” diye bir sözü vardır, ben her yazımın üzerine onu koyabilmek isterdim.

Muammer Karaca sözünü öyle çabuk kapatmıyalım, o oyuncunun iyi olduğunu sanıyorum, gidip görenler hoşnut dönüyor, gülüp eğlendiklerini söylüyor, gene görmek istiyorlar. Ben, her sırası geldikçe söyledim, bizde bizim olacak tiyatrunun, iyi, güzel, tiyatrunun ancak öyle halk arasına karışan, kendilerini halka sevdiren oyuncuların, *tuluat*’lılardan doğacağına inananlardanım. İşine yarıyabileceğimi umsam, hiç durmaz, Muammer Karaca’ya gider, beni de kumpanyasına almasını dilerdim. Ama, biliyorum, oyunculuk elimden gelmez; denedim, beceremedim; kendi benliğimden çıkıp başka bir benliğe giremiyorum... Muammer Karaca! ne de güzel adı var! Karacaoğlan gibi. Toprağımın kokusu var o adda; öyle *Akademi* gibi yaban sözü değil.

Yazınızı okuduğuma başka yönlerden de sevindim: bana bazı düşündüklerimi bir daha söylemek, yeniden söylerken biraz daha açıklamak fırsatını veriyorsunuz. Sağolun... Baştan başlayalım.

Diyorsunuz ki: “*Doğrusunu söylemek lâzımsa, bı. tarzda konuşmak* (yâni benim sizin *Akademi* dergisi üzerine konuştuğum gibi konuşmak), *artık sizin gibi yaşamı başını almuş bir adama yakışmıyor.*” Size şunu bildireyim, Bay Cahit Tanyol: ben bundan yirmi beş, yirmi altı yıl önce yazın alanına girerken: “Besmelesiz çıktım yola – Dil uzattım sağa sola” dedimse, öyle deyişim gençliğimden değildi; o gün bu gündür hep inandıklarımı yazarım. Uslanmıyacağım ben; sizin gibi efendi efendi bir yazar olmayacağım. Yaşımla övünmedim: ne gençliğimle övündüm, ne de şimdi ihtiyarlığımınla övünürüm. Beni öven yazınıza sinir-

lenmiş olduğumu hatırlattıktan sonra: “Siz ne acayip yaratıksınız, tıpkı bir ısırgan otuna benziyorsunuz; ısırgan otu da sizin gibi huysuz bir bitkidir. Göğse takmak, sevgiliye vermek niyetiyle de insanın elini tirmalamak huyundan vazgeçemez” buyuruyorsunuz. Gül de öyledir ya, bilmişsiniz benim ne çiçek olduğumu. Her göğse takılmak, olur olmaz sevgililere verilmek işime gelmez benim; beni koparacak elin ne el olduğunu bir anlamak isterim. Ben, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi Hoca Neşet’e uyararak: “Biz özge hâcemiz herkes ile bâzârımız vardır – Tükenmez fikrimiz, efkâr olunmaz kârımız vardır” deyip boyuna dost arıyanlardan değilim. Yâni siz beni beğendiniz, bir yazınızda övdünüz diye benim hemen ağzım kulaklarıma varmalı, ben “Hay ne büyük adammış şu Bay Cahit Tanyol!” diyivermeliydim, değil mi? Yağma yok! ben koparılacak çiçek değilim, kendim çiçek ararım. Beni beğenmeyen çok kişiler varmış. Allah artırsın! siz de aralarına karıştınız, daha iyi oldu. Benim beğendiklerim bana yeter.

Acı söylediğinizi sanıp: “Çevrenizde, sizi acı sözlere karşı avuttacak genç dâhileriniz eksik olmaz” diyorsunuz. Doğrusunu söyleyin, Bay Cahit Tanyol, siz de o dâhilerden olmak istemez miydiniz? Sizin şiirlerinizi, eleştirme yazılarınızı öven şöyle ufak bir söyleşi yazıverseydim, iyi etmez miydim? Sizi tanıtmış olurdum, benim sözüme inanıp sizi beğenenler de belki bulunurdu... İş öyle değil, Bay Cahit Tanyol, iyi olmıyan şairi, iyi olmıyan yazarı iyi sandırmağa benim gücüm yetmez; ben, birkaç genç şairi övdümse onları tanıtmak için övmedim; gerçekten beğeniyordum da onun için beğendiğimi söyledim. Benden onlara değil, ancak onlardan bana şeref gelebilir. Yazılarımı okumuş olsaydınız, hiçbirine “dâhi” demediğimi de görürdünüz. Hiç sevmem o “dâhi” sözünü, bütün ömrümde alay etmeden beş kez ya kullandım, ya kullanmadım. Ama sizin benim yazılarımı okumadığınız, *İnsan*’da mıydı neredeydi, o beni övmek için yazdığınız yazıdan da belliydi.

Benim *politika*, *siyaset* demeyip *yurt-yönetimi* deyişimi anlamamışsınız; olur a, anlamazsınız! “*Politika ile yurt-yönetimi arasındaki münasebeti kavrayamadım*” buyuruyorsunuz. Kavrayamazsanız da olur ama ben bir anlatayım: Yunanca *polis* sözü şar, kent, balığ, medine, *cité* demektir; *politikos* şehirli, balıklı, *cito-*

yen, yurttaş demektir; *politike* sözü de bir şehirlinin, kentlinin, balığ kişinin o balığın işlerinin yönetimine karışmasıdır; bugün de sözlükler Fransızca *politique* sözünü: “Bir devleti yönetmek uzluğu, *hüneri*” diye tanımlarlar. Ben de onu düşünerek *yurt-yönetimi* dedim; ama biliyorum ki bu söz *politika* sözünün öteki anlamlarına uymaz; örneğin *bir kimsenin bizi övmesini sağlamak için onu övmeye kalkmak* anlamına gelemes... *Yurt-yönetimi* demeyi ben pek beğenmedim, başka bir karşılık arıyacağım; ben bulamazsam başka bir kimse bulur, daha bir iyisi çıkınca ben de *yurt-yönetimi* sözünü bırakırım. Ama şimdilik *yurt-yönetimi* demeyi *politika* gibi yaban bir sözü, yani benim dilimden olmayan bir sözü kullanmaktan yeğ buluyorum.

Ben, sizin dediğinize göre, bilginlerle alay eden bir kişiyim... Ne de iyi bilmişsiniz!.. Bilginlere saygım vardır, Bay Cahit Tanyol, ama öyledir diye bilginlik takınan her kişiye saygı gösteremem. Biliyorsunuz, ortalık pahalı, gürültüye pabuç bırakmanın sırası değil. Ama size karışmam, siz istediğinizi bilgin sayıp önünde diz çökün, derslerini öğrenin; onlar da size bilgisever diye bakar, belki iyi bir şair olduğunuza dahi kanarlar. Kendiniz söylüyorsunuz, ben artık yaşımı başımı aldım, öyle çocukluklar etmem doğru olmaz.

Gelelim Türkçenin bozulmasına... Diyorsunuz ki: “*Türkçe Türkçe olalı, sizin kadar Türk diline saygısız bir adam yetişmemiştir. Gerçi sizden beş on sene evvel, kısa bir zaman için, bazı yazarlar da bu işe girişmişlerdi; lâkin buyruk yürürlükten kalkınca, onlar da bundan vazgeçtiler.*” Anlaşıyor ki benim Türk diline saygısızlığım yahut saygısızlıklarımdan biri, ya başkalarının kurduğu, ya benim kurduğum yeni Türkçe sözleri kullanmaktır. Siz, bilgin saydığınız birkaç kişiye yaranmak için, “*bazı yazarların da bir emirle, bir buyrukla o işe girişmiş*” olduklarını söylüyorsunuz; bu sözünüzde, bizim bağlı kalmakla onurlandığımız bir hâtraya saygısızlık var; ama ben ona karışmıyacağım, yalnız size şunu söyleyeyim: yeni sözleri kullanmak Türkçeye bir saygısızlık, o saygısızlığı siz de gösteriyorsunuz: işte bakın, *nuharir* demeyip *yazar* diyorsunuz; *meriyet* demeyip *yürürlük* diyorsunuz... Yani, Bayım, ne dediğinizi bilmiyorsunuz.

Benim Türkçeye bir saygısızlığım daha varmış: Türkçenin

sözdizisini, *nahvını* bozuyormuşum. Bozmuyorum, düzeltiyorum. Benim için Türk dili, Türk yazını sizin yüce bilginlerinizden, Edebiyat-ı Cedidecilerden, Tanzimatçılardan başlamaz; ben eski yazarlarımızı, Mercimek Ahmet'i, Âşıkpaşazâde'yi de arasına açıp okurum; onların dili, sizin imrenerek baktığınız yazarların dili gibi kaskatı kesilmemiştir; konuşma dilimizin sıcaklığı vardır onlarda. Türkçeyi bozmuşlar, bozmuşlar, esnemen okunamıyan bir dil haline getirmişler; demek ben de dilimizi canlı canlı yazanlara uymayıp sizin "dâhi"lerinize, hani benim genç "dâhi" lerim gibi sizin de gençli, ihtiyarlı "dâhi" leriniz var, onlara uyacağım! Hiç bakmayın bana, Bay Cahit Tanyol, kandıramazsınız.

Benim dilim eğlenceli imiş, "şu sizin üslûbunuzla bir fizik veya matematik kitabı yazdırsak ne iyi olur. Okullarda öğrenciler bu derslere bir türlü ısınamıyor, hep sınıfta kalıyorlar; halbuki o zaman bu dersleri sevmiyen çocuklar dahi, Nasreddin Hoca'yı okur gibi, bütün fen derslerini fıkır fıkır gülererek öğrenirler. Ankara'daki pedagoğlara bir teklif ediniz, bakalım ne diyecekler?" diyorsunuz. Öyledir benim deyişim, eğlencelidir; sizinki gibi, sizin pek beğendiğiniz kimselerinki gibi kişinin içine bunaltı veren bir dil olacak değil ya! kolay da anlaşılır; dediğiniz gibi, keşke bilim betiklerini benim deyişimle yazsalar, çocuklar kolayca anlayıp öğreniverirler. Sizin İstanbul bilginleriniz beğenmeseler dahi Ankara eğitimcileri belki bir denerler...

Akademi sözünü de siz bilginler, aydınlar derneği anlamında kullanmamışsınız. "Amerika'da ortaokullara bu ismin verildiğinin farkında olsaydınız, böyle yersiz bir hücumla kalkışmazdınız" diyorsunuz. Ya! demek siz derginize ortaokul dememek için Akademi dediniz. Hiç aklıma gelmemişti! iyi düşünün, belki de "akademi" sözünü *çıplak resmi* yerine kullanmışsınızdır.

Daha diyeceklerim vardı ama bıktım artık. Hoşçakalın.

Günün Getirdiği

Eskiden yazılarımın kiminin başına da bu adı kordum. Sonra *Günlerin Getirdiği* diye bir kitap çıkardım, bir daha da o adı kullanmağı doğru bulmadım. Ama, belki duymuşsunuzdur, bugünlerde bir kitabım daha çıktı: *Sözden Söze*. Peki, bu adı da bir daha yazılarımın üzerine koyamıyacak mıyım? Yapamam. Bir şair, Bağdatlı Esat: *"Yârdan kat'-i nazar eylerim, ey dil! dersem – Pek inanma sözüme, söylerim anıma edemem"* demiş. Ben de öylesine... Çok severim "sözden söze" demegi, yakışıyor da benim konuşmalarıma, söyleyişlerime. Kendimi zorlasam da duramam bir konuda, arada aklıma bir şey gelmiş, esmiş, yeri mi, sırası mı, düşünmem bile, ille söyleyeceğim. İyi mi bu? İyidir, kötüdür demiyorum ben, öyleyim işte, belki de ağırbaşlı olmayışımdan, elime aldığım bir konuyu şöyle bütün yanları, yönleri ile incelemegi beceremeyişimdendir, olsun, bu yaştan sonra huyumu değiştirecek, kendimi düzeltecek değişlim ya!

Biliyorum, kimi de bu yüzden kınıyor beni. Biri, geçenlerde, dudak bükerek: *"Söz olsun diye karalama yazarlar..."* diyordu. Ben olsam, "yazarlar" yerine "çiziktirenler", yahut "çırpıştıranlar" derdim ya, neyse! her yiğidin bir yoğurt yiyişi var, o da öyle yiyor. O istediği kadar dudak büksün, ben gene söz olsun diye karalamalar çırpıştıracığım, sözden söze atlayacağım, günlerin getirdiği'ni, bir değeri var mı, yok mu, araştırmadan söyleyivereceğim. Neden bu? Söylemeği, konuşmağı, yazmağı severim de onun için. İlle bir konuya bağlanayım, ondan ayrıl-

mıyayım desem sıkılırım, insan da sevdiği bir işin kendisini sıkmasını ister mi?

Bir konuya bağlanmak, bir sözü söylemenin yeri, sırası olup olmadığını düşünmek daima sıkar mı insanı? Daha doğrusu her insanı sıkar mı acaba? Sanmıyorum. Nice kimseler vardır, birtakım kurallara uymaktan, bir işe kendilerini bağlayıp uzun uzun çalışmaktan hoşlanırlar. Yavaş yavaş yazarlar, uğraşır uğraşır da bir üz (*sahife*) yazı çıkaramazlar. Yorulmazlar onlar, bıkmazlar, ertesi gün de gene öyle çalışmağı göze alırlar. Bir sevinç içinde çalışırlar. Öyle didinmek bir mutluluk verir içlerine, gönüllerince çalışmanın, yaratmanın mutluluğu... Bir diyeceğim yok onlara. Daha da ileri gideyim: imrenirim öyle çalışanlara. Yazarlar, bozarlar, bugün beğendiklerinde yarın bir kusur bulurlar da düzeltiverirler onu, yaptıklarının yarını, yüzyılları aşacağına inanırlar. Güzel bir şey doğrusu! ne yapayım ki ben öyle kişilerden değilim, dayanamam onlar gibi çalışmağı. Dedim a, sıkar beni. Onlar sıkılmazlar, tam tersine, hoşlanırlar öyle çalışmaktan, didinmekten.

Hangisi iyidir bunların? Onlar gibi bir iş üzerinde uzun uzun çalışmak mı, yoksa bizim gibi, benim gibi çabucak bitirmek mi? Bir şey söyleyeyim ben size: o iyidir diyenlere de, bu iyidir diyenlere de inanmayın. Adamına göre değişir o. Kimi vardır terler, bunalır, fare doğuran dağ gibi ortaya eciş bücüş bir eser kor. Sonra bir de hayran oluverir ona, sormayın! Flaubert *Madame Bovary*'yi bilmem kaç yılda yazmış, onu anar da: "Ben de onun gibi çalıştım işte!" der. O kadar yılda yazılmış her eser bir *Madame Bovary* mi olur sanki? Bakın Victor Hugo'ya, belli ki çabuk çabuk yazarmış, yoksa şiir, nesir o kadar yazıyı nasıl çıkarırdı? Yavaş yavaş, ağır ağır çalışanlar, Boileau'nun öğüdüne uyup da yazdıklarını yirmi kere gözden geçirenler, boyuna silip düzeldenler arasında bir Flaubert varsa, ötekiler, Boileau'nun öğüdüne kulak asmayanlar arasında da gene öylesine büyük yazarlar bulunur.

Monsieur Gide'in *Günce*'sinde (*Journal*'inde) okudum, o da Jules Lemaître'den öğrenmiş, Molière öyle çabucak yazarlardan değilmiş, uzun uzun uğraşmış, ama herkes kolayca oynar gibi yazdığını sansın istermiş. Bir şiir, bir hikâye üzerinde şu

kadar gün, şu kadar ay, hattâ şu kadar yıl uğraştıklarını göğüslerini gere gere, çevrelerinden hayranlık beklie beklie söyliyenerin kulakları çınlasın! Molière kendi de söyler zaten, kendi söylemez, kendisine çok benziyen Adamcıl'a, Alceste'e söyler: "Zamanın bir etkisi yoktur bu işte, Bayım!" Bunu bildikten sonra kişinin, az zamanda yazdım, yahut çok uğraştım bunun üzerinde diye övünmesine gülünmez de ne yapılır?

Günü gününe de uymaz insanın: bir bakarsınız, çabucak yazar yazacağını, bir bakarsınız daha da küçük bir yazı üzerinde günlerce uğraşır. Hem Efendim, kişinin yaşlanmasını, yıllarla edindiği görgüyü hesaba katmıyor musunuz? Nice yazarlar vardır, gençliklerinde çok uğraşmışlardır, bir üz yazı üzerinde bunalmışlar, terlemişlerdir, sonradan kolaylığa ererler. Huyları mı değişmiştir onların? Sanatlarını önemlemez mi olmuşlardır? Yooo! bulmuşlardır artık yollarını. Eskiden ancak arıya arıya buldukları sözler artık kendiliklerinden gelir kalemlerinin ucuna. Bilirsiniz ressam Whistler'in sözünü. Bilmem hangi zengin ona resmini ısmarlamış. Otuz bin altına pazarlık etmişler. Whistler resmi bir iki saat içinde bitirivermiş, zengin kızmış buna: "Kişinin iki saat çalışmasına karşılık otuz bin altın alması doğru değildir" demiş, vermemiş parayı. Yargıç önüne gitmişler. Whistler: "Ben bu resmi iki saatte yapmadım ki! ben elli yaşındayım, elli yıllık görgülerim, deneylerim, emeklerim, elli yıllık hayatım vardır bu resimde" demiş. Yazılarını çabucak bitiren yazarların çoğu da öyle ermişlerdir kolaylığa, yıllarca sıkıntı çektikten sonra çabucak yazmağa ulaşmışlardır.

Hem siz: "Ben uzun uzun çalıştım, şu kadar yılda çıkardım bu eseri!" diyen her kişiye inanır mısınız? Bir bakıma doğrudur söylediği: romanını yazmağa başlamasıyla bitirmesi arasında diyelim ki on beş yıl geçmiştir, ama o on beş yıl içinde başka neler yapmış, bir de onu sorun. Aydan aya, bayramdan bayrama almıştır defterini eline, pek bir sıkıldığı günlerde, yapılacak başka bir iş bulamadığı, karşısına dedikodu edecek kimse çıkmadığı saatlarda yazmıştır. On beş yılda yazılmış değil, birkaç günde çırpıştırılmıştır onun kitabı, ama o birkaç gün on beş yıla dağıtılmıştır, ne çıkar ondan?

Flaubert'in çalışması... Bakalım onunki de doğru mu? Çok

oluyor, daha gençlik yıllarımda, Emile Faguet'nin bir yazısını okumuştum, o eleştirmeci inanmadığını söylüyordu, hatırımda kaldığına göre: "Tembelliğindendir" diyordu, "sözlerini birer birer seçermiş, cümlelerin yüksek sesle okununca kulağa hoş gelmesine çalışmış, yalan hepsi, mektuplarındaki dili, deyişi de pürüzsüzdür, güzeldir, onları çabuk çabuk yazarmış. Romanlarını yazmaktan sıkılmış, üşenirmiş de onun için her birini birkaç yılda çıkarırmış" diyordu. Belki de doğrudur Emile Faguet'nin yargısı. Albert Thibaudet ile Marcel Proust, gene hatırımda kaldığına göre, pek öyle düşünmüyorlar, onlar mektuplarındaki dili, deyişi, romanlardaki kadar pürüzsüz, güzel bulmuyorlar. Ben de bu konuda bir şey söyleyemem: benim dilimde yazmamış ki Flaubert. Hem ben pek de sevmem o yazarı, bunaltır beni onun kitapları, Balzac'ınkiler gibi, Stendhal'in kiler gibi sarmaz. Sıkıntı içinde yazıldıkları bellidir. Ondan başka Flaubert insanoğlunu sevmez, boyuna insanoğlunun küçüklüğünü, budalalığını, saçmalarını göstermek ister, nasıl söyleyeyim? *Madame Bovary*'yi de, *Bouvard et Pécuchet*'yi de sanki nefretle, garazla yazmıştır, insanoğlundan nefret, insanoğluna garaz. *L'Education sentimentale*'i ise, ne yalan söyleyeyim, hiç okumadım.

Neden yazdım ben bu yazıyı? Çabuk yazmak, ağır yazmak sözünü bir açan, bu konu üzerinde tartışmaya girişen mi oldu? Hayır, öyle esti aklıma da yazdım. *Söz olsun* diye bir *karalama* çırpıştırayım dedim, bugün de bunu getirdi.

Ölüm Üzerine

Montaigne'den öyle alıştığımız için olacak, her denemede bir dertleşme havası bekliyoruz. İngiliz yazarlarından biri, yanılmıyorsam Robert-Louis Stevenson, her yazının bir mektup olduğunu söyler: uzaklardan, belki yüzyıllar arasından bir dostta, biz tanımasak da bizi seçmiş olan bir dostta yolladığımız bir mektup... Deneme mektuptan da yakındır. Yalnız kaldığımız bir saatta yanımıza sokulan, elini omzumuza koyup "Kardeşim, yaşamak denen macerayı deniyen kardeşim! senin gibi ben de yaşadım, ben de güldüm, ben de ağladım. Dinle benim geçirdiklerimi!" diyen bir kimsenin sesidir.

*Lâbüd gelen efsâne olur dehre, Nazîmâ!
Bir gün de bizim hâlimiz efsânelik eyler.*

Deneme işte o efsanenin parça parça anlatılışıdır.

Denemeci çırcıplak ortaya uğrasın demiyorum. Dostlarımıza her şeyimizi söylemenin ne lüzumu var? Bizim her diyeceğimizi dinlemek ister mi bakalım? Ama deneme *ben*'in ülkesidir, *ben* demekten çekinen, her görgüsüne, her göreyine ister istemez benliğinden bir parça kattığını kabul etmiyen kişi denemeciliğe özenmesin. Denemeci büyüklenmiyecektir, ama bir insanoğlu olduğu için, insanoğullarından biri olduğu için kendinin de bir değeri olduğuna inanacak, en geçici, en kaçıcı düşüncelerini, duygularını bildirmekten korkmayacaktır. Denemeci, Montaigne gibi, Hazlitt, Lamb gibi asıl denemeci, okurlarına açılabilen kişidir.

Bacon ise bir türlü açılmıyor. Ölüm gibi hepimizi en çok ilgilendiren bir konuya dokunduğu zaman bile kendini söylemiyor. Descartes gibi her bilgin kişinin de yüzüne aldığı örtüyü hiç kaldırmıyor. Bize öğütler verecek, bilgeliğinden bizi de asılandırarak, geçecek. Kitabında bir dost ararken ancak büyük bir adam, büyüklüğüne pek inanan bir adam buluyoruz. Gönlü yok, aklı var... Gönülsüz insan mı olur? Ama Bacon bizi gönlü ile değil, yalnız aklı ile çekmek diliyor. Gönlünü o kadar gizliyor ki "Bu adamın bir korkusu var, onun için açılmıyor" diyoruz. Pope'un sözü hatırimıza geliyor: "İnsanların en bilgisi, en parlağı, en alçağı." Şair övmeye de, taşlamaya da şüphesiz aşırı gitmiş, ama doğrusu Bacon da şöyle külfetsizce içine bakmaktan hoşlanmıyor.

Montaigne, umuda bir yer kalmadığı anda bile öleceğimize inanmayışımızla eğlenir: "Her şeyi kendimizle sürükleriz. Bunun içindir ki ölümümüze, birçok yıldızlara, tek bir başın çevresine toplanmış nice kaygılı tanrılara danışmaksızın öyle kolay kolay başarılamıyacak diye bakarak kendimizi ne kadar beğenirsek, o kadar da böyle düşünürüz. Felek böyle bir bilgiyi yitirecek, böyle bir zarara katlanacak da hiç tasa etmiyecek mi? Böyle eşsiz emsalsiz bir can, bayağı, bir şeye yaramaz bir can gibi feda edilsin, olur mu hiç? Nice canları kaplıyan, nice canların bağlandığı yer olan bu can, nice kimseleri kullanan, bunca yerler dolduran bu can, salt bir ilmiğe bağlı bir can gibi kopar gider mi?... İçimizde kendini bir tek kişi sayan insan mı vardır?" Sonra Caesar'a gülüyor... Ama Montaigne'in Caesar'la birlikte bütün insanlarla da, kendi kendisiyle de eğlendiği bellidir. Acı değil, sevgiyle yoğrulmuş bir eğlenme. Belli ki kendi de öyle söylüyor, kendi de ölüp gideceğini aklına sığdıramıyor. "Ama öleceğiz!" deyip içini çekiyor.

Bacon ise ölüme aldırmazmış gibi hal takınıyor: "İnsanların ölümden korkması, çocukların karanlıktan korkması gibidir. Çocukların içinden gelen o korku nasıl birtakım masallarla artarsa insanların ölümden korkusu da öylece birtakım masallarla artar durur." Bir şey değilmiş ölüm, öyle pek duymamışız bile. Bizi asıl korkutan ölümün kendisi değil, çevresindeki bütün o inlemeler, ağlamalar, kıvranmalar, törenler alayı

imiş... Sonra üç beş fıkra anlatıyor: şu şöyle ölmüş, bu böyle ölmüş...

Bizi hiç kandırabilir mi bu sözler? Olmamak, yok olmak... Kolay mı katlanmak o düşünceye? Biliyorum, bu dünyadan başka bir dünya yoktur, yüreğim durduğu gün artık bir şey duymıyacağım. "Öldüm" diyemeyeceğim için ölmüş olmak acısı nedir, bilmiyeceğim. Mezarda üstüme çıyanlar, akrepler üşüşecek, bütün etim çürüyüp parça parça çözülecek, sonra kemiklerim de çürüyecek. Ben duymıyacak, acısını çekmiyecek olduktan sonra bana ne?.. Bana ne olur mu hiç? Biliyorum onların hepsinin olacağını, çekmiyeceğim o acının düşüncesiyle bugün bin katını çekiyorum. Ölüm hepimizin içimizde bir hâtıra gibidir. Ne yapsak boş, o hâtıradan kurtulamayız. Her hâtıradan olduğu gibi o hâtıradan da bizi ancak ölüm kurtarır.

Bu bilgiler, feylesoflar ne kadar kolay söylüyor! ölümden korkmamalıymış! niçin korkmıyayım? Niçin aldırmıyayım ölüme? Hayatın, kimini sevinç, kimini acı diye sunduğu binlerce duyguyu hiçe mi sayacağım? Dünyaya gelmesem, olurdu o sizin dediğiniz, aldırmazdım ölüme. Ama dünyaya gelmişim bir kere, yaşamanın hazzını tatmışım. "Çocuklarımız, sevdiklerimiz ölmesin..." diye titreriz; ama çocuğu ölmüş bir babaya, sevdiği ölmüş bir âşığa "Çocuğun keşke hiç doğmasaydı... Sen o sevdiğini keşke hiç görmeseydin, sevmeseydin..." diyin, bakın razı oluyor mu? Acısı ile kıvranırken bile gene çocuğunun doğmuş, yaşamış olmasına, sevgiliyi görüp sevginin ne olduğunu tatmış olmasına sevinmektedir. Bir babaya, bir âşığa öyle bir söz söylemek, yaşıyan çocuğunun, yaşıyan sevgilisinin ölümünü dilemek kadar ağır gelir. Kendimizi de bir çocuğumuzu, bir sevgiliyi sever gibi sevmemiz, yaşamayı istememiz ayıp mıdır? Birtakım insanlar gelmiş, "Kişioğlu ölmüş olmaktan değil, ölmekten korkar" demiş, ben hiç öyle sanmıyorum. Yalnız ölmeyi değil, ölmüş olmayı da istemem.

Başka türlü de düşünebiliriz: benim ölümümle, bu dünyada sevdiğim ne varsa hepsi benim için ölmüş olacak. Şu güzel ağacı, âdetâ kendimi unutarak gezdiğim şu yolu, bütün şu sevdiğim yüzleri bir daha göremiyeceğim. Bir tanesinin ölümüne katlanamazken hepsinin birden yok olmasına nasıl katlanayım?..

Kıskanırım gençleri. Hiçbir genç adam ölümü gerçekten düşünmemiştir. Onu çok uzakta görür, ölüm denen şeyi belki merak da eder. Daha etinde duymamıştır ki!.. Yaşlanmış insan ise ölümün ne olduğunu bilir, her gün parça parça ölmektedir de onun için. Gücünün azalması, kollarının, bacaklarının takat-sızlığı, vücudun dileklere karşı gelmesi, bunların hepsi ölümün ne olduğunu bize iyice anlatmıyor mu? İçimize birdenbire bir bezginlik de çöküyor. "Gelse, büsbütün gelse şu ölüm!" diyoruz. Yaşamak sevgisini bunun kadar gösteren bir söz yoktur. Genç adamın "Allah canımı alsın!" demesi çevresindekileri üz-mek, tehdit etmek içindir, ölüm dileğiyle bir ilişkisi yoktur, yaşlı adamın "Tanrım! azat et artık kulunu!" ise Tanrıya bir sitemdir. "Mecalimi, takatımı, bütün güçlerimi niçin aldın elimden? Bana o hazları tattırdığın için sana hamdolsun! Ama niçin bırakma-dın? Niçin geri aldın?" demektir.

Ey vücudumu, bütün benliğimi yavaş yavaş saran, günden güne daha hızla saran yokluk! bil ki seni hiçbir zaman sevmiye-ceğim, senden nefretediyor, tiksiniyorum. Biliyorum, şairler se-nin için çok güzel sözler söylemiş, seni hayırlı bir tanrı gibi gös-terdikleri de, senin için bir dost dedikleri de olmuş. Ama o söz-lere güzelliklerini veren sen değilsin, hayattır, varlıktır. Sende ne tanrı vardır, ne dost vardır. Sende ışık değil, karanlık bile yoktur. Sen beni büsbütün kavradığın gün benim gözlerim ol-mıyacak ki karanlığı göreyim, kulaklarım olmayacak ki sessizli-ği duyayım. Pusuda bir düşman gibi bekliyorsun beni, bir gün yakalıyacak, elimden her şeyimi, her şeyimi, senden korkumu bile alacaksın. Seni sevmediğim için senden korkuyu seviyo-rum, o korku da bana hayatın verdiği bir şeydir, hayatın verdi-ği her şey gibi de tatlıdır. Sen bir şey vermez, her şeyi alırsın.

Ölümü düşünüyoruz, ama kabil mi ölümü düşünmek? Bi-zim elimizden gelen ancak bu dünyada gördüklerimizle, bu dünyada var olan şeylerle düşünmektir. Ölüm ise bu dünyada var olan her şeyin yadsınmasıdır, *inkârıdır*. Varlıkta yokluğu an-lıyamayız. Ölüme "öbür dünya" demişiz, "adem diyarı, adem şehri" demişiz, yâni hep dünya ile, diyar ile, şehir ile düşün-müşüz, ölümü bu dünyadaki duyularımızla kavramaya çalış-mışız. Oysaki ölüm dünyanın, diyarın, şehrin yokluğu demek-

tir, bu dünyadaki duyularımızın kalmaması demektir. Ölüm, düşüncemizin durması demektir. O halde ölümün ne olduğunu kavrayabilmek için duyularımızı, düşüncelerimizi durdurmak, bu dünyada gördüklerimizi unutmak gerektir. Demek ki ölmekten ölüm düşünülemez, ölüm üzerine bir bilgi edinilemez. Bizim ölüm diye düşündüğümüz gene hayattır, hayat âleminde hayattan başka bir şey kavranılamaz da onun için. Bir bilgin "Hayat, ölüme karşı koyan güçlerin bütünüdür" demiş, düşünme de hayatın güçlerinden biridir, demek ki o da ölüme karşı kor, onu atar, ondan silkinir, demek ki onu kavrayamaz.

Bunu bilsek de gene ölümü hayal etmekten, yâni ölüme benzemesine imkân olmıyan bir hayale bakmaktan sanki zevk alıyoruz. Onu sevdiğimiz, aradığımız bile oluyor. Elbette bir zevki olacak, hayatın verdiği hangi düşüncenin, hayalin, duygunun zevki yoktur ki? O hayal de hayattan başka bir şey midir?